UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Mgr. Michal Brychta

Směnka v roli zajišťovacího nástroje

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Marie Zahradníčková, CSc.

Katedra obchodního práva

Datum uzavření rukopisu: 9. února 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Jako základ této rigorózní práce byla použita diplomová práce na téma *„Směnka jako zajišťovací instrument“* obhájená na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze dne 17. září 2012, přičemž uvedená práce byla autorem významným způsobem přepracována a rozšířena, a to nejen v návaznosti na zásadní změny v rovině soukromého práva nastalé v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku.

V Praze dne 9. února 2014

……...

Mgr. Michal Brychta

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval mé vedoucí rigorózní práce JUDr. Marii Zahradníčkové, CSc., za odborné rady a cenné připomínky poskytnuté během uskutečněných konzultací.

Obsah

Úvod ... 1

1. K zajištění závazků směnkou na prahu nové soukromoprávní úpravy ... 3

2. Směnka v obecných souvislostech ... 7

2.1. Platná právní úprava a její historická podmíněnost ... 7

2.2. Pojem směnky a její základní charakteristika ... 10

2.3. Druhy směnek ... 13

2.3.1. Druhy směnek odvislé od počtu účastníků směnečného vztahu ... 13

2.3.2. Směnka z hlediska formy cenného papíru ... 15

2.4. Blankosměnka ... 16

2.5. Směnečné rukojemství ... 19

2.6. Převody směnek se zřetelem k námitkové situaci směnečných dlužníků ... 21

3. Pojem a podstata zajišťovací směnky ... 25

3.1. Pojem zajišťovací směnky a jeho souvislosti ... 25

3.2. Uhrazovací a zajišťovací směnky ... 26

3.3. Kolize zajišťovacího charakteru směnky s její směnečnou rovinou ... 28

3.4. Smlouva o zajištění směnkou ... 32

3.5. Podstata funkce zajišťovací směnky, možnosti a meze jejího využití ... 36

4. Specifika směnky s ohledem na její zajišťovací funkci ... 41

4.1. Zajišťovací směnka z hlediska formy cenného papíru ... 41

4.2. Zajišťovací směnka z hlediska druhu směnky ... 42

4.3. Některé aspekty uspořádání směnečného závazku ze zajišťovací směnky ... 44

4.3.1. Problematika stanovení splatnosti zajišťovací směnky ... 44

4.3.2. Určení výše směnečné sumy a otázka vystavení zajišťovací směnky v úplné či neúplné podobě ... 46

4.3.3. Další typický obsah zajišťovací směnky 49
5. Vybrané instituty směnečného práva významné v souvislosti s užitím směnky jako zajišťovacího instrumentu 55
5.1. Směnečné rukojemství na zajišťovací směnce 55
5.2. Promlčení v souvislosti se zajišťovací směnkou 57
5.3. Zajišťovací směnka a směnečné obohacení 58
5.4. Prezentace a protestace zajišťovací směnky 59
6. Výkon práva ze zajišťovací směnky 62
6.1. Řádný výkon práva ze zajišťovací směnky 63
6.1.1. Mimosoudní výkon práva zajišťovací směnky 63
6.1.2. Soudní uplatnění zajišťovací směnky 65
6.2. Excesivní výkon práva ze zajišťovací směnky 67
6.2.1. Nerespektování zajišťovacího charakteru směnky 67
6.2.2. Osamostatnění zajišťovací směnky 68
7. Ochrana a obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky 71
7.1. Ochrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky 71
7.1.1. Ochrana v rovině smluvní 71
7.1.2. Ochrana v rovině směnečné 75
7.2. Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky 76
7.2.1. Námitky proti výkonu směnečného práva 76
7.2.2. Předpoklady pro uplatnění kausálních námitek směnečným dlužníkem 79
7.2.3. Výčet nejčastějších kausálních námitek pramenících ze zajišťovací povahy směnky 81
7.2.3.1. Námitky zániku důvodu zajišťovací směnky 81
7.2.3.2. Námitka zániku smlouvy o zajištění směnkou 84
7.2.3.3. Námitky předčasného uplatnění zajišťovací směnky 85

7.2.3.4. Námitky nezpůsobilé kausy směnky či nepřípustnosti zajištění 86
8. Zajišťovací směnka a spotřebitelský úvěr 89
8.1. K vývoji platné právní úpravy v rovině zajištění spotřebitelských úvěrů směnkou 89
8.2. Aktuální (ne)možnost využití směnky při zajištění spotřebitelských úvěrů..... 91
9. Problematika směnek s povinností zpětného odkupu 93
9.1. Vymezení oproti jiným formám nakládání se směnkou, zejména směnečnému eskontu 93
9.2. Právní základ a realizace uspokojení u směnek s povinností zpětného odkupu 95
10. Zajišťovací směnka v insolvenčním řízení 98
10.1. Přihlašování směnek do insolvenčního řízení obecně 98
10.2. Problematika přihlašování pohledávky ze zajišťovací směnky..... 100
10.3. Zajišťovací směnka náležející dlužníku a její osud v insolvenčním řízení 104
Závěr 106
Seznam použitých zkratek i
Seznam použité literatury a pramenů..... ii
Resumé..... ix
Abstract..... xiii
Klíčová slova a název práce v anglickém jazyce..... xvi

Úvod

Předkládané téma *směnka v roli zajišťovacího nástroje* je zcela jistě tématem poměrně široce vymezeným, jež zahrnuje nejen zajišťovací směnku stricto sensu, ale též například problematiku směnek s povinností zpětného odkupu, jakož i směnek postavených do role poměrně specifického předmětu práva zástavního. Ve své práci se nicméně hodlám zaměřit zejména na tu část tématu, kterou považuji za stěžení, a která se vztahuje právě k zajišťovací směnce v užším slova smyslu. Jsem si plně vědom skutečnosti, že pojem zajišťovací směnky jako takový není v platném právu explicitně vymezen, přesto, jak bude ostatně popsáno níže, jde o pojem teorií a praxí přijatý a tedy i poměrně hojně užívaný.

Hlavním cílem této rigorózní práce je zprostředkovat co možná nejkomplexnější pohled na problematiku zajišťovací směnky, a to od jejích nejobecnějších teoretických aspektů, které ovšem není za žádných okolností radno podceňovat, až po poměrně detailní rozbor otázek souvisejících s prozíravým sjednáváním a uspořádáním vztahů vznikajících při emisi zajišťovací směnky. Z tohoto hlediska se primární cíl práce člení na (i) úvodní zamyšlení se nad institutem zajišťovací směnky a změnami, k nimž u něj dochází v souvislosti s novou úpravou soukromého práva; (ii) vymezení pojmu směnky v obecných souvislostech, včetně podrobnějšího pojednání o vybraných institutech směnečného práva, jež považuji z hlediska tématu práce za významné; (iii) pojednání o pojmu a podstatě zajišťovací směnky spolu s vymezením rozdílu mezi zajišťovacími závazky a zajišťovacími nástroji s poukazem na jejich typické prvky, které u zajišťovací směnky absentují či jsou zcela popřeny; (iv) rozbor specifik zajišťovací směnky z hlediska uspořádání směnečného závazku, forem cenného papíru a druhů směnek; (v) zohlednění několika vybraných institutů směnečného práva, které se při užití zajišťovací směnky jeví jako významné, a u nichž vystupuje výrazněji do popředí zajišťovací charakter směnky; (vi) charakteristiku možných variant výkonu práva ze zajišťovací směnky, včetně poukazu na situace, kdy je směnka vystavená k zajištění závazku užita v rozporu s její zajišťovací povahou; (vii) rozbor prvků směřujících ke kvalitnímu uspořádání vztahů mezi osobami směnečně zavázanými a majitelem směnky, a to jak v rovině směnečné, tak v rovině smluvní; (viii) vymezení možností obrany proti výkonu práva ze zajišťovací směnky spolu s poměrně rozsáhlým

pojednáním o nejrůznějších variantách kausálních námitek, jež přicházejí v souvislosti se zajišťovací směnkou v úvahu; (ix) dále podrobný rozbor problematiky užití směnek při zajištění spotřebitelských úvěrů, a to včetně zohlednění vývoje příslušné právní úpravy, který nakonec vedl k jejich absolutnímu zapovězení; (x) pojednání o institutu směnek s povinností zpětného odkupu, zejména pak z hlediska jejich odlišností od směnečného eskontu včetně vymezení právní podstaty jejich funkce v souvislosti s uspokojením věřitele; a zcela závěrem též (xi) komplexní výklad o zajišťovací směnce a jejím postavení v rámci insolvenčního řízení, se zvláštním zaměřením na přihlašování pohledávky ze zajišťovací směnky do insolvenčního řízení, jakož i na rozbor specifických variant, v nichž se můžeme se zajišťovací směnkou v insolvenčním řízení setkat. Vše shora uvedené při snaze o zohlednění prvků nové soukromoprávní úpravy a jejich srovnání s úpravou dosavadní všude tam, kde byla problematika zajišťovací směnky přijetím nového občanského zákoníku byť i jen zdánlivě dotčena.

1. K zajištění závazků směnkou na prahu nové soukromoprávní úpravy

Přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen „NOZ“ či „nový občanský zákoník“),[1] který po určitém období panující právní nejistoty[2] nabyl účinnosti k původně předpokládanému datu 1. ledna 2014, došlo zcela jistě k dosud největší změně v novodobém právním řádu České republiky. V souvislosti s tím se nabízí otázka, jak dalece bylo touto soukromoprávní revolucí dotčeno právo směnečné, když zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZSŠ“ či „zákon směnečný a šekový“), byl sice v důsledku přijetí nového občanského zákoníku částečně novelizován,[3] avšak vyhnul se derogaci, což o dlouhé řadě jiných právních předpisů, jež byly úpravou nového občanského zákoníku zcela nahrazeny, říci nelze.[4] Na první pohled se tedy může zdát, že právo směnečné bylo dotčeno změnami zcela minimálními, pokud tedy lze v návaznosti na uvedenou spíše legislativně-technickou novelizaci o změnách v pravém slova smyslu vůbec hovořit. Nazíráme-li však na danou problematiku z hlediska tématu této práce, pak je nutno poznamenat, že spíše opak je pravdou.

Trend posledních let je charakteristický tím, že stále menším problémem se stává nakládání se směnkou jako s dokonalým cenným papírem, přičemž jádro směnečné teorie a praxe se přesouvá spíše do roviny vztahu mezi směnkou jako cenným papírem a kausálními vztahy vznikajícími v bezprostřední souvislosti s její emisí, čemuž odpovídá i posun směnečné soudní agendy.[5] Právě zmíněné kausální vztahy však podléhají nikoliv úpravě směnečné, nýbrž obecné úpravě soukromoprávní a jako takové byly tedy účinností nového občanského zákoníku dotčeny zcela zásadním způsobem.

[1] Seznam použitých zkratek je uveden v závěrečných pasážích této rigorózní práce.

[2] Nový občanský zákoník musel po svém vyhlášení ve sbírce zákonů čelit opakovaným snahám o odklad účinnosti, přičemž o posledním takovém návrhu bylo v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky hlasováno dne 27. listopadu 2013, tedy pouhý měsíc před předpokládaným okamžikem účinnosti.

[3] Zmíněná novelizace zákona směnečného a šekového je spíše charakteru legislativně-technického, když kolizní ustanovení mezinárodního práva směnečného a šekového byla přesunuta do nového zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále též jen „ZMPS“ či „zákon o mezinárodním právu soukromém“).

[4] Srov. rozsáhlou derogační klauzuli obsaženou v ust. § 3080 NOZ.

[5] Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. X (předmluva k 6. vydání publikace).

Jak bude podrobně vyloženo v jednotlivých pasážích této práce, je střet směnečné a kausální roviny pro zajišťovací směnku natolik typický, že se jej autor nezdráhá označit za samotné jádro problematiky institutu zajišťovací směnky. Z uvedeného důvodu je tato práce pojata jako komparace mezi dosavadní soukromoprávní úpravou a soukromoprávní úpravou novou, a to zejména v těch oblastech, kde kausální rovina směnečně-právních vztahů vystupuje významně do popředí. Zmíněnou autorovu snahu o komparaci úpravy dosavadní a úpravy nové ovšem nelze v žádném ohledu pojímat pouze jako jakousi juristickou zajímavost, nýbrž jako záležitost ryze praktickou a velmi aktuální. Nahlédneme-li do přechodných ustanovení nového občanského zákoníku řešících problematiku závazkového práva, zjistíme, že závazkové vztahy vzniklé přede dnem nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, jakož i práva a povinnosti z nich vzešlá, řídí se i nadále dosavadními právními předpisy, a to prakticky pouze s výjimkou vztahů vzniklých ze smluv nájemních a smluv o účtu.[6] Lze tedy bez dalšího konstatovat, že nový občanský zákoník není, alespoň co do oblasti závazkového práva, zdaleka tak retroaktivní,[7] jak by se mohlo na první pohled jevit. Z podaného je tak zřejmé, že kausální vztahy vzniklé v přímé souvislosti s emisí zajišťovací směnky před nabytím účinnosti nového občanského zákoníku budou i nadále podřízeny dosavadní právní úpravě a ve směnečné praxi se s nimi budeme moci setkávat ještě minimálně v průběhu následujících několika let.

Poměrně často diskutovaným tématem bylo už před samotným přijetím nového občanského zákoníku i nově zaváděné právní pojmosloví. Autor na tomto místě nechce zaujímat stanovisko ke vhodnosti či důvodnosti těchto změn,[8] nicméně považuje za nutné zamyslet se nad tím, jak zmíněné změny ovlivnily problematiku spadající do předmětu této práce.

Nový občanský zákoník přichází ve svém ust. § 2010 odst. 1 s dosud absentující obecnou definicí zajištění, když výslovně stanoví, že *dluh lze zajistit, zaváže-li se třetí osoba věřiteli nebo ve prospěch věřitele za dlužníkovo plnění, anebo dá-li někdo věřiteli*

[6] Stran přechodných ustanovení nového občanského zákoníku vztahujících se k závazkovému právu srov. zejména ust. § 3028 odst. 3 a § 3073 a násl. NOZ.

[7] Pokud lze o retroaktivitě nového občanského zákoníku ve vztahu k závazkovému právu hovořit, pak se jedná vždy o tzv. retroaktivitu nepravou, která má v souladu s ustáleným doktrinálním stanoviskem teorie práva dopad toliko do obsahu závazkového vztahu; k tomu srov. např. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. 2. vydání. Praha: ASPI, 2004, s. 348.

[8] Tato rigorózní práce dodržuje pojmosloví nového občanského zákoníku, a to s výjimkou těch pasáží, kde je řešena problematika vztahující se k právní úpravě dosavadní.

nebo ve prospěch věřitele majetkovou jistotu, že dlužník svůj dluh splní. Současně je v poslední větě téhož ustanovení zaveden dosavadní právní úpravě neznámý pojem, a to tzv. *utvrzení dluhu*. Je přitom stanoveno, že *dluh lze utvrdit ujednáním smluvní pokuty nebo uznáním dluhu*. Smluvní pokuta, která byla v rámci zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ObčZ" či „občanský zákoník"), uvedena hned jako první z forem možného zajištění závazků[9] tak již dle nové soukromoprávní úpravy za zajištění stricto sensu považována nebude. Stran zajištění obsahuje nový občanský zákoník demonstrativní výčet jeho možných forem, mezi které je řazeno poskytnutí jistoty (způsobilou jistotou je přitom zřízení zástavního práva či zajištění způsobilého ručitele), dále ručení, finanční záruka, zajišťovací převod práva a v neposlední řadě též dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů.[10] Na otázku v čem zákonodárce spatřuje onen rozdíl mezi zajištěním a utvrzením dává odpověď důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku.[11] Za zajištění jsou dle důvodové zprávy považovány výhradně ty právní instrumenty, které věřiteli z hospodářského hlediska poskytují možnost dodatečného uspokojení se (typicky z majetku třetí osoby, resp. u srážek ze mzdy a jiných příjmů z majetku, k němuž dosud nenabyl dlužník dispozici, případně u zástavního práva zřízeného přímo dlužníkem z majetku skýtajícího věřiteli dostatečnou jistotu). Naproti tomu instrumenty utvrzovací samy o sobě pohledávku věřitele nezajišťují, třebaže mu poskytují jisté výhody. Smluvní pokuta tak dluh utvrzuje v tom smyslu, že pod hrozbou vzniku další povinnosti motivuje dlužníka ke splnění právní povinnosti původní. Uznáním dluhu je dluh utvrzen tím, že je založena vyvratitelná právní domněnka jeho existence.

Nabízí se tedy otázka, zda je zajišťovací směnka i nadále směnkou *zajišťovací,* či je vhodnější ji označovat jako směnku *utvrzovací*. Jak vyplyne z dalšího textu práce, může směnka zcela jistě naplňovat z hlediska své hospodářské funkce oba shora uvedené termíny. V situaci, kdy bude směnka vystavena k zajištění dluhu třetí osoby (tj. výstavce směnky bude osobou odlišnou od osoby dlužníka závazku kausálního), bude přiléhavé označovat ji jako směnku zajišťovací. Naopak, vystaví-li směnku k zajištění svého dluhu přímo dlužník závazku kausálního, bude se směnka blížit svou povahou spíše utvrzení dluhu a jako přiléhavější se tedy jeví označovat ji jako směnku

[9] Srov. ust. § 544 a násl. ObčZ.
[10] Srov. ust. § 2012 až § 2047 NOZ.
[11] Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidovaná verze), s. 467 in fine.

utvrzovací. S ohledem na skutečnost, že takovéto duplicitní užití pojmů pro jeden a tentýž instrument nelze hodnotit jako praktické, dovolím si přiklonit se k pojmu směnky zajišťovací, který je v našem právním prostředí již dostatečně etablován.

2. Směnka v obecných souvislostech

Navzdory skutečnosti, že cílem této práce je pojednat o specifickém využití směnky, kdy směnečný závazek vzniká a existuje za účelem zajištění závazku jiného, domnívám se, že pro pochopení jednotlivých dílčích problematik je nezbytný alespoň krátký úvodní výklad, který by institut směnky uvedl v širších souvislostech. Jak bude ještě dále opakovaně poukazováno, směnka bez ohledu na svou funkci bude vždy směnkou a její směnečně právní rovina bude mít v konečném důsledku vždy tendenci se prosadit, a to typicky k tíži směnečných dlužníků. V žádném případě si však na tomto místě nečiním ambice obsáhnout směnečné právo v celé jeho šíři, uvedené by dle mého názoru, vzhledem k zaměření tématu práce, nebylo ani dost dobře možné, vždyť byť i jen k dílčím institutům směnečného práva by bylo možno sepsat samostatná pojednání. Právě naopak si kladu za cíl poskytnout na tomto místě alespoň obecný úvod do souvislostí směnečného práva, které směnku bez ohledu na její hospodářskou funkci vždy a bez dalšího provázejí, přičemž se dále hodlám podrobněji zmínit o třech institutech směnečného práva, které považuji z hlediska užití směnky jako zajišťovacího instrumentu za zcela zásadní. To vše s tím, že v textu práce bude na tyto úvodní kapitoly odkazováno a rovněž na nich bude stavěn následný výklad. Konkrétně bude šířeji pojednáno o institutu blankosměnky, otázce směnečného rukojemství a taktéž o otázkách souvisejících s převody směnek a jejich dopady na námitkovou situaci směnečných dlužníků.

Jak je ze shora uvedeného zřejmé, je předpokladem k pochopení podstaty směnky v pozici zajišťovacího instrumentu zejména pochopení samotných souvislostí směnečného práva jako takového. Ve výkladu počínajícím třetí kapitolou se budu od těchto souvislostí snažit tedy co možná nejvíce oprostit a věnovat se specifické povaze směnky jako zajišťovacího instrumentu, přičemž znalost uvedených širších souvislostí směnečného práva a též znalost směnečné terminologie bude předpokládána.

2.1. Platná právní úprava a její historická podmíněnost

Z historického pohledu lze kořeny platné právní úpravy nalézt již v návrhu Jednotného směnečného řádu, který byl výsledkem dvou Haagských směnečných konferencí konaných v letech 1910 a 1912. Vzhledem k následné eskalaci

mezinárodního napětí, které vedlo k propuknutí první světové války, však k jeho přijetí nedošlo. Skutečný předobraz v současnosti platné právní úpravy je tedy třeba hledat až ve výsledcích Ženevské konference[12] konané v roce 1930, a to za účasti tehdejší Československé republiky. Výsledkem uvedené konference bylo přijetí Úmluvy o jednotném směnečném zákoně, Úmluvy o střetech zákonů a Úmluvy o směnečných poplatcích. Stran samotného směnečného zákona je zajímavá zejména úmluva prvá, respektive její první příloha obsahující v celkem 78 článcích textaci Jednotného směnečného zákona.[13] Úmluva o jednotném směnečném zákoně byla signována celkem 26 státy, přičemž ne všemi uvedenými státy byla tato úmluva nakonec i ratifikována. Mezi státy, které Úmluvu o jednotném směnečném zákoně neratifikovaly, je třeba zařadit i tehdejší Československo. Navzdory uvedenému však spadá naše stávající směnečně-právní úprava do stabilizovaného okruhu směnečného práva ženevského.[14]

Poněkud opožděný vstup do ženevského směnečného okruhu pro právní řád tehdejšího Československa znamenalo až přijetí zákona směnečného a šekového, který byl do dnešního dne dotčen pouhými třemi novelizacemi; tyto ovšem nelze považovat z hlediska obsahového za zvláště významné.[15] Snad už jen jako historický paradox musí působit fakt, že tehdejším zákonodárným sborem byl zákon směnečný a šekový přijat v době, kdy společenské a politické poměry nebylo možné posuzovat z hlediska užívání směnek rozhodně za nikterak příznivé. I přes tyto poněkud nepříznivé historické souvislosti však nemá zákon směnečný a šekový díky své legislativně technické kvalitě a preciznosti v současném právním řádu konkurenci. Jak by také mít mohl, když text zákona vycházející převážně z Jednotného směnečného zákona přijatého na Ženevské konferenci v roce 1930 byl výsledkem kritických diskusí a analýz tehdejších předních odborníků na směnečné právo. V tomto duchu je rovněž nezbytné k textu zákona směnečného a šekového přistupovat, tedy hledat smysl a podstatu jeho

[12] Ženevská konference ovšem vycházela z revidovaného znění výsledků předchozí Haagské konference.

[13] Přes značný úspěch Ženevské konference však nelze její dopad přeceňovat, a to zejména s ohledem na fakt, že mimo okruh ženevského směnečného práva zůstaly i nadále státy anglo-amerického systému, kde je za výchozí předobraz směnečného práva považován Bill of Exchange Act z roku 1882.

[14] Kotásek, J., Pihera, V., Pokorná, J. et al.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 164-173.

[15] První dílčí změna byla učiněna zákonem č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, ve znění pozdějších předpisů. Druhá změna souvisela s přijetím zákona č. 296/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé zákony v souvislosti s jeho přijetím. Třetí a zatím poslední provedená změna nastala v důsledku přijetí zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (srov. cit. sub. 3).

jednotlivých ustanovení takřka mezi řádky a za užití logických metod výkladu právních textů.[16]

Poněkud netypická je z dnešního úhlu pohledu i systematika samotného zákona směnečného a šekového, který, jak sám název napovídá, shrnuje v jednom právním předpisu jak úpravu směnek, tak i úpravu šeků. Zákon je členěn do tří samostatně paragrafovaných článků. Z hlediska tématu práce je pro nás zajímavý článek prvý obsahující úpravu směnky a dále článek třetí obsahující ustanovení pro směnku a šek společná.[17]

Do okamžiku účinnosti nového občanského zákoníku se na směnku vedle zákona směnečného a šekového, jež je bezpochyby i nadále středobodem platné právní úpravy směnky, použila, stejně jako na kterýkoliv jiný cenný papír, obecná úprava zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZoCP“ či „zákon o cenných papírech“), vůči němuž představoval zákon směnečný a šekový úpravu speciální.[18] Jelikož byl zákon o cenných papírech novým občanským zákoníkem zrušen a obsahově v plném rozsahu nahrazen, nutno považovat za obecně subsidiární úpravu vůči zákonu směnečnému a šekovému právě úpravu obsaženou v novém občanském zákoníku, z hlediska cenných papírů zejména pak ust. § 514 a násl. NOZ.

Spolu s účinností nového občanského zákoníku vzaly za své i letité doktrinální spory na téma, kterým obecným právním předpisem se mají vztahy ze směnky řídit. Přestože mezi směnečnou teorií a praxí nepanovala jasná shoda a bylo tedy možno nalézt argumenty hovořící jak pro aplikaci občanského zákoníku, tak pro aplikaci zákona 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ObchZ“ či „obchodní zákoník“), vnesl do tohoto rozporu vcelku jasné a dle mého názoru i kvalitně odůvodněné stanovisko Vrchní soud v Praze,[19] který se jednoznačně

[16] Kupříkladu smysl a podstatu ustanovení § 10 a § 17 ZSŠ, která, jak bude ještě dále zdůrazněno, mají pro užití směnky jako zajišťovacího instrumentu zcela zásadní význam, je třeba hledat právě prostřednictvím výkladu mimo text samotného právního předpisu. Dosah zmíněných ustanovení zákona směnečného a šekového je tak násobně větší, než by se vzhledem k jejich strohosti mohlo na první pohled zdát.

[17] Nebude-li dále uvedeno v souvislosti s odkazem na jednotlivá ustanovení zákona směnečného a šekového jinak, půjde vždy o odkaz na ustanovení v rámci jeho čl. I.

[18] Švestka, J., Dvořák, J. et al.: Občanské právo hmotné díl II. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 334.

[19] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/99, publikovaný v Soudní rozhledy 2000, č. 2, s. 50.

vyslovil ve prospěch obecné aplikace občanského zákoníku tam, kde nebylo speciální úpravy směnečné či úpravy v rámci zákona o cenných papírech.

2.2. Pojem směnky a její základní charakteristika

Zákon o cenných papírech uváděl ve svém demonstrativním výčtu obsaženém v ust. § 1 odst. 1 směnku jako jednu z listin, které byly za cenný papír považovány. Legální definice cenného papíru, stejně jako legální definice směnky, však v našem právním řádu zcela absentovala.[20] Alespoň ve vztahu k cenným papírům uvedenému stavu učinilo přítrž přijetí nového občanského zákoníku, který cenný papír nově obecně definuje jako *listinu, se kterou je právo spojeno takovým způsobem, že jej po vydání cenného papíru nelze bez této listiny uplatnit ani převést*.[21] Nová soukromoprávní úprava díky své poměrně široké definici nejenže umožňuje vydávat i druhy cenných papírů dosud výslovně neupravené, ale současně ukončuje i vleklé doktrinální spory o právní povahu cenného papíru, když v důsledku širokého pojetí *věci v právním smyslu*[22] cenný papír zvěcnil a nadto i zhmotnil. Cenný papír je tedy dle současné právní úpravy výhradně věcí hmotnou, přičemž cenné papíry zaknihované netvoří podmnožinu cenných papírů, ale svébytnou kategorii věcí nehmotných (v souvislosti s tím odpadá i dosud zažité rozlišování cenných papírů podle jejich podoby).[23]

Vraťme se ale zpět k vymezení pojmu směnky, které je i nadále přenecháno výhradně nauce, z čehož zákonitě pramení obsahová různost takto vzniklých definic. Nejčastěji je však směnka v nauce definována jako „*dlužnický cenný papír vystavený ve formě zákonem stanovené, kterým se určité osoby zavazují majiteli směnky zaplatit*

[20] Určitou snahu o uchopení pojmu cenného papíru bylo možno pozorovat v rámci předpisů práva veřejného, za definici cenného papíru stricto sensu je ovšem nešlo v žádném případě považovat, k tomu srov. ust. § 185i zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „OSŘ“ či „občanský soudní řád“), (uvedené ustanovení bylo s účinností k 1.1.2014 zrušeno a nahrazeno úpravou obsaženou v ust. § 304 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále též jen „ZoZŘS“ či „zákon o zvláštních řízeních soudních“), případně též ust. § 1 písm. e) zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů.

[21] Srov. ust. § 514 NOZ.

[22] Srov. ust. § 489 a násl. NOZ.

[23] Čech, P.: Pojem a druhy věcí v novém občanském zákoníku. Glatzova & Co. Legal News, 2012, č. 3 (březen 2012).

v určitém místě a v určitém čase jistou peněžitou sumu s tím, že jde o závazky přímé, bezpodmínečné, nesporné a abstraktní."[24]

Směnka je dále považována za dokonalý cenný papír, tzv. skripturu, do níž je právo směnečného věřitele inkorporováno a s osudem listiny neoddělitelně spjato.[25] Takováto skriptura ztělesňující věřitelovo právo a dlužníkovu povinnost vzniká okamžikem, kdy je z hlediska zákona náležitě vybavená listina[26] uvedena emitentem řádně do oběhu a stává se stanoveným způsobem majetkem prvého nabyvatele.[27] Je však třeba zdůraznit, že vazba na listinu není ani u směnky zcela absolutní a směnku je pro případ její ztráty či zničení možno umořit.[28] V souladu s povahou inkorporovaného práva je směnka cenným papírem obligačním znějícím vždy na peněžité plnění a současně i cenným papírem konstitutivním, jelikož až samotná emise směnky působí vznik směnečných oprávnění.[29]

Přímost směnečného závazku spatřujeme v tom, že vůči přímým směnečným dlužníkům[30] má majitel směnky nárok na její zaplacení bez dalšího, tj. bez nutnosti splnění jakýchkoliv dodatečných formálních kroků. Bezpodmínečnost směnečných závazků znamená, že veškeří směneční dlužníci musí své závazky ze směnky převzít bezpodmínečně. Podmíněnost závazku při vystavení směnky vede k její neplatnosti,[31] podmíněnost následně připojených doložek může zakládat neplatnost takovéto doložky, případně takovéto podmíněné doložky platí za nenapsané.[32] Nespornost směnečného závazku spočívá v tom, že samotná listina je důvodem dostačujícím pro povinnost dlužníka platit a věřitel není povinen dokazovat žádné další skutečnosti vyjma existence listiny samotné. Velice blízko k nespornosti směnečného závazku má i jeho abstraktnost. Do směnky vtělená abstraktní pohledávka je odňata od svého původního hospodářského důvodu, od důvodu vedoucího k jejímu vystavení, tedy od své kausy.

---

[24] Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový, komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 1-2.

[25] Naproti tomu u tzv. nedokonalých cenných papírů plní samotná listina spíše funkci legitimační, přičemž právo s ní spojené lze zásadně uplatnit a převést i v případě její absence.

[26] Srov. ust. § 1 a 2, resp. § 75 a 76 ZSŠ.

[27] Srov. ust. § 520 odst. 1 NOZ, obdobně dle předcházející právní úpravy ust. § 5 ZoCP.

[28] Srov. ust. § 90 ZSŠ a ust. § 303 a násl. ZoZŘS (úprava zákona o zvláštních řízeních soudních nahradila dosavadní úpravu umoření listin dle ust. § 185i a násl. OSŘ).

[29] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 174.

[30] Tedy akceptantovi směnky cizí a výstavci směnky vlastní, resp. směnečným rukojmím takto zavázaných osob, nikoliv však už vůči směnečným dlužníkům nepřímým.

[31] Op. cit. sub. 26.

[32] Srov. např. ust. § 12 a § 26 ZSŠ.

Důvod vystavení směnky není v žádném případě nutno do textu směnečné listiny pojímat, současně ani věřitel uplatňující směnku nemá povinnost důvod vystavení směnky jakkoliv tvrdit a dokládat.[33] I kdyby na směnce byl důvod jejího vzniku vyznačen, nemá to pražádný vliv na existenci směnečného závazku jako takového. Je poté zcela na směnečném dlužníkovi, aby doložil důvody, pro které nemá povinnost na směnku platit, a které pramení z důvodů stojících mimo směnku samotnou. Nepodaří-li se mu to, bude povinen sumu, na níž směnečná listina zní, věřiteli zaplatit. Je tedy představitelné a nutno podotknout, že v praxi zřejmě i poměrně časté, že proti směnkám bývá placen již neexistující dluh, případně závazky jinak soudně nevymahatelné či se právu doslova příčící (např. nároky, které by bylo možno označit za lichvu).[34] Abstraktnost směnečné pohledávky v sobě tedy zahrnuje i značně omezenou možnost obrany směnečných dlužníků vůči uplatnění pohledávky do směnky vtělené.[35] Lze nicméně uzavřít, že i navzdory popsané abstraktnosti směnečné pohledávky, může, jak bude naznačeno dále, úspěch směnečného věřitele při uplatnění směnky ztroskotat na skutečnostech stojících mimo samotný směnečný vztah.[36]

Pro úplnost charakteristiky směnky jakožto cenného papíru uvádím, že směnka je vždy cenným papírem individuálně emitovaným. Směnka je současně vždy listinou, tedy hmotnou věcí v právním smyslu a jako takovou ji není možné podrobit přeměně z cenného papíru na cenný papír zaknihovaný a vést ji tak pouze v příslušné evidenci,[37] směnku rovněž není možné z obdobného důvodu imobilizovat.[38] Imobilizace či přeměna na cenný papír zaknihovaný by ostatně byla v příkrém rozporu se samotnou povahou směnky, která je považována za typicky oběžný a snadno převoditelný cenný papír.

[33] Ve sporu o zaplacení směnky bez dalšího obstojí i takové formálně vyhovující listiny, které žádnou kausu nemají, tzv. směnky plané.
[34] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 54-55.
[35] K této vlastnosti abstraktnosti směnky viz následný výklad.
[36] Chalupa, R.: Základy směnečného práva. 2 vydání. Praha: Linde, 2008, s. 27.
[37] Srov. ust. § 529 a násl. NOZ.
[38] Srov. ust. § 2413 NOZ (dříve ust. § 38 ZoCP); k tomu obdobně Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 175.

2.3. Druhy směnek[39]

2.3.1. Druhy směnek odvislé od počtu účastníků směnečného vztahu

Zákonná úprava zná dva druhy směnek. Jde o směnku vlastní a směnku cizí, kteréžto odlišují dva podstatné definiční znaky, a to jednak počet účastníků základního směnečného vztahu a pak způsob projevu vůle výstavce směnky.[40]

Emise vlastní směnky zakládá směnečný vztah, který má ve své počáteční minimální podobě dva účastníky – výstavce v pozici hlavního směnečného dlužníka a remitenta v pozici směnečného věřitele. Samotná směnka vlastní obsahuje tedy bezpodmínečný platební slib výstavce adresovaný remitentovi, jehož obsahem je závazek výstavce zaplatit remitentovi v okamžiku splatnosti směnky směnečný peníz.[41]

U směnky cizí[42] vstupuje do hry další účastník. Vedle výstavce (nepřímého směnečného dlužníka) a remitenta (směnečného věřitele) je směnečného vztahu účasten ještě směnečník. Právě vůči němu směřuje bezpodmínečný příkaz výstavce zaplatit remitentovi v okamžiku splatnosti směnky směnečnou sumu. Směnečník vystupuje v momentě vzniku směnky jako jakýsi latentní přímý dlužník a ze směnky je zavázán až od chvíle, kdy je jím tato akceptována. O něco komplikovanější uspořádání vztahů jednotlivých účastníků při užití směnky cizí jejímu majiteli přináší značnou výhodu v tom směru, že vedle přímého dlužníka v podobě směnečníka, pochopitelně je-li jím směnka cizí akceptována, má možnost, typicky při odepření placení, hojit se současně i na výstavci směnky jako na směnečném dlužníkovi nepřímém.

Ve směnečné praxi může nastat potřeba snížit počet účastníků směnečného vztahu. Ne snad tím, že by některý účastník zcela absentoval, takovou směnku bychom totiž nemohli považovat za platnou. K redukci počtu účastníků směnečného vztahu dochází v těchto případech tím, že jedna a tatáž osoba vystupuje na směnce ve dvou rolích. Z povahy věci jsou takovéto redukce možné pouze u směnky cizí, nikoliv u směnky vlastní. Zákon směnečný a šekový s takovouto možností redukce účastníků

[39] Dále v textu práce je zařazena samostatná kapitola vztahující se k druhům směnky s ohledem na její zajišťovací funkci, proto se na tomto místě omezím pouze na vstupní pojednání, na něž bude následně navázáno.

[40] Chalupa, R., op. cit. sub. 36, s. 28.

[41] Stran obsahových náležitostí směnky vlastní srov. § 75 a § 76 ZSŠ.

[42] Ve vztahu k jejím obsahovým náležitostem srov. § 1 a § 2 ZSŠ; směnka cizí bývá ve směnečné teorii i praxi označována též jako „trata“.

vztahu založeného emisí směnky cizí počítá a aprobuje hned dvě varianty takovéto redukce. Ustanovení § 3 odst. 1 ZSŠ umožňuje vystavit cizí směnku na vlastní řad výstavce a ust. § 3 odst. 2 ZSŠ zakládá možnost vystavit tzv. zastřenou směnku vlastní.[43]

Cizí směnka na vlastní řad je druhem směnky, kde výstavce sám sebe označí za remitenta. Není-li dosud cizí směnka na vlastní řad směnečníkem akceptována, není z ní pochopitelně nikdo zavázán. Tuto redukci směnky nelze však považovat za příliš šťastné řešení, a to zejména s ohledem na to, že výstavce stojí ve vnitřně rozporné pozici směnečného dlužníka a směnečného věřitele. Zmíněný vnitřní rozpor může přitom nabrat na dramatičnosti v okamžiku, kdy je takováto směnka indosována na třetí osobu, poněvadž i poté je výstavce směnky ze směnky zavázán, byť jen jako dlužník nepřímý. Výstavce takto redukované směnky si při její indosaci s největší pravděpodobností neuvědomí, že odepře-li směnečník přijetí směnky, může její majitel vést postih proti výstavci a žádat vše co mu náleží dle ust. § 48 odst. 1 ZSŠ.[44]

Oproti cizí směnce na vlastní řad představuje zastřená směnka vlastní o poznání optimálnější uspořádání vztahů vzniklých z redukované směnky cizí. Jde o takovou redukci cizí směnky, kde výstavce sám sobě přikazuje zaplatit remitentovi směnečný peníz. Z uvedeného je zřejmé, že jde de facto o navození obdobného vtahu jako při emisi směnky vlastní a nevzniká zde vnitřní rozpor v postavení věřitele a dlužníka jako u shora uvedené redukce směnky. Navzdory tomu jde však i nadále o směnku cizí a je k ní nezbytné i takto přistupovat. Možné úskalí zastřené směnky vlastní spočívá v tom, že není-li taková směnka při vystavení současně i výstavcem (v pozici směnečníka) akceptována, může snadno nastat stav, kdy v důsledku zmeškání lhůt dojde ke ztrátě postižních práv ze směnky. Výstavce by se tak ze směnečného vztahu vyvázal, což by se v případě užití vlastní směnky, kde výstavce od počátku vystupuje v pozici směnečného dlužníka přímého, stát nemohlo.[45] Aniž by se autor na tomto místě jakkoliv

[43] Jiné možnosti redukce cizí směnky připuštěny nejsou. K tomu viz konstantní judikatura našich soudů, např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1998, sp. zn. 5 Cmo 417/97, publikovaný v Právní praxe v podnikání, 1998, č. 7-8, s. 43 a násl., jehož právní věta zní: *„Listina, která má zároveň znaky směnky cizí na vlastní řad výstavce i směnky, kterou výstavce přikazuje sám sobě, aby zaplatil (tzv. zastřená směnka vlastní), není platnou směnkou.“*

[44] První majitel směnky bude po její případné indosaci pochopitelně zavázán jako indosant (směnečný dlužník nepřímý), této odpovědnosti se však lze zprostit užitím doložky úzkosti. Výstavce směnky cizí se však své odpovědnosti za neplacení připojením obdobné doložky zprostit nemůže. Srov. § 9 a § 15 ZSŠ.

[45] Chalupa, R. op. cit. sub. 36, s. 30-31 a Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 179.

vyjadřoval k eventuální trestněprávní rovině daného jednání, lze si velmi reálně představit situaci, kdy je této vlastnosti zastřené směnky vlastní využito směnečného práva znalým výstavcem, a to k tíži remitenta, který takovéhoto přehledu stran možných důsledků užití redukované formy směnky nedosahuje.

2.3.2. Směnka z hlediska formy cenného papíru

Z celkem tří forem cenných papírů předvídaných v ust. § 518 odst. 1 NOZ, může nabývat směnka jen dvě z nich, a to formu cenného papíru na řad (ordre) a cenného papíru na jméno (au nom). Směnka ve formě cenného papíru na doručitele (au porteur) přípustná není.

Ze zákona je směnka vystavená bez jakékoliv doložky určující její formu vždy cenným papírem na řad.[46] Přesto je uvádění doložky stvrzující formu cenného papíru u směnky běžné a hojně se vyskytuje i u v praxi často užívaných směnečných formulářů.[47] Forma cenného papíru, v níž je směnka vystavena má zcela zásadní význam především z hlediska možných způsobů převodu směnky. Směnka vystavená ve formě cenného papíru na řad je vždy převoditelná směnečným způsobem, tj. indosací, respektive blankotradicí či převodním vyplněním blankoindosamentu. Uvedené, jak bude popsáno dále, má stěžejní význam pro námitkovou situaci směnečných dlužníků.

Připojením tzv. rektadoložky[48] v okamžiku emise získává směnka formu cenného papíru na jméno; poté o směnce hovoříme jako o tzv. rektasměnce či směnce přímé. Užitím rektadoložky odjímá výstavce směnce její indosabilitu, přičemž taková směnka je pak převoditelná jen ve formě a s účinky obyčejného postupu.[49] Rektadoložka se na směnce může vyskytnout taktéž v souvislosti s jejím převodem indosací, hovoříme pak o takzvaném rektaidosamentu. Je však zcela nezbytné poukázat na fakt, že užití rektaindosamentu nemá v žádném případě vliv na změnu formy směnky z cenného

[46] Srov. ust. § 11 odst. 1 ZSŠ; v teorii se v souvislosti se směnkou hovoří o tzv. zákonném ordre papíru.
[47] K otázkám směnečných formulářů blíže též Kotásek, J., Směnečné právo – komentář k čl. I zákona směnečného a šekového. Praha: Prospektum, 2006, s. 16-19.
[48] Rektadoložka se zpravidla objevuje v podobě slovního spojení „nikoliv na řad“, byť nejsou vyloučeny i jiné její podoby totožného obsahu.
[49] Srov. § 11 odst. 2 ZSŠ; na tomto místě nutno předeslat, že užití zajišťovací rektasměnky je u směnečných dlužníků vždy vítanou variantou.

papíru na řad na cenný papír na jméno, nýbrž se jím omezuje pouze tzv. garanční účinek indosamentu jako takového.[50]

Ačkoliv bylo výše uvedeno, že směnka ve formě cenného papíru na doručitele přípustná není, nelze opomenout zmínku o možnosti, jak se výhodám cenného papíru na doručitele u směnky alespoň přiblížit. Cesta vede skrze blankoindosaci směnky, případně skrze připojení indosamentu znějícího na majitele či doručitele.[51] Takto vybavená směnka bude posléze převoditelná pouhou tradicí. Přestože postavení majitele směnky opatřené blankoindosamentem připomíná v mnohém postavení majitele cenného papíru na doručitele, nikdy tato okolnost nepovede ke změně formy cenného papíru samotného a směnka tak zůstane i nadále zákonným cenným papírem na řad.[52]

2.4. Blankosměnka

Definici pojmu blankosměnky v naší platné právní úpravě nalézt nelze, což ovšem o existenci či neexistenci blankosměnky jako právní kategorie samo o sobě vypovídat nemůže. Bez dalšího lze totiž konstatovat, že četnost, s jakou se o tomto právním instrumentu zmiňuje směnečná teorie, praxe i judikatura svědčí o tom, že tento byl v rámci našeho právního prostředí již dostatečně etablován.[53] Zákonná úprava se blankosměnky, slovy zákona *„směnky, která byla při vydání neúplná,“* dotýká pouze v jediném ustanovení, kterým je § 10 ZSŠ.[54] Přes zdánlivou strohost je toto ustanovení pro možnost existence blankosměnky zcela zásadní, poněvadž při jeho absenci bychom museli na všechny listiny aspirující na režim blankosměnky aplikovat úpravu ust. § 69 ZSŠ a dovozovat neúčinnost dodatečné změny v textu směnečné listiny vůči osobám dříve na ni podepsaným.[55]

---

[50] K uvedenému mylnému chápání důsledků připojení rektaindosamentu z hlediska změny formy cenného papíru srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 228-229.

[51] Takovéto indosamenty nejsou neplatné, ale mají ze zákona účinky rubopisu nevyplněného, tj. blankoindosamentu. Srov. ust. § 12 odst. 3 ZSŠ.

[52] Kovařík, Z. op. cit. sub. 24, s. 59-60.

[53] Chalupa, R. op. cit. sub. 36, s. 79.

[54] Uvedené ustanovení je sice obsaženo v rámci úpravy směnky cizí, v souladu s ust. § 77 odst. 2 ZSŠ však platí i pro směnku vlastní.

[55] Tak by tomu bylo v případě, kdyby byla naším zákonodárcem využita možnost uplatnit výhradu č. 3 obsaženou v příloze č. 2 k Úmluvě o jednotném směnečném zákonu a ustanovení o blankosměnce zcela vypustit. Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 46-52, s. 192-194.

Blankosměnka je především výstavcem, resp. akceptantem či avalem,[56] podepsanou listinou, která je účastníky od počátku vnímána jako zárodek směnky a její neúplnost je tedy považována pouze za neúplnost dočasnou. Zda se neúplnost blankosměnky bude dotýkat jejích podstatných či nepodstatných náležitostí není přitom v žádném ohledu rozhodné. Neúplnost musí být však neúplností vědomou a zamýšlenou, nelze akceptovat variantu, že by blankosměnka vznikla v důsledku omylu či nevědomosti ohledně zákonných náležitostí směnky na straně účastníků její emise. Zmíněnou listinu nelze v žádném ohledu za blankosměnku považovat, neboť pokud by byl tento výklad připuštěn, mohly by být následně všechny vadné listiny aspirující na režim listin směnečných jejími majiteli za blankosměnky prohlášeny. Použitím gramatického výkladu § 10 ZSŠ lze dospět též k závěru, že i v zárodečné fázi listiny musí být zřejmé, že se má jednat o směnku, není tedy myslitelné, aby byl z hmotněprávního hlediska za blankosměnku považován pouhý podepsaný list papíru,[57] byť je nutno připustit, že byl-li by tento následně jeho majitelem doplněn do podoby řádné směnky, ocitl by se podpisatel takové listiny z hlediska procesního ve velmi složité důkazní situaci. Přesto se však neztotožňuji s názorem, že nezbytnou součástí blankosměnky je výslovné uvedení slova „směnka“.[58] Přikláním se spíše k závěru, že z hlediska posuzování záměru učinit emisi blankosměnky postačí i existence jiných zápisů deklarujících vůli podpisatele vyhotovit takovouto neúplnou směnku,[59] případně se lze spokojit s dovozením těchto skutečností i ze vztahů mimosměnečných.

Další nezbytnou náležitostí emise blankosměnky je existence tzv. směnečného vyplňovacího práva upravujícího postup vedoucí od blanka k řádné směnce.[60] Jeho nezbytnost lze dovodit přímo z ust. § 10 ZSŠ, kde se hovoří o vyplnění neúplné směnky jinak, než *bylo ujednáno*. Je zřejmé, že vyplňovací oprávnění je tedy založeno smlouvou vznikající mezi vyhotovitelem blankosměnky a jejím prvým majitelem, přičemž uvedenou smlouvu je nutno řadit mezi smlouvy nepojmenované a stran její formy uvést,

[56] Blankosměnka může obecně vzniknout právě v jedné z těchto forem, tedy blankosměnky stricto sensu, na níž je podepsán výstavce, dále blankoakceptu nesoucím podpis směnečníka a v neposlední řadě též ve formě blankoavalu, tedy převzatého rukojemského prohlášení.

[57] Obdobně Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 47.

[58] Jak je to vyžadováno in Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 76.

[59] Srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 202.

[60] K tomu srov. velmi podrobné pojednání Kovařík, Z.: Vznik, podstata a zánik práva vyplnit blankosměnku. Právní rozhledy, 2007, č. 1, s. 10 a násl.

že postačí byť i jen její ústní či konkludentní uzavření. Samo vyplňovací právo přitom není povahy směnečněprávní a nelze jej řadit ani mezi práva věcná či obligační, a to navzdory tomu, že je vždy založeno, jak uvedeno výše, dvoustranným ujednáním účastníků emise blankosměnky. Směnečná teorie se ustálila na závěru, že se jedná o specifický typ oprávnění, jehož povahu nejlépe vystihuje pojem *právo utvářející*.[61] V souladu s rozhodovací praxí našich soudů je nutné rovněž konstatovat nepromlčitelnost zvláštního práva vyplnit blankosměnku[62] a jeho akcesoritu vůči blankosměnce samé.[63] Jak bude ještě dále zdůrazněno, uvedené atributy vyplňovacího oprávnění blankosměnky vystupují při jejím využití v rovině zajištění významně do popředí.

S poukazem na shora uvedené lze uzavřít připojením jedné z definic předkládaných naukou, která blankosměnku definuje jako *„listinu, jež je určena za směnku a je podpisatelem úmyslně vydána v nehotovém stavu s tím, že nabyvateli je zřízeno dohodou směnečné vyplňovací právo k doplnění zatím chybějících náležitostí.“*[64]

Vyplněním prázdných míst na blankosměnce, tj. konzumací vyplňovacího oprávnění, vzniká s účinky *ex tunc* úplná a platná směnka, to vše bez ohledu na to, zda byl obsah vyplňovacího oprávnění majitelem směnky respektován či nikoliv a jednalo-li se tak o vyplnění řádné či naopak o vyplnění excesivní.[65] Takovéto nerespektování vyplňovacího oprávnění uděleného při emisi blankosměnky však otevírá dlužníkům možnost uplatnění námitkové obrany stavící právě na excesivním vyplnění

---

[61] Chalupa, R. op. cit. sub. 36, s. 85 in fine, obdobně Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 119.

[62] Rozsudek Vrchního soudu V Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27, s následující právní větou: *„II. Právo vyplnit blankosměnku se nepromlčuje“*.

[63] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389 k tomuto výslovně uvádí, že: *„S převodem nebo přechodem blankosměnky přechází na nabyvatele bez dalšího i právo ji vyplnit“*.

[64] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 203.

[65] V souladu s ustálenou judikaturou nemá vyplnění blankosměnky v rozporu s uděleným vyplňovacím oprávněním za následek neplatnost takovéto směnky, k tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 10. 1998, sp. zn. 5 Cmo 125/1998, publikovaný v Soudní rozhledy č. 4/1999, s. 126, který k této situaci zaujímá zcela jednoznačné stanovisko: *„Vyplní-li majitel směnku, která byla vydána jako neúplná (blankosměnku), odlišně od ujednání o jejím vyplnění, není z tohoto důvodu směnka neplatná. Nesprávné vyplnění jen zakládá námitku dlužníka ve smyslu čl. I. § 10 zákona směnečného a šekového.“*

blankosměnky.[66] Předpokladem úspěšnosti uplatnění takové námitkové obrany je jednak doložení sjednaného obsahu směnečného vyplňovacího oprávnění ze strany směnečného dlužníka a byla-li směnka převedena před svým doplněním také doložení skutečnosti, že současný majitel směnky ji nabyl ve zlé víře anebo se při jejím nabývání provinil hrubou nedbalostí. Uvedené platí jak pro rektasměnku, tak pro směnku na řad.

Význam blankosměnek z hlediska předkládaného tématu tkví zejména v tom, jak bude ještě podrobně rozebráno dále, že při emisi zajišťovací směnky nemusí být a zpravidla ani nejsou stranám známy skutečnosti, jejichž znalost je nezbytná k vystavení zajišťovací směnky v úplné a stran zákonných požadavků perfektní podobě. Pro řešení takových situací se využití blankosměnky přímo nabízí, byť nutno podotknout, že cesta použití zajišťovací blankosměnky staví dlužníka do ještě méně výhodnější role, nežli je role směnečného dlužníka emitujícího zajišťovací směnku úplnou.[67]

2.5. Směnečné rukojemství

Jelikož připojování avalu k zajišťovacím směnkám je věcí zcela běžnou,[68] dovolím si připojit stran směnečného rukojemství několik úvodních slov.[69]

Směnečné rukojemství, tj. institut výlučně práva směnečného, nelze v žádném případě směšovat s ručením obecným upraveným v novém občanském zákoníku, resp. s dřívější duplicitní právní úpravou ručení obsaženou v zákoníku občanském a obchodním.[70] Naopak je možno tvrdit, že znalost zmíněných úprav je při snaze o pochopení rukojemství směnečného spíše ke škodě věci. Úpravu ručení obsaženou v obecném soukromoprávním kodexu totiž nelze na směnečné rukojemství použít ani podpůrně.[71]

---

[66] Na tomto místě nutno poznamenat, že otázka obrany směnečných dlužníků proti excesivnímu vyplnění blankosměnky je fakticky jedinou záležitostí, kterou zákon směnečný a šekový, co se týče blankosměnek, explicitně upravuje.

[67] Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 75.

[68] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 41.

[69] Ke specifické povaze rukojemství na zajišťovací směnce je dále v textu práce připojena samostatná kapitola, ve které je současně pojednáno i o složité námitkové situaci směnečných rukojmích.

[70] Srov. ust. § 2018 a násl. NOZ, resp. dnes již překonanou úpravu obsaženou v ust. § 546 a násl. ObčZ či ust. § 303 a násl. ObchZ.

[71] Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 212-215; tam uvedené platí analogicky i pro úpravu obsaženou v novém občanském zákoníku.

Rukojmí zajišťuje dle ustanovení § 30 odst. 1 ZSŠ zaplacení směnky jako takové a jeho závazek nelze omezovat pouze na zajištění platební povinnosti směnečného dlužníka, za něhož se rukojmí zavázal.[72] Skutečnost, že rukojmí garantuje zaplacení směnky vůbec, resultuje v to, že odpovídá za zaplacení směnky skutečně všemi jejími dlužníky, a to dokonce i těmi, kteří se jimi stanou až v budoucnu. Netřeba snad připomínat, že ohledně osob těchto dlužníků nemůže mít avalista v okamžiku připojení svého podpisu pod směnečnou listinu žádné informace. Přes avalovo ručení za úhradu směnky jako takové má z formálního hlediska na jeho postavení dopad skutečnost, za kterého avaláta se zaručil, tedy zda se zaručil za dlužníka přímého či nepřímého. Slovy ust. § 32 odst. 1 ZSŠ je totiž *„směnečný rukojmí vázán jako ten, za koho se zaručil“*. Uvedené je třeba brát na zřetel zejména při prezentaci směnky k přijetí či placení a dále při nutnosti následného činění tzv. zachovávacích úkonů. Platí, že aval stojí bez dalšího na úrovni avaláta a případně dalších směnečných dlužníků, když je spolu s nimi majiteli směnky zavázán rukou společnou a nerozdílnou.[73]

U směnečného avalu dále dochází k popření pojmových znaků ručení jako takového. Předně není směnečné rukojemství v žádném případě závazkem subsidiárním, není tedy za žádných okolností povinností majitele směnky obracet se prvně na avaláta, aby mohl svou pohledávku účinně uplatnit vůči avalovi.[74] Aval tedy není zavázán až sekundárně za osobu, za níž se zaručil, ale stojí na směnce vedle ní sdíleje její postavení.

Akcesoritu rukojemského závazku připojeného na směnku je taktéž třeba brát s určitou výhradou. Bezesporu jde o závazek akcesorický ke směnce jako cennému papíru, není-li tedy směnky, nemůže být ani rukojemského závazku. Akcesorita závazku avala vůči závazku avaláta je však již otázkou poněkud odlišnou. Zde jde o akcesoritu ryze formální, směnečnou, která nemá s akcesoritu známou z roviny běžného ručení pranic společného. Ustanovení § 32 odst. 2 ZSŠ výslovně tuto formální akcesoritu zakotvuje, když stanoví, že *„závazek směnečného rukojmího je platný i tehdy, je-li závazek, za který se zaručil, neplatný z jiného důvodu než pro vadu formy“*. Může tedy nastat situace, kdy přes neplatnost závazku avaláta např. pro přítomnost vis absoluta

[72] Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 110-114.

[73] Srov. ust. § 47 odst. 1 ZSŠ.

[74] Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997, sp. Zn. 5 Cmo 143/1996, publikovaný v Soudní rozhledy č. 2/1998, s. 35, který výslovně stanoví, že *„uplatnění práva proti rukojmímu za přímého dlužníka není podmíněno předložením směnky ani výstavci, ani tomuto rukojmímu.“*

v okamžiku podpisu listiny, bude ze směnky rukojmí platně zavázán, což by v případě běžného ručitelského závazku nastat nemohlo. Naznačený příklad co do pojmu neplatnosti závazku avaláta nicméně doslovně platí výhradně pro právní úpravu platnou do okamžiku účinnosti nového občanského zákoníku, který nově v souladu se svým ust. § 551 nepovažuje právní jednání při absenci vůle jednající osoby za neplatná, nýbrž za zdánlivá (teorií označována rovněž za nicotná či nulitní), k nimž se v občanskoprávních vztazích nepřihlíží. Na ryze formální pojetí akcesority závazku avala poukazuje i to, že jeho platnému vzniku a existenci nebrání ani fakt, že avalát se při podpisu směnečné listiny vůbec zavazovat nemohl, a to například pro nesvéprávnost, či že avalát je toliko osobou smyšlenou.[75]

2.6. Převody směnek se zřetelem k námitkové situaci směnečných dlužníků

Způsoby, jakými je možné směnky převádět pramení z formy cenného papíru, ve které byla směnka emitována. Směnka ve formě cenného papíru na řad může být převáděna směnečným způsobem, tj. rubopisem, případně blankotradicí či převodním vyplněním blankoindosamentu.[76] Naopak směnka přímá, tj. směnka, jíž odňal výstavce její indosabilitu, smí být převedena výlučně ve formě a s účinky obyčejné cesse. Co se týče nemožnosti směšování uvedeného směnečného a nesměnečného způsobu převodu práv ze směnky, odkazuji na konstantní rozhodovací praxi našich soudů.[77]

Odhlédneme-li od formální stránky, která musí nutně doprovázet shora uvedené způsoby převodů směnky,[78] dospějeme k závěru, že hlavní rozdíl mezi uvedenými dvěma způsoby převodu směnek spočívá v jejich důsledcích pro námitkovou situaci osob ze směnek zavázaných.

Jak již bylo poukázáno výše, je pohledávka do směnky vtělená pohledávkou abstraktní a nespornou. Jako taková je směnka odtržena od své kausy a stává se na ní nezávislou, přesto však může úspěch směnečného věřitele selhat na okolnostech

[75] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 181-182.

[76] Vzhledem k tomu, že všechny z uvedených směnečných způsobů převodu staví na indosaci (blankoindosaci), budu se dále zmiňovat jen o ní.

[77] Srov. např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 29 Odo 1114/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 1/2006, s. 45, který výslovně konstatuje nemožnost převodu směnky na řad prostřednictvím smlouvy o postoupení pohledávky.

[78] Pojednání o různorodých variantách indosamentů, stejně tak, jako souvislosti smlouvy o postoupení pohledávky užívané při převodech směnek na jméno, by šly již nad rámec této práce.

stojících mimo směnku. Klíčové je v této věci ustanovení § 17 ZSŠ, které stanoví následující: *„kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námitky, které se zakládají na jeho vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům, ledaže majitel směnky jednal při jejím nabývání vědomě na škodu dlužníka.“* Přestože je citované ustanovení uvedeno v rámci úpravy indosamentu, je jeho dopad znatelně širší, protože jeho existence zakládá možnost směnečných dlužníků uplatňovat vůči majiteli směnky námitky pramenící z jejich vlastních mimosměnečných vztahů k majiteli. Takovéto námitky jsou označovány za námitky relativní, respektive námitky kausální, jelikož se zakládají na vztazích, které tvoří hospodářský či společenský důvod emise směnky, tedy na její kause.[79] Nutno však zdůraznit, že uvedené kausální námitky nikdy nepůsobí neplatnost abstraktní pohledávky do směnky vtělené, toliko mohou být důvodnou obranou pro dlužníka, který se prostřednictvím jejich uplatnění zprostí povinnosti na směnku plnit.[80]

Abstraktnost směnky je v okamžiku jejího vystavení abstraktností formální, tj. umožňuje výstavci, jak bylo uvedeno shora, uplatnit vůči remitentovi námitky spočívající v jejich mimosměnečných vtazích. Při směnečném převodu se však tato abstraktnost směnečné pohledávky stupňuje z abstraktnosti formální na abstraktnost materiální, jejímž pojmovým znakem je následná nemožnost uplatnění relativních námitek vůči indosatáři.[81] Tyto pro směnečné dlužníky neblahé abstrakční účinky indosamentu jsou odůvodněny tím, že při jejich absenci by snadný oběh směnek na řad nebyl myslitelný.[82] Indosatář, jakožto originární nabyvatel směnky musí být schopen seznat veškeré pro něj relevantní informace přímo z textu směnečné listiny, a to bez ohledu na vztahy předchozích majitelů ke směnečným dlužníkům. Uvedené lze ilustrovat na starém přísloví *„quod non est in cambio, non est in mundo“*, poukazující na irelevantnost okolností stojících mimo listinu samotnou.[83] Jak je však doslovně

[79] Ke klasifikaci námitek je více uvedeno v rámci kapitoly o obraně proti uplatnění směnky.
[80] Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 70-74.
[81] Chalupa, R.: Zajišťovací směnka. Praha: Linde, 2009, s. 40-52.
[82] Indosament jakožto směnečný způsob převodu směnky má vedle svého abstrakčního účinku především účinek translační (tj. zakládá převod práv ze směnky z indosanta na indosatáře), dále též účinek legitimační (tj. směnečný dlužník je povinen na směnku plnit osobě, v jejíž prospěch svědčí nepřerušovaná řada směnečných rubopisů) a v neposlední řadě rovněž účinek garanční (tj. indosant je vůči svému indosatáři a následným majitelům směnky zavázán jako směnečný dlužník nepřímý, není-li ovšem v souvislosti s indosací využita tzv. doložka úzkosti).
[83] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 226-235.

uvedeno ve shora citovaném ustanovení § 17 ZSŠ, není abstrakční účinek indosace absolutní a bezmezný, je tedy v zásadě možné, aby ten, kdo je ze směnky žalován činil jejímu majiteli námitky zakládající se na jeho vztazích k předchozím majitelům směnky. Uvedené je ovšem na straně žalovaného směnečného dlužníka podmíněno unesením důkazního břemene ohledně skutečnosti, že současný majitel směnky jednal při jejím nabývání vědomě ke škodě dlužníka. Bude-li v tomto žalovaný směnečný dlužník úspěšný, zůstanou mu relativní námitky zachovány i navzdory předchozí indosaci a jeho postavení se tak v důsledku indosace nezhorší.

Účinky převodu směnky na jméno nesměnečnou metodou jsou zcela odlišné od účinků metod směnečných. Je-li nabytí směnky indosací nabytím originárním, pak nabytí směnky cesí je vždy nabytím derivativním. Takový převod nemá za následek materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky a zachovává směnečným dlužníkům možnost uplatňovat námitky zakládající se na jejich vztazích k předchozím majitelům směnky. Zmíněný závěr se opírá o výklad ustanovení § 11 odst. 2 ZSŠ v kombinaci s ustanovením § 1884 NOZ,[84] které explicitně zakotvuje možnost dlužníka uplatnit vůči pohledávce po jejím postoupení námitky, které měl již v okamžiku jejího postupu.[85]

V souvislosti se zdůrazněním rozdílů mezi směnečnými a nesměnečnými způsoby převodů směnek a jejich účinky na námitkovou situaci směnečných dlužníků je nutno poukázat na jeden případ, kdy je indosament zbaven svého abstrakčního účinku bez dalšího a směnečnému dlužníku jsou tak zachovány námitky, které mu svědčily proti dřívějšímu majiteli. Tento případ tzv. podindosace směnky je výslovně upraven v ust. § 20 odst. 1 ZSŠ, věta druhá, které stanoví, že *„byla-li však směnka indosována teprve po protestu pro neplacení nebo po uplynutí lhůty k protestu, má indosament jen účinky obyčejného postupu.“* Byť platí, že dokud není prokázán opak, má se za to, že nedatovaný indosament byl na směnku připojen před uplynutím lhůty k protestu, je nutné při hodnocení existence abstrakčních účinků indosace vždy zvažovat, zda nejde právě o pro věřitele nepříliš příznivý případ, kdy byla směnka toliko podindosována.

[84] Jako zcela zásadní posun v právní úpravě nového občanského zákoníku je třeba vnímat změny směřující k menší formálnosti smluvních vztahů, nově tedy již smlouva o postoupení pohledávky nevyžaduje ke své planosti písemnou formu (srov. a contrario ust. § 1879 a násl. NOZ; nevzešel-li však požadavek písemné formy z dohody stran či požadavku jedné z nich, k tomu srov. ust. § 1758 NOZ).
[85] Tato problematika byla dříve upravena zcela obdobně v rámci ust. § 529 odst. 1 ObčZ.

Ke změnám v osobě směnečného věřitele může dojít i v důsledku jiných právních skutečností, nežli právních jednání. V těchto případech pak hovoříme nikoliv o převodech, ale o přechodech práv ze směnky. Jedná se o případy dědické posloupnosti, a to bez ohledu na dědický titul,[86] dále o situace zániku právnické osoby bez likvidace, kdy veškerá práva a povinnosti přecházejí na právního nástupce zaniklé právnické osoby[87] a v neposlední řadě o případ zjištění úpadku a prohlášení konkursu na majetek věřitele, kdy osobou oprávněnou k výkonu práv ze směnky stává se v rozsahu přechodu dispozičních oprávnění k majetkové podstatě ustanovený insolvenční správce.[88] Všechny tyto přechody směnečných oprávnění však mají účinky výlučně derivativní a z hlediska námitkové situace směnečných dlužníků jsou tedy postaveny na roveň cesse.[89]

[86] Srov. ust. § 1475 a násl. NOZ.
[87] Srov. ust. § 174 a násl. NOZ, případně speciální právní úpravu obsaženou v zákoně č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev, ve znění pozdějších předpisů.
[88] Srov. ust. § 246 zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.
[89] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 134.

3. Pojem a podstata zajišťovací směnky

3.1. Pojem zajišťovací směnky a jeho souvislosti

Pojem zajišťovací směnky není pojmem práva směnečného a v platné právní úpravě bychom jej tedy hledali marně. Z hlediska zákona směnečného a šekového zajišťovací směnka neexistuje, přesto je ji možno považovat za pojem již do značné míry konsolidovaný, a to zejména s ohledem na to, že nauka,[90] praxe a konečně i soudní judikatura[91] s tímto pojmem pracuje a dává tak zcela jasně najevo pochopení jeho obsahu. Jedna z přiléhavých definic pojmu zajišťovací směnky zní takto: *„zajišťovací směnka je směnka poskytnutá věřiteli za účelem zajištění příčinné pohledávky, přičemž se jedná o směnku, jejíž podstata není deklarována obsahem textu, nýbrž účelem její emise.“*[92] Z uvedeného je nanejvýš zřejmé, že zajišťovací směnka není zvláštním druhem směnky, ale její podstatou je vyjádření funkčního vztahu dané směnky k jiným právům a povinnostem, jež má tato směnka zajišťovat. Je tak zcela na vůli účastníků příčinného a směnečného vztahu, zda a do jaké míry směnku do pozice směnky zajišťovací prostřednictvím svého dalšího ujednání postaví či nikoliv. V patrnosti je ovšem třeba vést skutečnost, že navzdory tomu, že směnka plní zajišťovací funkci, je stále oním dokonalým cenným papírem, který se bude vždy a za všech okolností podřizovat institutům výlučně práva směnečného a oproti zajišťovací funkci bude mít rovina směnečná pokaždé tendenci se nakonec prosadit.[93]

Problematika zajišťovací směnky je výsledkem národní směnečné praxe a judikatury a jako taková není v žádném ohledu ovlivněna úpravou evropskou,[94] což lze dle mého názoru přičítat na vrub jednak příslušnosti převážné většiny členských států Evropské unie k ustálenému okruhu směnečného práva ženevského[95] a dále rovněž rozdílnosti a odlišné rozvinutosti směnečné praxe v jednotlivých členských státech Evropské unie.

---

[90] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 35.

[91] Srov. např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

[92] Op. cit. sub. 81; někdy je zajišťovací směnka nazývána též směnkou depotní, kaučí, či směnkou krycí.

[93] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 3.

[94] O náznacích ingerence práva evropského do problematiky zajištění směnkou srov. kapitolu osmou pojednávající o využití zajišťovací směnky při zajištění spotřebitelských úvěrů.

[95] Vyvíjení unifikačních snah, které jsou pro evropské právo tolik typické, by bylo v již značně unifikované oblasti značně redundantní.

Viděno z hlediska obsáhlosti směnečné úpravy a jejích potenciálních možností, je zajišťovací směnka instrumentem jen pramálo invenčním, který se často redukuje na využití jen zcela marginální části směnečně právní úpravy.[96] Nutno však konstatovat, že právě v této nepříliš kreativní, a možno říci až pasivní podobě, se u nás směnka vyskytuje nejčastěji.[97] Jak uvádí Kovařík, téměř celé tři čtvrtiny všech směnek, které jsou u nás v oběhu, jsou směnkami zajišťovacími. Zprvu byla tato skutečnost přičítána nepochopení funkce směnky v rovině platebního nástroje, kterou měl před účinností nového občanského zákoníku na mysli § 334 ObchZ a zajišťovací směnky byly brány jako něco dočasného. Vývoj naší směnečné praxe však tuto dočasnost proměnil v setrvalý stav, což je přisuzováno jednak určitému konzervatizmu v oblasti naší podnikatelské kultury a v neposlední řadě také skomírajícímu obchodu se směnkami, jež je pro rozvinutí podstaty směnky jako oběžného cenného papíru naprostou nezbytností.[98]

Aby bylo možné lépe pochopit problematiku zajišťovací funkce směnky, je nutno ji nejprve vymezit oproti jiným funkcím, které může v hospodářském životě směnka nabývat a dále též charakterizovat její postavení vzhledem k jiným formám zajištění.

3.2. Uhrazovací a zajišťovací směnky

Platná právní úprava rozlišuje směnky pouze na směnky cizí a směnky vlastní, nepočítáme-li rozlišení směnek přímých a ordre směnek, které je vyjádřeno toliko implicitně, je tímto členěním zákonná úprava vyčerpána. Pro potřeby praxe je ovšem nezbytné směnku postavit do určité hospodářské funkce. Takovouto funkcí byla u směnek již od samotného počátku funkce uhrazovací, respektive funkce platební,[99] která se postupným vývojem ustálila ve dvou podobách.

Směnku můžeme nazývat směnkou platební ve chvíli, kdy je stranami daného závazku proplacení směnky očekávaným a chtěným vývojem jejich vzájemných vztahů. První podoba platební směnky je směnka daná *pro soluto*, jde o směnku, jíž je kausální

[96] Zajišťovací směnka se v praxi vyskytuje nejčastěji v podobě směnky vlastní vystavené na řad věřitele kausálního vztahu, přičemž je zpravidla opatřena zápornou protestační doložkou a ve zvýšené míře rovněž závazkem směnečného rukojmího.
[97] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 287-288.
[98] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 1-2.
[99] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 163-167.

závazek přímo placen.[100] Směnka samotná tak vystupuje v roli platidla, přičemž okamžikem její emise a předání remitentovi příčinný závazek zaniká a trvá výlučně závazek směnečný. Vystavení směnky pro soluto má tak za následek privativní novaci příčinného závazku, v jejímž důsledku tento zaniká a dává vzniknout závazku novému, směnečnému, který nastupuje na jeho místo. Jde tedy o směnku uhrazovací a zároveň o směnku substituční, tj. o směnku nastupující na místo dřívějšího příčinného závazku.[101]

Podstatně častěji, nežli placení směnkou, se vyskytuje placení prostřednictvím směnky. Zdánlivě může blízkost pojmů vést k závěru, že jde o jedno a totéž využití směnky, opak je však pravdou. Při placení prostřednictvím směnky, tj. v situaci, kdy je výstavcem dána směnka *pro solvendo*, nemá tato skutečnost dopad na existenci a trvání závazku příčinného. Nově vzniklý závazek směnečný stojí vedle závazku původního, přičemž mezi stranami je dojednáno placení právě prostřednictvím vystavené směnky a naopak očekáváno není placení závazku příčinného. Hovoříme tak o platební směnce s kumulativní povahou, poněvadž její vystavení má stran závazku kausálního povahu kumulativní novace. Právě směnku v této její uhrazovací funkci má na mysli ust. § 1909 NOZ, které výslovně stanoví, že *„použil-li dlužník ve shodě se smlouvou jako prostředek placení směnku, nemá vystavení směnky vliv na trvání peněžitého dluhu, ale věřitel může na dlužníku požadovat plnění dluhu, jen nemohl-li dosáhnout splnění ze směnky“* a zabraňuje tak potenciálnímu záludnému věřiteli dosáhnout dvojího placení, které by abstraktnost a samostatnost směnečné pohledávky za normálních okolností umožňovala. Obsahově citované ustanovení nezakládá nic menšího, nežli subsidiaritu závazku kausálního vůči závazku směnečnému.[102] Úhradou této platební směnky příčinný závazek zaniká. Zmíněné ustanovení nového občanského zákoníku je přitom z hlediska obsahového prakticky totožné s ust. § 334 ObchZ, které problematiku platebních směnek *pro solvendo* upravovalo před účinností nové soukromoprávní úpravy. Jeden drobný rozdíl nicméně vypozorovat lze, a to ve druhé větě zmíněného ust. § 1909 NOZ, kde se za středníkem doplňuje následující: *„pokud*

[100] Z hlediska finančněprávního není vystavení platební směnky pro soluto ničím jiným, než obchodně-úvěrovou peněžní emisí, která má za následek spontánní nárůst peněžní masy v oběhu (směnka zde figuruje namísto zákonných peněz a při jejím převodu, typicky před splatností, jejich funkci zcela nahrazuje).

[101] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 34.

[102] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 4-5, s. 49-53.

však věřitel splnění dosáhl, považuje se dluh za splněný již vystavením směnky." Zákonodárce na tomto místě konstruuje právní fikci ohledně okamžiku splnění dluhu při proplacení směnky *pro solvendo*, kdy je její účinek na kausální vztah postaven na roveň účinku substituční platební směnky *pro soluto*. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku se k této problematice bohužel blíže nevyjadřuje a lze tedy jen spekulovat, co měl zákonodárce touto textací zmíněného ustanovení na mysli a jaké existovaly důvody pro volbu této varianty zákonného znění.

Jak zmiňuje Kotásek ve vztahu k dřívější úpravě ust. § 334 ObchZ, která zůstala s výjimkou posledně uvedeného v podstatných částech nezměněna, bylo častou chybou nejen praxe, ale bohužel i odborné literatury, když bylo zmíněné ustanovení obchodního zákoníku vztahováno i na směnku v její zajišťovací funkci.[103] Toto jeho tvrzení bylo výslovně podpořeno i naší soudní judikaturou konstatující, že *„věřitel směnkou zajištěné pohledávky je oprávněn uplatnit zajištěnou pohledávku i nárok ze zajišťovací směnky v jakémkoliv pořadí, případně i souběžně; ustanovení § 334 obch. zák. na tzv. zajišťovací směnky nedopadá."*[104] Směnka ve své zajišťovací funkci je tedy směnkou kumulativní a od směnek uhrazovacích se odlišuje předně tím, že její placení se neočekává. Za předpokládaného běhu věcí je zajišťovací směnka pouhým latentně existujícím nástrojem, který má dlužníka motivovat k plnění a čeká až na okamžik, kdy případně nastane selhání v rámci závazku zajišťovaného.[105] Přes uvedené ovšem zajišťovací směnka neztrácí nic na své imanentní abstraktnosti a samostatnosti a může tak být při absenci zákonné úpravy její zajišťovací funkce pro směnečné dlužníky zdrojem nemalých nesnází, když tyto mohou v konečném důsledku vést až k nežádoucí okolnosti v podobě dvojího placení.

3.3. Kolize zajišťovacího charakteru směnky s její směnečnou rovinou

Právní řád nabízí rozmanité formy zajišťovacích závazků, které slouží věřiteli k uspokojení pro případ, že závazek zajištěný není splněn včas a řádně. Mezi tyto zajišťovací závazky řadíme kupříkladu právo zástavní, ručení, zajišťovací převod práva,

[103] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 288.

[104] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s. 813. Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu je dle názoru autora v plném rozsahu aplikovatelné i po účinnosti nového občanského zákoníku.

[105] Právě v této rovině se zajišťovací směnka blíží spíše pojmu *utvrzení*, nežli *zajištění*, jak s nimi nově pracuje ust. § 2010 NOZ.

finanční záruku[106] či dohodu o srážkách ze mzdy a jiných příjmů. Typickým pojmovým znakem těchto zajišťovacích závazků je jednak jejich akcesorita a též jejich subsidiarita vůči závazku zajišťovanému. Akcesorita zajišťovacích závazků je dána tím, že zajišťovací závazek nemůže vzniknout a existovat bez závazku hlavního, jeho platnost a vůbec existence je od něj přímo odvislá. Podstata subsidiarity spočívá pak v tom, že k realizaci uspokojení ze zajišťovacího závazku lze přistoupit až v okamžiku, kdy není řádně plněno ze závazku zajišťovaného.[107] Zajišťovací závazky taktéž v souladu s § 1880 NOZ[108] sledují osud jimi zajištěné pohledávky, což u zajišťovací směnky v žádném případě konstatovat nelze.[109] Zmíněné dva prvky se u jednotlivých zajišťovacích závazků projevují s různou mírou intenzity, někde mohou pak absentovat zcela.[110] Skupinu zajišťovacích závazků v užším slova smyslu je pak nezbytné odlišovat od širší skupiny zajišťovacích prostředků, které uvedené pojmové znaky zajišťovacích závazků typicky nesplňují, ale i přesto představují pro věřitele určitou formu zajištění. Mezi tyto řadíme vedle výslovně neupravených nástrojů, jakými jsou například stand-by akreditivy,[111] právě zajišťovací směnku, která není k zajišťovanému závazku ani akcesorická, ani subsidiární.[112] Obdobně se k zajišťovací směnce staví rozhodovací praxe našich soudů, když doslovně uvádí, že *„tzv. zajišťovací směnka není zajišťovacím závazkem, je jen prostředkem zajištění. Proto existence*

[106] Tento institut upravený v ust. § 2029 a násl. NOZ nahradil dosavadní úpravu bankovní záruky obsaženou v ust. § 313 a násl. ObchZ. Aniž bych se na tomto místě pokoušel činit rozbor případných rozdílů mezi uvedenými instituty, lze uzavřít, že zřejmě nejvýraznějším rozdílem je možnost vystavení finanční záruky i osobou odlišnou od banky, jak ji vymezuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.

[107] Švestka, J. et al.: Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1603. Vzhledem k dosavadní absenci relevantní komentářové literatury je odkazováno na komentář k občanskému zákoníku původnímu, nicméně obsah pojmů subsidiarita a akcesorita nebyl účinností nového občanského zákoníku nikterak dotčen.

[108] *„Postoupením pohledávky nabývá postupník také její příslušenství a práva s pohledávkou spojená, včetně jejího zajištění.“*

[109] Srov. Usnesení Vrchního soudu v Praze publikované v Obchodní právo č. 11/1997, s. 25.

[110] Subsidiarita je například zcela nepřítomna, není-li v záruční listině uvedeno jinak, u finanční záruky upravené v § 2029 a násl. NOZ. Akcesorita byla donedávna významně prolomena např. u ručení dle § 311 odst. 2 ObchZ, což „zhojil“ nový občanský zákoník, který ve svém § 2021 odst. 1 subsidiaritu tohoto zajišťovacího závazku výslovně stanoví, byť lze spekulovat, zda jde o ustanovení dispozitivní či kogentní, tedy zda je jej možno v rámci přijetí ručitelského prohlášení vyloučit.

[111] Stand-by akreditiv je zajišťovací prostředek, který je čerpán oproti předložení tzv. negativních dokumentů (beneficient prohlašuje a dokládá, že určitý závazek nebyl splněn), což jej velmi přibližuje k finanční záruce.

[112] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 7-8.

závazků ze směnky není závislá na existenci zajištěné pohledávky."[113] Jak bylo již zdůrazněno výše, je pohledávka vtělená do zajišťovací směnky nadále pohledávkou abstraktní, samostatnou[114] a na zajišťovaném závazku tak ve své směnečné rovině zcela nezávislou. Ostatně žádná směnka ze své podstaty ani nevyžaduje, aby v jakémkoliv funkčním vtahu či závislosti vůbec byla. Změny, které by zajišťovaný závazek doznal, nebudou tak mít za žádných okolností bez dalšího za následek i změny v rovině zajišťovací směnky, ba právě naopak. Jakékoliv změny musí se udát jen a pouze cestou směnečnou, tedy formou a způsoby předpokládanými zákonem směnečným a šekovým. Je zřejmé, že uvedené by u zajišťovacích závazků stricto sensu nemohlo nikdy nastat, když tyto osud závazku zajišťovaného zásadně sledují a sdílejí. Při nakládání se zajišťovací směnkou je nezbytné mít její výše uvedená specifika, jež ji tolik odlišují od běžně užívaných zajišťovacích závazků, neustále na paměti.[115]

Navzdory nastíněné charakteristice zajišťovací směnky je ovšem potřeba určité vazby mezi ní a zajišťovaným závazkem pociťována. Dovolím si na tomto místě tvrdit, že střet akcesority a abstraktnosti, a subsidiarity a samostatnosti pohledávky vzniklé emisí zajišťovací směnky, tvoří obsah problematiky zajišťovací směnky jako takové. Chalupa ve své monografii *Zajišťovací směnka* přichází s pojmy nepravé akcesority a nepravé subsidiarity zajišťovací směnky, prostřednictvím nichž se snaží vyjádřit vnitřní rozpornost, která je zajišťovací směnce vlastní.[116] S nastoleným pojmoslovím se zcela ztotožňuji, neboť se domnívám, že vcelku jednoznačně uchopuje skutečný stav věci, kdy směnka využitá jako zajištění kolísá na pomezí mezi svou rovinou ryze směnečnou, která je charakterizována abstraktností a samostatností směnečné pohledávky a svou rovinou zajišťovací, od níž je očekávána akcesorická a subsidiární vazba ke směnkou zajištěnému příčinnému vztahu. Nelze však již bohužel souhlasit s autorovými tvrzeními po příčině vzniku takovéto nepravé akcesority a subsidiarity.

---

[113] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 5. 1998, sp. zn. 5 Cmo 14/1997, publikované Soudní rozhledy č. 2/1999, s. 54; z novější judikatury srov. odůvodnění Rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006, publikováno v Soudní judikatura č. 3/2009, s. 212.

[114] K samostatnosti pohledávky vtělené do zajišťovací směnky srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 306/1997, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2000, s. 19, který k této problematice shrnuje: *„nároky ze zajišťovací směnky jakožto cenného papíru jsou samostatnými nároky a nelze tedy přisvědčit názoru, že věřitel se nemůže současně s nároky z této směnky domáhat i splnění dluhu vůči dlužníku ze závazkového vztahu."*

[115] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 9.

[116] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 48-51.

Chalupa výslovně uvádí, že zvláštnost právního režimu zajišťovací směnky daná existencí nepravé akcesority a nepravé subsidiarity, vyvěrá z teorie směnečného práva, ze zvyklostí a v neposlední řadě také z rozhodovací praxe soudů.[117] Naproti tomu citovaný autor výslovně zmiňuje možnost využití zajišťovací směnky bez jakéhokoliv smluvního ujednání mezi výstavcem a remitentem o tomto jejím charakteru. Existenci smlouvy konstatující zajišťovací charakter směnky přitom považuje pouze za okolnost mající dopad na vyšší právní jistotu podpisatele, což se pak zásadně projevuje v možnostech uplatnění důvodné obrany proti nárokům ze směnky vzneseným a rovněž v případném vzniku nároku na náhradu škody při využití směnky věřitelem v rozporu s výslovným smluvním ujednáním.[118]

Aby bylo možno relativizovat uvedené tvrzení a poukázat na fakt, že prakticky dochází k zaměňování příčiny a následku, je nezbytné nastínit základní uspořádání vztahů při využití zajišťovací směnky. Předpokládejme tedy nyní existenci závazku mezi věřitelem a dlužníkem, který se tito rozhodnou zajistit prostřednictvím směnky. Za tímto účelem dochází k následné emisi směnky a tak ke vzniku samostatného a abstraktního závazku stojícího vedle závazku původního, tj. závazku kausálního, jež k emisi směnky zavdal důvod.[119] Příčinu, která při absenci zákonné úpravy zajišťovací směnky tyto dva samostatně stojící závazky dává do vzájemné souvislosti a přiřazuje tak směnce její zajišťovací funkci nelze jistě spatřovat v poznatcích nauky či rozhodovací praxi soudů, nýbrž v ujednání účastníků daného směnečného vztahu, kteří se rozhodli směnce takovouto specifickou funkci přiřadit. Tuto smlouvu plnící funkci jakéhosi pojítka mezi závazkem kausálním a závazkem směnečným, jež má za následek vznik nepravé akcesority a nepravé subsidiarity zajišťovací směnky, budu po vzoru Kovaříka nazývat smlouvou o zajištění směnkou[120] a bude jí věnována následující kapitola této práce. Nelze na tomto místě nezmínit, že judikatura této smlouvě o zajištění směnkou přiřazuje určité typické obsahové prvky, které se u ní vyskytují vždy i při absenci výslovného ujednání smluvních stran.[121] Z podaného je

[117] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 52 in fine.
[118] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 67-69.
[119] Žádná směnka ostatně nevzniká zcela bez důvodu, vždy je zde někdo, kdo vystavení směnky požaduje a někdo, kdo k řešení kausální situace směnku podepisuje; obdobně Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 13.
[120] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 10.
[121] Srov. např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, op. cit. sub. 63. Blíže k uvedeným aspektům smlouvy o zajištění směnkou srov. kapitolu 7.1.1. této práce.

zcela patrno, že pojítkem mezi směnkou a zajištěnou pohledávkou je vždy smlouva, nikoliv rozhodovací praxe či nauka sama o sobě.

Důsledkem existence smlouvy o zajištění směnkou je tedy skutečnost, že na zajišťovací směnce určité prvky akcesority a subsidiarity jaksi ulpívají. Samotná směnka ovšem i nadále setrvává nedotčena ve své pojmové abstraktnosti a samostatnosti, přičemž okolnost, že je směnce účastníky směnečného vztahu přiřazena zajišťovací funkce, projevuje se výhradně v okruhu kausálních námitek poskytujících směnečným dlužníkům možnost důvodné obrany proti povinnosti na směnku platit.[122] To vše pochopitelně výlučně za předpokladu, že směnka nebyla po svém vystavení převedena jedním ze směnečných způsobů a nedošlo tak k materializaci její abstraktnosti, jež má za následek zánik možnosti uplatňovat proti novému nezáludně jednajícímu majiteli směnky námitky pramenící ze vztahů dlužníka k předchozím majitelům.[123]

3.4. Smlouva o zajištění směnkou

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že pojícím prvkem mezi zajišťovanou kausální pohledávkou a směnkou je směnečná smlouva, když právě tato zakládá její zajišťovací funkci a je tak nepochybně i bezprostředním důvodem jejího vzniku. Nebylo-li by totiž vůle stran uzavřít takovouto smlouvu, nemohlo by pojmově dojít ani k následnému vzniku zajišťovací směnky. Je zřejmé, že takové smlouvy náš právní řád nezná, přesto však jsou smlouvami možnými, tzv. smlouvami innominátními, jejichž existenci výslovně připouští ustanovení § 1746 odst. 2 NOZ.[124] Jak bylo výslovně uvedeno v kapitole 2.1, existoval před účinností nového občanského zákoníku spor o to, která obecná soukromoprávní úprava je aplikovatelná pro směnečné vztahy, když tento

[122] O tom, že tyto specifické aspekty zajišťovací směnky nelze ani v současné době považovat za obecně známé a respektované svědčí například rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 13 Cmo 3/2009, jímž bylo zrušeno rozhodnutí soudu nižší instance, když v odůvodnění lze vyčíst následující: *„odvolací soud uzavírá, že směnka není akcesorickým a subsidiárním zajišťovacím institutem (jako například ručení nebo zástava), ale směnečný závazek je zcela samostatným závazkem (i když plní funkci zajišťovací) a věřitel z takového závazkového vztahu směnkou získává postavení směnečného věřitele za účelem usnadnění vymáhání zajištěné pohledávky. V tomto směru není správný závěr soudu prvního stupně, že směnka zajišťovací sdílí osud směnkou zajištěné pohledávky."*

[123] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 11.

[124] Dosavadní soukromoprávní úprava obsahovala možnost uzavírání tzv. innominátních smluv v ust. § 51 ObčZ a pro obchodní závazkové vztahy v ust. § 269 odst. 2 ObchZ.

byl poměrně jednoznačně vyřešen ve prospěch úpravy občanskoprávní. Obdobná dichotomie existovala donedávna i v případě innominátní smlouvy o zajištění směnkou, u níž bylo vždy nutno zvažovat, zda je pro ni rozhodná úprava občanskoprávní či obchodněprávní. Jelikož smlouvu samu bylo třeba bez sebemenších pochyb řadit mezi relativní obchody, byla pro její režim rozhodná právní povaha smluvních stran. V souvislosti s relativními obchodně-závazkovými vztahy byla významná rovněž úprava obsažená v ust. § 261 odst. 4 ObchZ, která se vzhledem ke své obecné formulaci nevztahovala pouze na zajišťovací závazky, ale na zajištění jako takové a měla tedy dopad i na vztahy při užití zajišťovací směnky. Byl-li tedy kausální zajišťovaný závazek podřízen režimu zákoníku obchodního, sledovala i smlouva o zajištění směnkou ve smyslu posledně uvedeného ustanovení režim obchodněprávní. Vzhledem k charakteru přechodných ustanovení nového občanského zákoníku,[125] bude pro smlouvy o zajištění směnkou uzavřené před jeho účinností shora uvedené bez dalšího aplikovatelné i nadále.

Klademe-li si otázku po formě smlouvy o zajištění směnkou, nutno uvést, že převážná většina takovýchto smluv je uzavírána neformálním ústním ujednáním. Není ovšem vyloučeno ani uzavření konkludentní, je-li z jednání stran zřejmé, co bylo jejich záměrem.[126] Na druhou stranu je ve standardizovaných případech užití zajišťovací směnky (zejména u vztahů úvěrových, kde na straně remitenta zajišťovací směnky stojí typicky banka či jiný institucionální poskytovatel úvěrového financování) zcela běžná formální povaha směnečné smlouvy, která je uzavřena v písemné formě. Není též neobvyklé zařazení ustanovení smlouvy o zajištění směnkou do jiného ujednání smluvních stran. Zejména se tak děje zařazením patřičných ustanovení přímo do smlouvy dávající vzniknout samotnému kausálnímu závazku, případně, v situacích, kdy je využívána zajišťovací blankosměnka, není neobvyklé zařazení ustanovení

[125] Srov. ust. § 3028 odst. 3 a ust. § 3073 NOZ. Zejména posledně uvedené ustanovení, které výslovně stanoví, že *„práva ze zajištění závazku vzniká přede dnem nabytí účinnost tohoto zákona, byť byla zřízena i jako práva věcná, se posuzují až do svého zániku podle dosavadních právních předpisů“*, dává zcela jasně najevo, že stran smlouvy o zajištění směnkou se s rozlišováním mezi úpravou zákoníku občanského a obchodního budeme setkávat ještě minimálně několik let po účinnosti nové soukromoprávní úpravy.

[126] Bylo by jen velmi obtížné dovodit, že smlouva o zajištění směnkou vyžaduje pod sankcí neplatnosti jakoukoliv kvalifikovanou formu, když úprava nového občanského zákoníku je v porovnání s úpravou předchozí vystavěna na ještě vyšším principu autonomie vůle účastníků občanskoprávních vztahů a jejich bezformálnosti (srov. např. odklon od dříve nezbytné písemné formy v případě utvrzení dluhu smluvní pokutou).

smlouvy o zajištění do dohody stran o vyplňovacím právu směnečném. Přes shora uvedené varianty je však třeba smlouvu o zajištění směnkou posuzovat vždy zcela autonomně.[127]

Nazíráno z hlediska subjektů smlouvy o zajištění směnkou, bude na straně věřitele stát v největší míře případů první majitel směnky, který bude zároveň i věřitelem směnkou zajišťovaného kausálního vztahu (neuvažujeme-li jistě možnou smlouvu ve prospěch třetího, kdy by věřitel z kausálního závazku a současně věřitel ze smlouvy o zajištění směnkou byl osobou rozdílnou od osoby ze směnky oprávněné). Na straně dlužníka bude typickým účastníkem smlouvy o zajištění směnkou dlužník ze zajišťované příčinné pohledávky, který se současně stane i dlužníkem směnečným. Není ovšem vyloučeno, aby se v pozici dlužníka vyskytla třetí osoba od dlužníka pohledávky kausální odlišná, která na sebe převezme závazek zajistit emisí směnky příčinný vztah, na němž není účastna. Vždy však v těchto případech bude mezi směnečným věřitelem a směnečným dlužníkem existovat vlastní vztah mající původ právě ve smlouvě o zajištění směnkou, který bude zakládat možnost uplatnění námitek dle § 17 ZSŠ i u této třetí osoby (problematice vlastního vztahu mezi směnečným věřitelem a směnečným rukojmím je dále v textu věnována samostatná kapitola). Posledně uvedená varianta je ostatně pojmově možná i u jiných forem zajištění, např. v případě užití zástavního práva může být jistě zástavcem osoba odlišná od zástavního dlužníka, nadto u určitých zajišťovacích závazků je tento rozdíl z povahy věci přímo nezbytný (tak je tomu např. u finanční záruky).[128]

Jelikož je v kapitole 7.1.1 podrobněji pojednáno o doporučených obsahových náležitostech smlouvy o zajištění směnkou a též o jejích imanentních obsahových prvcích dovozovaných rozhodovací praxí soudů, omezím se na tomto místě pouze na konstatování, že *essentialia negotii* takovéto smlouvy je označení závazku, který má být zajištěn a současně označení směnky, jež má k jeho zajištění sloužit. Tato skutečnost nabývá pak zejména na významu v okamžiku, kdy mezi stranami existuje v jeden okamžik více kausálních a více směnečných závazků, přičemž bez dalšího platí, že směnečný věřitel disponující směnkou za dlužníkem, nemůže ji svévolně přiřadit

[127] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 15, s. 21.
[128] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 17-18.

bez výslovného ujednání jako směnku zajišťovací k jinému existujícímu kausálnímu závazku mezi ním a tímto dlužníkem.[129]

Jak bylo poukázáno výše, je smlouva o zajištění směnkou vždy smlouvou autonomní a jako taková může být stižena vadou, která ji může činit neplatnou, ať už neplatnou relativně či absolutně,[130] event. při naplnění kvalifikovaných důvodů může být daná smlouva hodnocena toliko jako právní jednání zdánlivé,[131] k němuž se nepřihlíží. Důsledkem neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou je skutečnost, že ve své podstatě se o žádnou zajišťovací směnku nejedná, přesto jde o směnku platnou, tzv. směnku planou, která není dotčena ve své abstraktnosti a samostatnosti, vyhoví-li pochopitelně předpisům práva směnečného.[132] Důsledek neplatnosti zmíněné smlouvy dává směnečnému dlužníkovi pouze možnost uplatnit důvodnou obranu proti takto uplatněné směnce s odkazem na to, že takováto směnka postrádá způsobilý důvod.[133] K typovým případům, kdy je uvedený postup dlužníka schopen založit relevantní námitkovou obranu srovnejte kapitolu 7.2.3 této práce.

Ovšem i obrana vyplývající z absence důvodu pro vystavení zajišťovací směnky má své poměrně úzké meze. *„Pokud někdo svobodně a vážně podepíše směnku v postavení směnečného dlužníka a činí tak podle svého názoru bezdůvodně, nemůže se později své platební povinnosti ze směnky zprostit.“*[134] K časté argumentaci směnečných dlužníků o absenci důvodu směnky uvádí též Kovařík ve svém komentáři k zákonu směnečnému a šekovému, že dostatečně způsobilé jsou nejen kausy hospodářské,

---

[129] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 17; obdobně též Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 140 in fine.

[130] Úprava nového občanského zákoníku přinesla zcela zásadní změnu v pojetí absolutní a relativní neplatnosti právních jednání (dříve právních úkonů). Dřívější příklon k absolutní neplatnosti, k níž bylo přihlíženo z úřední povinnosti (relativní neplatnost byla omezena toliko na situace taxativně vymezené v ust. § 40a ObčZ), byl nahrazen jasnou preferencí neplatnosti relativní, u níž je vyžadováno aktivní zapojení oprávněného subjektu (výjimečné situace, kdy je soud povinen přihlédnout k neplatnosti právních jednání z úřední povinnosti, tedy situace, v nichž lze hovořit o absolutní neplatnosti daného právního jednání, jsou shrnuty v jediném ustanovení § 588 NOZ).

[131] Ke zdánlivosti právních jednání (teorií občanského práva označována též jako právní jednání nicotná) srov. ust. § 551 a násl. NOZ.

[132] V případě relativní neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou, tedy neplatnosti stanovené na ochranu zájmu určité osoby, bude nezbytnou podmínkou úspěšnosti uplatnění dané námitky i současné dovolání se právě relativní neplatnosti samotné smlouvy (srov. ust. § 586 NOZ, které výslovně stanoví, že *„nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné.“).*

[133] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 16.

[134] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 6. 2005, sp. zn. 12 Cmo 15/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2005, s. 28.

ale i kausy ryze společenské, kdy někdo podepíše směnku čistě z ochoty v rámci mezi lidmi běžně poskytované společenské úsluhy.[135]

3.5. Podstata funkce zajišťovací směnky, možnosti a meze jejího využití

Výše bylo řečeno, že nezáludný věřitel nabývající zajišťovací směnku nabývá ji pro případ neplnění závazku kausálního, tedy jaksi *in eventum*. Při očekávaném vývoji vzájemných vztahů má být uhrazen závazek kausální a zajišťovací směnka má zůstat nevyužita. Nestane-li se tak a zajištěný závazek není plněn včas a řádně, je namístě klást si otázku po tom, co vlastně zajišťovací směnka věřiteli ve své podstatě poskytuje a v čem usnadňuje jeho pozici ve vztahu k dlužníkovi, který se nachází v prodlení.

Odpověď na posledně položenou otázku je jednoznačná – zajišťovací směnka zásadním způsobem usnadňuje a též urychluje[136] vymáhání pohledávky věřitelem.[137] Aniž bych se na tomto místě snažil obsáhnout soudní řízení obecně, či zkrácené rozkazní řízení směnečné, nelze se o hlavních aspektech procesní výhody, jež zajišťovací směnka jejímu majiteli skýtá, alespoň nezmínit. V podrobnostech níže nezmíněných lze stran směnečných žalob bez dalšího odkázat na odbornou literaturu.[138]

Možnost nahradit vymáhání neuspokojené kausální pohledávky vymáháním pohledávky směnečné je sice prakticky jedinou přidanou hodnotou zajišťovací směnky,[139] nikoliv však hodnotou zanedbatelnou. Podstatné zkrácení období mezi uplatněním pohledávky a získáním nezbytného exekučního titulu se může v konečném důsledku ukázat jako naprosto zásadní, přičemž směnka je způsobilá toto období zkrátit s ohledem na průměrnou délku civilního procesu u nás i v řádu několika let. Právě rychlost získání exekučního titulu často rozhoduje o úspěchu či neúspěchu věřitele. Jak uvádí Chalupa, rychlost vymáhání směnečné pohledávky je dána zejména následujícími třemi důvody. Zaprvé jsou směnečná řízení projednávána ve zvláštní řadě a jejich

[135] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 74.

[136] Průměrná délka civilního řízení v obchodních věcech činila v roce 2012 bezmála dva roky. Srov. Ministerstvo spravedlnosti ČR: Ročenky MSp [online]. [cit. 2013-12-20]. Dostupné z: http:// http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html.

[137] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 37; obdobně též Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 9.

[138] Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. Bulletin advokacie, 2000, č. 10 a 2001 č. 1 a 2, anebo též Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. Bulletin advokacie, 2007, č. 12, s. 25. V posledně uvedeném článku je na řízení o zaplacení směnky a na chyby v něm se vyskytující nahlíženo nejen z pozice žalovaného, ale též z pozice žalobce.

[139] V tuto chvíli neuvažuji možnost uspokojení se z prodeje zajišťovací směnky, k tomu viz dále v kapitole 6.1.1. této práce.

projednání tak nebrání nápad jiných sporů. Zadruhé podléhá směnečné řízení koncentraci, která odjímá dlužníkovi možnost uplatnit obranu odlišnou od obrany, kterou byl schopen zahrnout a náležitě skutkově vymezit v námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu, a k jejímuž vystavění má nadto pouze patnáctidenní lhůtu počínající jeho doručením.[140] V případě, že dlužník dokáže ve stanovené lhůtě i přesto zformovat náležitou obranu, následuje řízení o námitkách, jehož cílem je rozhodnout o tom, zda se vydaný směnečný platební rozkaz ponechává v platnosti, či zda se zrušuje. Soudy přitom toto řízení vnímají jako řízení, které by mělo probíhat rychle a bylo ho možno rozhodnout na prvním nařízeném jednání ve věci.[141]

Stran problematiky řízení o směnečném platebním rozkazu si na tomto místě dovolím alespoň v krátkosti vyzdvihnout některé jeho základní prvky, které jej tolik odlišují od běžného zkráceného řízení rozkazního.[142] Prvním a zcela elementárním prvkem je povinnost žalobce vydání směnečného platebního rozkazu navrhnout (diskreční pravomoc soudu ohledně jeho vydání není v souladu s platnou právní úpravou připouštěna).[143] Na uvedené bezprostředně navazuje jednoznačná povinnost soudu směnečný platební rozkaz při splnění formálních zákonem stanovených podmínek vydat (srov. formulaci *„vydá na jeho návrh“*). Soud není oprávněn zkoumat nic nad rámec toho, zda byla předložena v prvopisu směnka, o jejíž pravosti není důvodu pochybovat a vydání směnečného platebního rozkazu bylo žalobcem navrženo. V žádném případě není připuštěno, aby soud zkoumal otázku promlčení směnečného nároku či otázku přípustnosti kausy směnky.[144] Podstatným a často opomíjeným prvkem

[140] Původní poměrně drakonická lhůta v délce trvání tří dnů byla v návaznosti na nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. 1. 2013, sp. zn. IV. ÚS 376/2011, postupně prodloužena na lhůtu osmidenní a následně v krátkém časovém sledu na současnou lhůtu v délce trvání patnácti dnů. Ústavní soud svůj postoj k původní délce lhůty vymezil následovně: *„Ústavní soud ve své judikatuře vymezil tři základní hlediska, na jejichž bázi posuzuje konformitu té které právním předpisem stanovené lhůty – tedy zda jí normotvůrce nestanovil svévolně, zda není nepřiměřená a zda neznevýhodňuje některou skupinu subjektů ve srovnání s jinou v možnosti uplatnění práva v důsledku dodatečné změny podmínek. Třídenní námitková lhůta ve smyslu § 175 o. s. ř. byla nepřiměřená, neboť směnka je uplatňována i mezi subjekty (spotřebiteli), jež zásadně nejsou v rovném postavení a které nemohou – a ani to nelze od nich spravedlivě očekávat – vnímat směnečný vztah v celé jeho šíři a reflektovat tak případná rizika z něj plynoucí.“*

[141] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 36-37.

[142] Srov. ust. § 172 a násl. OSŘ.

[143] Srov. ust. § 175 odst. 1, věta prvá, OSŘ.

[144] V případě, že by takto přesto učinil a uvedené by bylo důvodem pro nevydání směnečného platebního rozkazu, lze jednoznačně dovodit, že žalobce byl tímto postupem soudu zkrácen na svých procesních právech a řízení je tak postiženo vadou, která moha mít za následek nesprávné posouzení věci.

směnečného platebního rozkazu byla do novely občanského soudního řádu, která nabyla účinnosti k 1. 1. 2014, absence vyloučení jeho náhradního doručení. Tato právní úprava vedla velmi často k tomu, že procesně pasivní podpisatel směnky se vlastním přičiněním zbavil jakékoliv možnosti proti směnce cokoliv účinně namítat. Lze jistě bez dalšího shrnout, že uvedené prvky jsou, resp. u posledně uvedeného donedávna byly, procesněprávním odrazem hmotněprávní směnečné přísnosti.[145]

Dalším aspektem souvisejícím s vymáháním pohledávky vtělené do zajišťovací směnky je též jeho mnohem menší obtížnost oproti stavu, kdy je vymáhána pohledávka kausální. Není žádnou vzácností, že věřitel, byť je v právu, neunese v řízení, jehož předmětem je kausální pohledávka, břemeno důkazní a vznesený nárok mu není posléze přiznán. Jak již bylo mnohokrát zdůrazněno, je směnečná pohledávka pohledávkou abstraktní, z čehož vyplývá, že výše uvedená situace nemůže při jejím vymáhání nikdy nastat. Povinnosti směnečného věřitele se redukují na jeho tvrzení o tom, že má platnou směnku a je směnečným věřitelem, což dokládá předložením originálu směnky. Vše ostatní musí ve sporu o zaplacení směnky tvrdit a prokazovat dlužník. S ohledem na koncentraci a poměrně krátkou lhůtu k vymezení náležité obrany, může se snadno stát, že dlužník přesto, že mu vůči uplatněné směnce svědčí důvodné námitky, bude ve sporu o zaplacení směnky neúspěšný. Prvkem, jenž nelze opomínat, je též samostatnost směnečné pohledávky, která směnečnému dlužníkovi neúčastnícímu se na vztahu kausálním odjímá možnost uplatnění jakékoliv obrany vůbec (v těchto situacích hovoříme o tzv. vlastním vztahu k námitce, který může být v průběhu života směnky dlužníkovi odejmut skrze abstrakční účinek indosamentu).[146]

Procesněprávní aspekty vymáhání směnečného nároku však nelze ztotožňovat pouze s výhodami vyvěrajícími z existence zkráceného rozkazního řízení. I pro případ, že není směnečný platební rozkaz z jakéhokoliv důvodu vydán, je předmětem navazujícího nalézacího sporného řízení nadále nárok ze směnky, pro který je charakteristická jeho nespornost a veškeré skutečnosti, vyjma existence směnky a oprávněnosti tuto uplatnit, je tedy povinen namítat žalovaný směnečný dlužník. Jedinou výhodou stojící na straně dlužníka je v tomto případě snad jen skutečnost,

[145] Svoboda, K., Smolík, P. et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 781-788.
[146] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 38.

že řízení je zpravidla koncentrováno až v souladu s ust. § 118b OSŘ na prvním jednání ve věci samé, tedy lhůta k přípravě námitkové obrany je zásadním způsobem prodloužena.[147]

Jelikož zajišťovací směnka sama o sobě není zásahem do majetkové sféry směnečného dlužníka, je pouze prostředkem, jak do této sféry účinně zasáhnout, je pochopitelným limitem právě bonita směnečného dlužníka.[148] Nelze-li na straně směnečného dlužníka nalézt majetek způsobilý být předmětem výkonu rozhodnutí či exekuce, nepředstavuje zajištění směnkou pro věřitele, v porovnání např. s právem zástavním či finanční zárukou, žádnou výhodu. Nelze ovšem opomíjet fakt, že vystavení zajišťovací směnky se oproti zmíněným zajišťovacím závazkům jeví jako nepoměrně snadnější a rychlejší (tím spíše v situaci, kdy je smlouva o zajištění směnkou uzavřena toliko ústně) a i pouhé připojení podpisu bonitní třetí osoby na listinu je způsobilé proměnit zajišťovací směnku ve výborný zajišťovací instrument.[149] Velice často se stává, že podpisy takovýchto osob jsou podpisy rodinných příslušníků osob primárně směnečně zavázaných, případně též podpisy společníků či členů statutárních orgánů právnických osob, které jsou v pozici směnečného dlužníka přímého. Ve zmíněných případech působí směnka jako velmi efektivní hrozba a zmíněné směnečné dluhy jsou při počínající neschopnosti dostát svým závazkům dlužníky hrazeny mezi prvními.[150]

Z hlediska možného předmětu zajištění lze říci, že co může být zajištěno zajištěními jinými, může být zajištěno též zajišťovací směnkou. Může se tedy jednat o pohledávky existující i pohledávky v budoucnu vzniklé, pohledávky peněžité i nepeněžité (u těchto pochopitelně vždy s ohledem na to, že směnka je výlučně závazkem peněžitým). Zajistit lze jak závazky nesplatné, tak závazky již splatné, rovněž nelze vyloučit ani zajištění závazku podmíněného či dokonce závazku promlčeného, který je i přes skutečnost svého promlčení bezpochyby nadále závazkem existujícím,

[147] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 482 in fine.
[148] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 39.
[149] V souladu s § 31 odst. 3 a 4 ZSŠ pouhý podpis osoby odlišné od výstavce či směnečníka, zakládá směnečné rukojemství za výstavce. Pozice směnečného rukojmího je nadto podstatně poznamenána okolností, že tento bez dalšího není s remitentem v žádném vlastním vztahu, který by mu otevíral možnost uplatnění námitek, jež by měl případně k dispozici sám dlužník.
[150] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 39 in fine.

byť toliko ve formě naturální obligace.[151] Není pochopitelně možné platně zajistit závazky zaniklé, závazky neexistující či závazky k zajištění nezpůsobilé, tady takové, jejichž zajištění platné právo neaprobuje, byť zejména u těchto je třeba mít neustále na zřeteli abstraktnost pohledávky do směnky vtělené. Rozsah zajištění při užití zajišťovací směnky se vztahuje na jistinu zajišťované pohledávky a její příslušenství, přičemž je z povahy věci omezeno výší směnečného peníze a výší směnečného úroku, bylo-li jeho sjednání vzhledem ke způsobu určení splatnosti směnky možné. Naproti tomu zajištění smluvních sankcí, které nelze podřadit pod množinu příslušenství[152] a jsou po svém vzniku samostatně existujícími závazky (smluvní pokuta), je nezbytné výslovně sjednat nad rámec obvyklého a následně tomuto i přizpůsobit obsah zajišťovací směnky samotné.[153]

Standardní využití zajišťovací směnky je zpravidla takové, že směnka vzniká v přímé souvislosti se vznikem zajišťované příčinné pohledávky. Absence akcesority pohledávky vzniklé emisí zajišťovací směnky však umožňuje, aby tato byla využívána i opakovaně, případně aby za tímto účelem byla stranami od počátku zamýšlena (tzv. revolvingová zajišťovací směnka). Posledně uvedená méně obvyklá varianta užití zajišťovací směnky však není myslitelná bez výslovného ujednání smluvních stran.[154]

Jako určitý limit využití zajišťovací směnky je nezbytné brát i problematiku jejího obsahu s ohledem na obsah závazku zajišťovaného. Pro strany může být v řadě případů výrazně problematické a někdy i takřka nemožné sladit obsah zajišťovací směnky s obsahem jí zajišťovaného kausálního závazku, a to tím spíše v situaci, kdy je jejich cílem vyhotovení zajišťovací směnky úplné a nikoliv uvedení v oběh problematické zajišťovací blankosměnky. O zmíněném jevu více viz kapitola 4.3.2 této práce.

[151] K tomu srov. ust. § 609 NOZ v kombinaci s ust. § 2997 NOZ, která se dotýkají právní úpravy tzv. naturálních obligací.
[152] Srov. ust. § 513 NOZ.
[153] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 15; Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 58-59.
[154] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 139-142.

4. Specifika směnky s ohledem na její zajišťovací funkci

4.1. Zajišťovací směnka z hlediska formy cenného papíru

Jelikož je zajišťovací směnka jako taková pro naši platnou právní úpravu něčím neznámým, jen těžko bychom hledali omezení pro formu cenného papíru, v níž může být zajišťovací směnka vystavena. Směnkám z hlediska formy cenného papíru byla věnována samostatná kapitola 2.3.2, přičemž pro zajišťovací směnku platí tam uvedené obdobně. I zajišťovací směnka tak může existovat se formě cenného papíru na řad (ordre směnka), případně ve formě cenného papíru na jméno (rekta směnka, směnka přímá). O rozdílné námitkové situaci směnečných dlužníků při využití dvou zmíněných forem cenného papíru bylo pojednáno v rámci kapitoly 2.6, přičemž právě námitková situace směnečných dlužníků jeví se být stran otázek zajišťovací směnky nejzásadnější.

V ostatních prvcích, pochopitelně s výjimkou způsobu převodu, nebude mezi směnkou na řad a směnkou na jméno žádného rozdílu – obě tak vždy představují přímý, bezpodmínečný, nesporný a abstraktní závazek. Nemá-li věřitel v úmyslu realizovat v budoucnu uspokojení skrze prodej zajišťovací směnky a spokojí se s „pouhým" výhodnějším procesním postavením, jak o něm bylo pojednáno v kapitole předchozí, nebude jistě trvat na nezbytnosti vystavení zajišťovací směnky ve formě cenného papíru na řad. Na straně směnečných dlužníků by měl být vždy zájem vystavit zajišťovací rektasměnku, která je ve smyslu ustanovení § 11 odst. 2 ZSŠ a § 1884 odst. 1 NOZ nezbaví při svém převodu možnosti uplatňovat námitky pramenící ze vztahu kausálního. Realita je však typicky zcela odlišná. Požadavek na vystavení zajišťovací směnky vychází pravidelně nikoliv ze strany dlužníka, ale ze strany věřitele závazku kausálního, který si jakožto hospodářsky lépe si stojící strana závazkového vztahu může poměrně efektivně diktovat podmínky, za nichž bude zajišťovací směnka vystavena. Věřitel by byl z povahy věci sám proti sobě, kdyby se již od počátku zbavoval možnosti směnku snadno převést indosací a uspokojit se tak skrze její prodej a nikoliv výlučně skrze její přímé uplatnění vůči směnečnému dlužníkovi. Směnečným dlužníkům za této situace zpravidla nezbývá nic jiného, nežli se smířit s možností, že po případném převodu směnky na nového nezáludně jednajícího majitele stane se jejich obrana, vycházející ze vztahu kausálního, ve smyslu ustanovení § 17 ZSŠ, zcela bezzubou.[155] Přes výše

[155] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 23-24; Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 113.

uvedené budu se k možnosti vystavení rektasměnky v následujícím textu v různých souvislostech opakovaně vracet, a to především z toho důvodu, že vystavení zajišťovací rektasměnky je způsobilé řešit převážnou většinu komplikací, které mohou při užití zajišťovací směnky, zejména pak při snaze o její využití excesivní, nastat.

4.2. Zajišťovací směnka z hlediska druhu směnky

Druhům směnky, jak k nim přistupuje zákon směnečný a šekový, byla v úvodu této práce věnována samostatná kapitola. Na tomto místě se tady zaměřím výlučně na otázky druhů směnky s ohledem na její zajišťovací funkci.

V praxi je bezesporu nejčastější situace, kdy je zajišťovací směnka vystavována ad hoc k zajištění konkrétního příčinného závazku a její vnitřní uspořádání tak jeho obsah zpravidla kopíruje. Jelikož jsou takovéto kausální závazky typicky závazky dvoustrannými, je nejčastějším druhem zajišťovací směnky zajišťovací směnka vlastní, která nejlépe odpovídá nastolenému uspořádání vztahů a přispívá tak k jejich přehlednosti. Chce-li věřitel skrze zajišťovací směnku získat skutečně kvalitní zajišťovací prostředek, je nanejvýš vhodné, aby se na směnce objevilo více dlužníků. Při užití vlastní směnky se přitom nabízí hned dvě cesty, jak tohoto stavu docílit. Méně častou variantou je situace, kdy se všichni dlužníci vyskytují v pozici výstavce zajišťovací vlastní směnky a jsou tak v souladu s ust. § 47 ZSŠ ze směnky zavázáni rukou společnou a nerozdílnou. Bude-li na směnku plnit jeden z nich, zprostí závazku rovněž ostatní výstavce. Jejich následné regresní vztahy však již nebudou vztahy směnečněprávními a při absenci předchozí vzájemné dohody bude nezbytné postupovat v souladu s ust. § 1876 odst. 2 NOZ o tzv. následném regresu. Mnohem častějším uspořádáním vztahů je podpis dalších osob na vlastní směnku v pozici směnečných rukojmích. Ti jsou sice též spolu s výstavcem dlužníky solidárními, ovšem po případ, že na směnku budou skutečně plnit oni, je jejich pozice o poznání příznivější. Takovýto rukojmí může v souladu s § 32 odst. 3 ZSŠ vést postih vůči výstavci a žádat vše, co mu náleží dle § 49 ZSŠ,[156] tento nárok je pochopitelně již povahy směnečněprávní, a to se všemi výhodami, které tato okolnost pro směnku vyplativšího rukojmího skýtá.

[156] Tedy celou částku, kterou zaplatil, dále šestiprocentní úrok z této částky ode dne, kdy zaplatil, své útraty a v neposlední řadě rovněž směnečnou odměnu ve výši jedné třetiny procenta směnečného peníze.

Bylo-li na směnce zavázáno za téhož dlužníka avalů více, nemají tito při vyplacení směnky jedním z nich mezi sebou žádné vzájemné nároky, a to s ohledem na výklad právě shora uvedeného § 32 odst. 3 ZSŠ.[157]

Dalším druhem směnky, s nímž zákon směnečný a šekový přichází, je směnka cizí, jejíž použití je pro zajišťovací účely též bez dalšího možné. Jelikož je však vztah vzniklý emisí směnky cizí vztahem typicky trojstranným, není její užití při zajištění běžně dvoustranné kausální pohledávky příliš přiléhavé. Lze pochopitelně uvažovat možnost, že prostřednictvím směnky cizí získá směnečný věřitel více dlužníků, ovšem jejich rozdílné postavení, tj. akceptant jako dlužník přímý a výstavce jako dlužník nepřímý, by život věřitele nikterak neusnadňovalo.[158] Podstatně častější je tak využití směnky cizí v jedné z jejích redukovaných podob.

Jako první možnost se nabízí vystavení cizí směnky na vlastní řad výstavce, kterou vystaví ve svůj prospěch věřitel kausální pohledávky a dlužník ji opatří svým akceptem. Pro vnitřní rozpornost postavení směnečného věřitele stojícího současně i v pozici nepřímého dlužníka platí obdobně to, co je uvedeno v kapitole 2.3.1. Značným limitem využití této redukované podoby směnky cizí, nazíráno z pohledu směnečného dlužníka, nikoliv už směnečného věřitele, je nemožnost vystavení této směnky ve formě cenného papíru na jméno, což se mimo jiné podává z výkladu ustanovení § 3 odst. 1 ZSŠ.[159]

Druhou uvažovanou variantou redukce směnky cizí je vystavení zastřené směnky vlastní, kterou dlužník pohledávky kausální vystaví ve prospěch věřitele a sám sebe v ní označí jako směnečníka. Dvojí podpis kausálního dlužníka v pozici výstavce a v pozici akceptanta je z hlediska směnečného věřitele zcela bez významu vzhledem k tomu, že podpis výstavce je zcela pohlcen závazkem téže osoby přijatým z titulu akceptu směnky. Jistým úskalím této redukce směnky cizí je možnost, že směnka nebude okamžitě po jejím vystavení výstavcem též okamžitě akceptována a směnečný věřitel tak snadno v důsledku roztržitosti či prosté neznalosti předpisů práva směnečného, přijde o své nároky ze směnky z důvodu zmeškání patřičných lhůt stanovených k předložení směnky k přijetí, placení či viděné. Pro směnku cizí

[157] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 24.

[158] Vystavování cizích směnek, které nejsou od počátku již přímo opatřeny akceptem směnečníka, je v naší současné směnečné praxi spíše raritou, srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 204.

[159] K nemožnosti takovéhoto postupu srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 30-31.

a i pro její obě redukované varianty bez dalšího pochopitelně platí možnost rozšíření okruhu zavázaných osob, a to prostřednictvím podpisů směnečných rukojmích. U směnek cizích je ovšem nezbytné brát zřetel na rozdílnou kvalitu směnečného rukojemství s ohledem na to, za jakého dlužníka se příslušný aval zavázal, tj. zda se tak stalo za dlužníka přímého či dlužníka nepřímého.[160]

4.3. Některé aspekty uspořádání směnečného závazku ze zajišťovací směnky

Už opakovaně bylo výše zmíněno, že zajišťovací směnka se ve své směnečné rovině od směnek užitých v jiných funkcích nikterak neodlišuje, proto se v této pasáži omezím pouze na ty obsahové náležitosti, ať už se bude jednat o náležitosti obligatorní, fakultativní, či prvky zákonem zcela opomíjené, které považuji z hlediska zajišťovací funkce směnky za jakkoli významné. Jako zcela zásadní se při využití zajišťovací směnky jeví problematika sladění obsahu kausálního závazku zajišťovaného s obsahem směnečného závazku zajišťujícího. Tato záležitost se přitom v zásadě redukuje na vyřešení otázky ohledně dvou kritických faktorů, kterými jsou splatnost zajišťovací směnky a výše směnečné sumy.[161]

4.3.1. Problematika stanovení splatnosti zajišťovací směnky

Není-li zajišťovací směnka z hlediska ryze zákonné úpravy něčím specifickým, jsou pro ni jistě použitelné všechny čtyři způsoby určení splatnosti nabízené v ust. § 33 odst. 1 ZSŠ. Zajišťovací směnka tak může být splatná na viděnou (vistasměnka), na určitý čas po viděné (lhůtní vistasměnka), na určitý čas po datu vystavení (datosměnka) či na určitý den (fixní směnka, směnka denní). Byť se na první pohled může zákonná úprava zdát zcela jasná a přehledná, není nikterak vzácné, že v dobré víře vystavená směnka je směnkou neplatnou pro určení okamžiku splatnosti způsobem odlišným od způsobu, jež je zákonem předvídán a striktně vyžadován.[162]

[160] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 25.

[161] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 55.

[162] Z judikatury srov. např. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/96, publikovaný v Právní rozhledy č. 12/98, s. 636, které výslovně považuje směnku s dvěma kolidujícími způsoby určení splatnosti za neplatnou (v projednávané věci šlo o výslovné označení směnky jako „VISTA SMĚNKA“ při současném určení fixního data splatnosti); na další častou chybu při určení splatnosti směnek poukazuje např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3361/2010, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS č. 10/2011, s. 1363, který konstatuje neplatnost směnky při pouhém vymezení období, v němž je splatná (např. „do 30. 6. 2003“).

Subjekty účastné na emisi směnky by tak v prvé řadě měly dbát toho, aby jimi vystavená směnka mohla být co do určení splatnosti vůbec za platnou směnku považována.

Jak již bylo naznačeno, u zajišťovacích směnek naráží problematika stanovení jejich splatnosti na vazbu mezi směnkou a jí zajišťovaným závazkovým vztahem. Za ideální uspořádání vztahu stran splatnosti vystavované směnky je třeba považovat stav, kdy je věřiteli umožněno předložení zajišťovací směnky kdykoliv po vzniku zajišťované pohledávky (pochopitelně při respektování zajišťovacího charakteru směnky, jež má být použita až v okamžiku prodlení na straně pohledávky kausální) a současně omezuje na nejvyšší možnou míru riziko, že bude pohledávka do směnky vtělená stižena promlčením.[163] Vystavení datosměnky si dovolím z uvažovaného okruhu přímo vyloučit, jelikož tato se v naší směnečné praxi sama o sobě netěší přílišné oblibě a její výskyt je spíše raritou.[164] Naopak v praxi nejčastějším způsobem určení splatnosti zajišťovací směnky je vystavení směnky fixní, jejíž splatnost odpovídá splatnosti pohledávky zajištěné.[165] S ohledem na výše zmíněné požadavky ji však nelze za zcela ideální řešení považovat (neuvažujeme-li vystavení blankosměnky, o níž bude podrobněji pojednáno dále). Fixní směnka je po svém vystavení prakticky neschopna reagovat na změny, k nimž může dojít, a zcela běžně též dochází, na straně závazku kausálního. Bez dalšího si lze představit stav, kdy se subjekty zajišťovaného kausálního vztahu dohodnou na změně splatnosti, případně dojde ke splatnosti závazku z důvodu odstoupení, jak tuto možnost předvídá např. ust. § 2400 NOZ stran účelově vázaných úvěrů. Na směnku však takovéto změny nemají a nemohou mít žádný vliv, ta se tak stane splatnou v předvídaný den, bude muset být předložena a případně též protestována, chce-li její majitel předejít ztrátě postižních práv vůči nepřímým dlužníkům, to vše přitom navzdory faktu, že směnkou zajišťovaná pohledávka není dosud splatnou a pro absenci prodlení tak nelze plnění na ni po dlužníkovi ani oprávněně požadovat. Při změně splatnosti závazku kausálního je pochopitelně možné vystavení nové fixní směnky oproti vydání směnky původní, za ideální postup to ovšem považovat nelze.

[163] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 56.
[164] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 193.
[165] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 28-29.

Z podaného je patrno, že na straně směnky je nejvhodnější nejistou vazbu mezi ní a zajišťovanou pohledávkou vyřešit prostřednictvím vystavení zajišťovací vistasměnky, případně lhůtní vistasměnky. Tyto dvě jediné totiž dávají věřiteli možnost ovlivnit svým jednostranným jednáním okamžik, kdy se daná směnka stane splatnou, respektive, kdy počne běžet lhůta, po jejímž uplynutí se splatnou stane. Je přitom vhodné, aby účastníci s přihlédnutím ke splatnosti zajišťované pohledávky patřičně prodloužili lhůty, v nichž má být směnka předložena k placení,[166] respektive k přijetí[167] či viděné.[168] Nechce-li směnečný dlužník ponechat okamžik splatnosti směnky zcela na vůli věřitele, je v těchto případech též vhodné, opět s přihlédnutím ke splatnosti pohledávky příčinné, zakázat předložení směnky k placení,[169] respektive přijetí[170] před určitým dnem.

4.3.2. Určení výše směnečné sumy a otázka vystavení zajišťovací směnky v úplné či neúplné podobě

Dalším kritickým faktorem při snaze o vystavení úplné zajišťovací směnky je otázka určení výše směnečné sumy. Uvedené se pochopitelně zásadně odvíjí od povahy a komplikovanosti sjednaného závazku kausálního. Například u závazků ze smlouvy o zápůjčce[171] lze výši směnečné sumy dovodit relativně snadno, naopak u závazků jiných (např. kontokorentní úvěry) by snaha o přesné určení směnečné sumy vyžadovala spíše schopnosti věštecké, nežli právní. Prozíravý věřitel by měl usilovat o takovou výši směnečné sumy, která umožní pokrýt směnkou zajišťovaný závazek pokud možno bezezbytku. Je však pochopitelné, že byla-li by výše směnečné sumy až příliš přemrštěná, nemusí být směnečný dlužník k takovému uspořádání vztahu ochoten.[172]

Co do jistiny zajišťované pohledávky, nečiní určení směnečného peníze zpravidla problém, o poznání větší obtíže jsou však spojeny s případným příslušenstvím, jehož povahovým rysem je, že se jeho výše v důsledku plynutí času mění. Typickým řešením,

[166] Srov. ust. § 34 odst. 1 ZSŠ.
[167] Srov. ust. § 23 ZSŠ pro směnku cizí.
[168] Srov. ust. § 78 odst. 2 ZSŠ pro směnku vlastní.
[169] Srov. ust. § 34 odst. 2 ZSŠ.
[170] Srov. ust. § 22 odst. 3 ZSŠ pro směnku cizí.
[171] Nový občanský zákoník přinesl změnu terminologie i u natolik etablovaného institutu, kterým byla právě půjčka, tedy institutu spočívajícím v dočasném přenechání genericky určených a zpravidla zuživatelných věcí.
[172] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 55.

k němuž se praxe uchýlila, je zahrnutí odhadovaného přírůstku příslušenství zajišťované pohledávky přímo do směnečné sumy. Mnohem vhodnější je však, je-li to vzhledem k určení splatnosti směnky vůbec možné,[173] sladit obsah zajišťovaného závazku a obsahu směnky co do případného příslušenství tak, aby směnka obsahovala směnečnou sumu odpovídající jistině zajišťované pohledávky a příslušenství bylo přenecháno výběrové doložce úrokové, to vše s tím, že lze, odpovídá-li to opět povaze zajištěné pohledávky, počátek úročení v souladu s § 5 odst. 3 ZSŠ oddálit.[174]

Zajišťovací směnka zajišťuje kausální pohledávku nejen co do její jistiny a řádného příslušenství, ale též co do příslušenství odvislého od prodlení. V této souvislosti se problematika výše směnečné sumy počíná značně komplikovat, jelikož strany nemohou být schopny odhadnout výši repo sazby České národní banky,[175] od níž se zákonná výše úroků z prodlení, nebyly-li sjednány úroky z prodlení smluvní, odvíjí. Postižní nároky podle § 48 odst. 1 ZSŠ, zejména pak 6 % úrok od splatnosti směnky, nelze již za zajištění považovat, když tyto jsou přímým důsledkem nezaplacení jakékoliv směnky a s pohledávkou kausální postrádají jakoukoliv souvislost.[176] V okamžiku, kdy strany chtějí v souladu se smlouvou o zajištění směnkou zajistit i případné smluvní sankce, o nichž v okamžiku emise směnky nemohou vědět, zda vůbec vzniknou, je korektní určení výše směnečné sumy již prakticky nereálné.

Zdánlivě snadným řešením obou shora naznačených problémů je vystavení směnky v neúplné podobě, tedy vystavení zajišťovací blankosměnky. Ta je schopná totiž velice elasticky reagovat na případné změny ve splatnosti a též ve výši zajišťované kausální pohledávky. Praxe dává ostatně tomuto tvrzení zcela za pravdu, poněvadž převážná většina zajišťovacích směnek byla původně právě blankosměnkami, tj. směnkami v okamžiku své emise neúplnými.[177] Navzdory tomu, že je blankosměnka na první pohled pro zajišťovací funkci doslova předurčena, bylo by naivní domnívat se, že natolik komplikovaná záležitost má až tak snadné řešení. Užití zajišťovací

[173] V souladu s ust. § 5 ZSŠ je možné ustanovit zúrokování směnečné sumy toliko u směnky splatné na viděnou nebo na určitý čas po viděné.
[174] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 27.
[175] Srov. Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku a veřejných rejstříků právnických a fyzických osob.
[176] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 28.
[177] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 28 in fine; obdobně Chalupa, R., op. cit. sub. 36, s. 93.

blankosměnky totiž otevírá zcela novou problematiku, jež se váže k blankosměnce obecně bez ohledu na její platební či zajišťovací funkci a jako taková vyžaduje mnohonásobně kvalifikovanější počínání účastníků, nežli by tomu bylo při vystavení zajišťovací směnky úplné. Je pochopitelně výlučně na účastnících, zda přistoupí k vystavení blankosměnky prosté obou zásadních náležitostí, tj. údaje splatnosti (zde bude přitom nejčastější vystavení blanka, které dá posléze vzniknout směnce fixní) a údaje o výši směnečné sumy, nebo zda bude blankocharakter vztažen pouze na jeden z těchto prvků směnečného vztahu. Vzhledem k tomu, že blankosměnka v rukou nekorektně smýšlejícího věřitele může pro jejího podpisatele znamenat zásadní problém, nelze nežli posledně uvedené doporučit a omezit tak možnost případného excesu při jejím vyplnění pokud možno na minimum.[178]

V souvislosti s problematikou stanovení splatnosti zajišťovací směnky a jejím zdánlivým řešením v rovině vystavení blankosměnky se však alespoň v krátkosti vraťme ke kapitole 2.4 této práce, v níž bylo s odkazem na konstantní judikaturu našich soudů hovořeno o nepromlčitelnosti práva vyplnit blankosměnku.[179] Právě tento atribut specifického majetkového práva na vyplnění blankosměnky je způsobilý vytvořit z ní prakticky nepromlčitelný zajišťovací nástroj, když v případě emise blankosměnky postrádající doložku splatnosti a současné existenci vyplňovacího práva prvého majitele k jejímu doplnění je zcela v jeho dispozici, kdy konzumací vyplňovacího oprávnění k počátku běhu promlčecí lhůty skutečně dojde.[180] Uvedené je nadto ještě více umocněno faktem, že promlčení zajišťované kausální pohledávky nelze v žádném ohledu proti uplatnění nepromlčeného směnečného závazku, byť závazku zajišťovacího, namítat.[181] Nutno však podotknout, že ne všichni představitelé směnečné teorie se s nepromlčitelností práva na vyplnění blankosměnky zcela ztotožňují.[182]

---

[178] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 57.

[179] Srov. rozhodnutí Vrchního soudu V Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005 (viz cit. sub. 62 této práce).

[180] K tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 10. 2004, sp. zn. 9 Cmo 274/2004, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu č. 8/2005 (R 71/2005), s. 392, který výslovně uvádí následující: *„Právo na vyplnění blankosměnky se nepromlčuje. Je-li v dohodě o vyplnění blankosměnky smluveno právo majitele bez dalšího vyplnit datum splatnosti, má majitel blankosměnky právo doplnit do blankosměnky jakékoliv datum splatnosti. Jedná-li se o zajišťovací směnku, nesmí vyplněné datum předcházet datu splatnosti zajišťovaného dluhu.“*

[181] K tomu blíže srov. kapitolu 5.2 této práce s názvem *Promlčení v souvislosti se zajišťovací směnkou.*

[182] Srov. Chalupa, R., op. cit. sub. 36, s. 87.

K námitkové situaci podpisatele blankosměnky při jejím vyplnění v rozporu s dohodou bylo pojednáno v kapitole 2.4., když bylo uzavřeno, že v souladu s ust. § 10 ZSŠ leží důkazní břemeno stran prokázání skutečnosti, že majitel blankosměnky jednal při jejím vyplnění ve zlé víře či se při jejím nabývání provinil hrubou nedbalostí, výlučně na směnečném dlužníkovi.[183] V situaci, kdy je však směnka převedena až po svém vyplnění, jsou okolnosti poněkud odlišné. Předně nový majitel není často ani schopen poznat, nevyplývá-li to přímo z listiny, že nabývá směnku, která byla původně směnkou neúplnou. Na tyto situace již nelze aplikovat ust. § 10 ZSŠ a případné námitky směnečných dlužníků se tak budou u rektasměnek opírat o prokázání faktu, že by námitka nesprávného vyplnění blankosměnky byla přípustná i proti předchozímu majiteli, do jehož práv a povinností nový majitel cessí vstoupil. U ordre směnek bude pozice dlužníka o poznání horší. Jeho námitková situace se bude totiž odvíjet výlučně od ustanovení § 17 ZSŠ a bude předpokládat prokázání vědomého jednání majitele směnky ke škodě dlužníka. Hrubá nedbalost na straně nového majitele ordre směnky, která by přicházela v úvahu při námitce dle ust. § 10 ZSŠ již zde nemůže mít místa.[184] Z tohoto důvodu lze podpisatelům blankosměnky doporučit její vystavení v takové podobě, která po doplnění dá vzniknout směnce přímé, a to při současném připojení doložky odkazující na dohodu o vyplňovacím právu směnečném, z níž bude i po převodu již vyplněné směnky patrno, že směnka byla původně vystavena v neúplné podobě. Při excesivním vyplnění blankosměnky jsou přitom posledně dvě uvedené směnečné doložky schopny zcela zásadním způsobem usnadnit námitkovou situaci směnečných dlužníků.[185]

4.3.3. Další typický obsah zajišťovací směnky

Jelikož jsou pro zajišťovací směnku bez dalšího použitelná všechna ustanovení zákona směnečného a šekového, není pro potřeby této práce účelné rozebírat veškeré doložky, které se mohou na listině eventuálně vyskytnout, dovolím si na tomto místě

[183] Jak uvádí Kovařík, může být pozice směnečného dlužníka poněkud usnadněna v tom případě, kdy se přímo na směnečné listině vyskytuje odkaz na existenci směnečného vyplňovacího práva, o jehož rozsahu by si měl majitel blankosměnky učinit při jejím nabývání jasnou představu; srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 125.
[184] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 92.
[185] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 203 in fine.

poukázat pouze na šestici z nich, u nichž považuji souvislost se zajišťovací směnkou ve zvýšené míře za relevantní.

Prvou z nich je tzv. záporná protestační doložka, kterou například Kovařík z hlediska zajištění směnkou za významnou nepovažuje,[186] jsem však názoru opačného. Možnost opatřit směnku zmíněnou doložkou předvídá ust. § 46 ZSŠ, přičemž nabízí dvě možné, nikoliv však jediné možné, varianty jejího znění, a to „bez útrat" či častější „bez protestu". Vycházíme-li z předpokladu, že směnky jsou v praxi využívány v převážné většině případů právními laiky, nikoliv výlučně právníky či experty na právo směnečné, je připojení takové doložky způsobilé zamezit zásadním potížím, které by mohly v případě její absence snadno nastat. Uvedenému tvrzení bez dalšího svědčí i četnost, s jakou se tato doložka vyskytuje na běžně dostupných směnečných formulářích. Záporná protestační doložka zbavuje majitele směnky povinnosti učinit protest pro nepřijetí nebo neplacení, který by byl při její absenci podmínkou pro zachování postihových práv ze směnky. Uvedené se může např. při využití zajišťovací zastřené směnky vlastní ukázat jako klíčové, v případě, kdy tato byla při její emisi výstavcem podepsána pouze jednou, a to právě jen v roli výstavce, nikoliv už směnečníka. Byť tato doložka nezprošťuje majitele směnky povinnosti včas ji předložit k placení, přenáší důkazní břemeno o dodržení lhůt k předložení a dokonce i důkazní břemeno o tom, že směnka byla vůbec k placení předložena, na směnečné dlužníky, kteří se pak při dokazování této negativní skutečnosti nacházejí ve velice svízelné důkazní situaci.[187] Nutno ovšem připomenout, že ani záporná protestační doložka není zcela samospasitelným nástrojem, poněvadž i sám zákon směnečný a šekový předpokládá situace, kdy je určitou skutečnost, navzdory připojené doložce, nutno zjistit protestem (§ 78 odst. 2 ZSŠ pro případ nedatované či odepřené viděné u směnky vlastní a § 25 odst. 2 ZSŠ pro nedatované přijetí směnky cizí).

Pro důvody již shora uvedené je dalším, z hlediska směnečných dlužníků, nikoliv už tak směnečných věřitelů, doporučovaným obsahovým prvkem zajišťovací směnky připojení rektadoložky, která znemožňuje následný převod směnky indosamentem,

[186] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 26.

[187] K tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 900/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2005, s. 720 přicházející s následující právní větou: *„Důkazní břemeno o tom, že směnka nebyla řádně předložena k placení, nese ten, kdo se této skutečnosti proti majiteli směnky dovolává."* Ust. § 46 odst. 2 zakládá tedy vyvratitelnou právní domněnku o tom, že směnka byla jejím majitelem náležitě předložena.

tedy směnečným způsobem převodu. V souladu s ustanovením § 11 odst. 2 ZSŠ je jednou z možných alternativ znění této doložky připojení slovního spojení „nikoliv na řad“ do textu směnky. Přestože není možno bez dalšího předpokládat, že směnečný věřitel bude k připojení této doložky svolný, nelze jinak, nežli směnečným dlužníkům doporučit, aby se o připojení takovéto doložky na směnku pokusili s věřitelem alespoň dohodnout. Zcela neodůvodněné lpění věřitele na vystavení směnky ve formě cenného papíru na řad přitom může sehrát pro směnečného dlužníka roli určitého varovného signálu, co se týče možných nekalých záměrů věřitele stran dalšího nakládání s vystavovanou zajišťovací směnkou. Podobné závěry ovšem již nelze pochopitelně vyvozovat v situaci, kdy je věřitel, dle s dlužníkem uzavřené smlouvy o zajištění směnkou, oprávněn realizovat své uspokojení skrze prodej směnky a nikoliv výlučně skrze její přímé uplatnění.

Obligatorní doložkou, o které se ve vztahu k zajišťovací směnce zmíním, je údaj platebního místa. Směnečné pohledávky jsou pohledávkami odnosnými, což je odůvodněno zejména faktem, že vzhledem ke snadnému oběhu směnky a absenci povinnosti majitele směnky o jejím převodu podávat směnečným dlužníkům jakoukoliv zprávu, nemůže směnečný dlužník do okamžiku splatnosti směnky tušit, kým mu tato bude předložena k placení.[188] Naproti tomu drtivá většina dluhů kausálních spadá do množiny dluhů donosných.[189] Tento střet povahy kausálního a směnečného závazku je při užití zajišťovací směnky řešen zpravidla tak, že i směnečný dluh stává se prostřednictvím určení platebního místa na adrese sídla či bytu věřitele dluhem donosným. Dlužník je tak povinen dostavit se v tomto případě se směnečným penízem k věřiteli a poskytnout v místě platebním k úhradě směnky nezbytnou součinnost.[190] Jelikož uvedené vyhovuje spíše pro případ, že věřitel nehodlá v budoucnu realizovat zajištění případným prodejem směnky, je vhodné, směřuje-li naopak jeho záměr právě

[188] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 70.

[189] Srov. ust. § 1955 odst.1., věta druhá NOZ, kde je stran donosných dluhů formulováno následující: *„peněžitý dluh plní dlužník v místě bydliště nebo sídla věřitele.“*

[190] Nelze též nezmínit možnost sjednat místo placení směnky v podobě uvedení čísla bankovního účtu remitenta směnky. Uvedené se jeví praktické zejména v souvislosti s právní úpravou zákona č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů, který zapovídá hotovostní placení peněžitého dluhu, jehož výše přesahuje 15.000 EUR. Z povahy věci je ovšem zřejmé, že takto vybavené směnečné listině je převod na nového majitele již od počátku prakticky zapovězen.

k eventuálnímu prodeji směnky, ponechat platební místo v zákonném režimu, případně zvolit platební místo neutrální, jež bude moci vyhovovat i dalším majitelům.[191]

V návaznosti na problematiku sjednaného místa placení považuji za nutné zmínit též problematiku tzv. směnečného domicilu, jehož úprava je obsažena v ust. § 4 ZSŠ a nutno poznamenat, že jde o úpravou značně nepochopenou. Umístěním směnky, tedy učiněním směnky splatnou u třetí osoby, dává její výstavce remitentovi a potenciálním dalším majitelům směnky najevo, že existuje třetí osoba, která směnku v okamžik splatnosti proplatí. Tato osoba, nejedná-li se o směnečníka, není na směnečném vztahu vůbec účastna a její ochota směnku proplatit je založena toliko na jejích vztazích s výstavcem existujících v rovině mimosměnečné. Jak dokazuje rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky, bylo nepochopení směnečného domicilu důvodem neplatnosti nejedné jinak bezvadné směnky[192] (uvedené lze v některých případech přičíst použití směnečných formulářů, které domicil obsahují a k jeho vyplnění svádějí). K umístění zajišťovací směnky by tedy mělo být přistoupeno pouze v těch situacích, kdy je proplacení směnky třetí osobou skutečně zamýšleným uspořádáním vzájemných vztahů výstavce a prvého majitele.

Další doložkou, o níž se v souvislosti se zajišťovacím charakterem směnky považuji za nezbytné zmínit, je tzv. vedlejší doložka hodnotová. Pod tímto nepříliš jasným označením se de facto neskrývá nic jiného, nežli poukaz na vazbu mezi směnkou a příčinnou pohledávkou. Jde o doložku právním řádem nepředpokládanou, přesto však bezpochyby přípustnou. V případě zajišťovací směnky bude obsahem takovéto hodnotové doložky vyjádření skutečnosti, že směnka zajišťuje jinou povinnost. Přestože žádná hodnotová doložka nemůže jakkoliv modifikovat vztahy směnečně právní a dotknout se tak charakteru směnky jako přímého, nesporného, abstraktního a samostatného závazku, je způsobilá směnečným dlužníkům značně ulehčit jejich situaci při obraně proti uplatnění směnky. Co přináší deklarace zajišťovacího charakteru směnky přímo ve směnečné listině, shrnuje bezezbytku Chalupa, když uvádí následující

[191] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 29.

[192] Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. 29 Cdo 2352/2008, stanovící: *„je-li určeno, u koho se má směnka zaplatit, komu se má k placení předložit, tedy u koho je splatná, je tím obvykle i určeno platební místo směnky. Je-li však na směnce údaj platebního místa a ještě domicil, nesmí jít o údaje rozporné.“*, obdobně Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 1645/2005 konstatující, že *„směnka obsahující více platebních míst vedle sebe, není platnou směnkou.“*

čtyři významné prvky. Zaprvé se jedná o jednoznačný doklad o tom, že směnka vůbec v zajišťovací funkci stojí. Dále je hodnotová doložka sto identifikovat přímo zajišťovanou pohledávku kausální (je-li pochopitelně dostatečně podrobná, což se může viděnou z hlediska prostoru na směnce samé jevit často jako nemalý problém). Zatřetí je schopna ulehčit prokazování povahy a rozsahu případného excesu při uplatnění zajišťovací směnky v rozporu se smlouvou o zajištění. Posledním, a při převodu směnky jistě zásadním, prvkem je vyšší pravděpodobnost unesení důkazního břemene dlužníkem stran vědomého jednání věřitele na jeho škodu při nabývání směnky.[193] Vždy je ovšem nezbytné mít na paměti, že závazek ze směnky je bez dalšího závazkem bezpodmínečným. Připojení hodnotové doložky opatřené jakoukoliv podmínkou je tedy způsobilé přivodit neplatnost směnky jinak bezvadné. Na tuto eventualitu by tak měli při připojování hodnotové doložky ke směnce myslet především směneční věřitelé.[194]

Vzhledem k tomu, že velmi častou obranou směnečných dlužníků je při soudním uplatnění směnky námitka, že žalobcem předkládanou listinu nepodepsali a jedná se stran jejich podpisu na ní o falsum, vystupuje do popředí otázka přípustnosti doložky obsahující legalizaci podpisu osoby směnečně zavázané. Jako mírně problematický se jeví výklad právních účinků podpisu úřední osoby, která provádí legalizaci ve smyslu ust. § 12 zákona č. 21/2006 Sb., o ověřování shody opisu nebo kopie s listinou a o ověřování pravosti podpisu, ve znění pozdějších předpisů, když tato je povinna k ověřovací doložce připojit vedle úředního razítka i svůj podpis. Jelikož v souladu s ust. § 31 odst. 3 ZSŠ platí o pouhém podpisu na líci směnky, že zakládá směnečné rukojemství za výstavce, bylo nutno vzájemný vztah této právní úpravy podrobit hlubší analýze, která vyzněla ve prospěch možnosti připojování legalizačních doložek na směnku. Stanovisko Ministerstva vnitra k ověřování pravosti podpisu na směnkách ze dne 12. 2. 2007[195] výslovně uvádí, že zákon směnečný a šekový ověřování pravosti podpisu na směnkách nevylučuje, přičemž podpis ověřující osoby je na směnku připojován nikoliv samostatně, ale v rámci doložky pro legalizaci. Současně podpis je v tomto případě na směnku umístěn z úřední povinnosti nezávisle

[193] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 53.
[194] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 31-33.
[195] Srov. úplný text stanoviska Ministerstva vnitra k ověřování pravosti podpisu na směnkách ze dne 12. 2. 2007, č.j.: VS-519/60/2-2006.

na vůli ověřující osoby a nemůže tak být považován za volní právní jednání zakládající závazek rukojemský. S uvedeným právním názorem se zcela ztotožňuji.

Co se týče umístění doložky o ověření podpisu na směnku, jeví se jako příhodnější její vyznačení na samostatném listu papíru, který se pevně spojí s listinou, na níž je podpis legalizován (tj. směnkou). Tento způsob rozšíření fyzického prostoru směnky je zákonem směnečným a šekovým nadto výslovně aprobován, když ust. § 13 ZSŠ zakládá možnost opatřit směnečnou litinu tzv. přívěskem (alonž, allonge), který je s ní neoddělitelně spojen. Pro umístění legalizační doložky na přívěsek hovoří též fakt, že je jím rozšiřován toliko rub směnky,[196] na němž dle ust. § 31 odst. 3 ZSŠ pouhý podpis třetí osoby rukojemský závazek za výstavce nezakládá.

[196] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 24.

5. Vybrané instituty směnečného práva významné v souvislosti s užitím směnky jako zajišťovacího instrumentu

5.1. Směnečné rukojemství na zajišťovací směnce

Směnečnému rukojemství obecně byla výše věnována samostatná kapitola 2.5. Nyní se tedy zaměřme na zvláštní povahu avalu připojeného k zajišťovací směnce.

Závazek směnečného rukojmího je pouhým abstraktním ručením směnečným, prostřednictvím něhož je v souladu s § 30 odst. 1 ZSŠ zajištěno zaplacení směnky jako takové, přičemž uvedené platí bez ohledu na to, v jaké funkci se směnka v daném okamžiku nachází, tj. zda se jedná o směnku platební či směnku zajišťovací. Z toho následně vyplývá, že pouhá skutečnost připojení avalu k zajišťovací směnce, nemůže bez dalšího znamenat, že směnečný rukojmí má jakýkoliv vztah ke kausálnímu závazku, jež je prostřednictvím zajišťovací směnky zajištěn.[197] Absence takového vztahu má za následek nemožnost uplatnění námitek ze strany směnečného rukojmího, které by se zakládaly právě na jeho vztahu ke kausální pohledávce a na vztahu k majiteli směnky.

Navzdory tomu, že směnka může být avalována z pouhé vůle zajistit abstraktní směnečný závazek, je nejčastějším důvodem pro připojení avalu k zajišťovací směnce směnečná smlouva uzavřená mezi osobou, která se má na směnku v pozici avala podepsat a osobou, která uvedené požaduje. Právě ve zmíněné směnečné smlouvě je pak třeba hledat podklad pro kausální námitky směnečného rukojmího proti uplatnění zajišťovací směnky. Není výjimečné, že osobou, se kterou má aval směnečnou smlouvu uzavřenu, není remitent, ale naopak směnečný dlužník, jehož kausální závazek je směnkou současně zajišťován (tj. po avalovi požaduje připojení podpisu na směnku nikoliv remitent, ale výstavce či jiný směnečný dlužník). Pro tento případ pak nelze žádný vztah mezi remitentem a směnečným rukojmím dovodit, což resultuje v následnou bezbrannost směnečného rukojmího. Takto se přitom k problematice směnečného rukojemství staví i rozhodovací praxe našich soudů: *„aby mohl směnečný rukojmí vznést námitku z vlastního vztahu k majiteli směnky, musí mít s majitelem uzavřenu směnečnou dohodu, v níž jsou specifikovány podmínky, za nichž převzal*

[197] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 41.

rukojemský závazek.“[198] Současně je třeba zcela odmítnout možnost, aby avalista pouze z titulu směnečného rukojemství uplatňoval námitky, které by příslušely osobě, za niž je na směnce podepsán, jak by tomu mohlo být při užití obecného ručení.[199] Chce-li si tedy směnečný rukojmí otevřít možnost uplatnění kausálních námitek vůči majiteli směnky, je zcela nezbytné, aby usiloval o přímou úpravu vztahů s majitelem směnky, na níž se hodlá připojením avalu směnečně zavázat. Pro formu, v jaké může být směnečná smlouva mezi rukojmím a remitentem uzavřena, platí obdobně to, co je uvedeno výše stran formy smlouvy o zajištění směnkou, přesto z hlediska následné důkazní povinnosti lze jen doporučit, aby byla tato smlouva uzavřena ve formě písemné.

Nebývalou tvrdost s jakou dopadá na směnečné rukojmí absence jejich vlastního vztahu k majiteli směnky, se snaží do jisté míry omezit rozhodovací praxe soudů, která dovodila tzv. nepřímý vtah rukojmího k námitce,[200] a to v případě, že rukojmím na směnce je statutární orgán, který je na směnce podepsán též jménem výstavce – právnické osoby, kterou zastupuje. Bylo dovozeno, že rukojmí má s remitentem uzavřenu třeba jen konkludentně stejnou směnečnou dohodu, jako výstavce směnky a může vznášet ze svého vlastního vztahu k žalobci tytéž námitky jako výstavce.[201] Z povahy věci je též zřejmé, že odjímá-li abstrakční účinek indosamentu možnost uplatnění kausálních námitek výstavci směnky vlastní či příjemci směnky cizí, má indosace obdobné následky i pro směnečného rukojmího, který měl s remitentem uzavřenu příslušnou směnečnou dohodu zakládající možnost uplatnění kausálních námitek plynoucích z jeho vlastního vztahu k remitentovi.[202]

---

[198] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 9. 2001, sp. zn. 9 Cmo 44/2001, publikovaný v Obchodní právo č. 2/2002, s. 28.

[199] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 42; k tomu srov. též Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 1998, sp. zn. 9 Cmo 3/1998, publikovaný v Obchodní právo č. 7/1999, s. 28, s následující právní větou: *„aval může činit majiteli směnky námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k majiteli směnky, nikoliv na vztazích směnečně zavázané osoby, za kterou bylo rukojemství převzato, k majiteli směnky.*

[200] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 129.

[201] Srov. odůvodnění Rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2005, sp. zn. 12 Cmo 408/2004, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2007, s. 29: *„pokud fyzická osoba, jež podepsala jménem výstavce směnku vlastní a bez dalšího směnku avalovala, má s remitentem konkludentně dohodnutou obsahově totožnou směnečnou dohodu jako výstavce.“*

[202] K tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 4. 2006, sp. zn. 12 Cmo 461/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 7/2008, s. 34, který stanoví: *„má-li směnečný rukojmí uzavřenu směnečnou dohodu pouze s výstavcem směnky vlastní (směnečníkem u směnky cizí), nikoliv však s majitelem směnky, nemůže vůči majiteli uplatňovat námitky z této dohody; v takovém případě nemá pak rukojmí vytvořen k majiteli vlastní vtah, který by jej opravňoval vznášet kausální námitky vůči majiteli.*

Závěrem je nutno zmínit ještě vztah směnku vyplativšího směnečného rukojmího k osobě, za níž je na směnce podepsán. V souladu s ustanovením § 32 odst. 3 ZSŠ nabývá rukojmí při zaplacení směnky veškerá práva ze směnky proti tomu, za koho se zaručil a proti všem, kdož jsou této osobě směnečně zavázáni, přičemž se jedná o nárok směnečné povahy, tedy o nárok nesporný a abstraktní. Může poměrně snadno nastat situace, čehož si jsou ostatně někteří směneční věřitelé dobře vědomi, kdy by se dlužník (např. výstavce směnky vlastní) povinnosti na směnku platit úspěšně ubránil uplatněním relativní kausální námitky. Směnečný rukojmí ze směnky zavázaný by však při absenci vlastního vztahu k majiteli směnky touto obranou nedisponoval a nebyl by tak schopen se uplatnění směnky jakkoliv bránit. Avalista, který na směnku zaplatil, může s odkazem na shora uvedené ustanovení vést následný regres proti dlužníkovi, za nějž byl na směnce zavázán, přičemž nebude-li mezi nimi smlouva či jiné obecné vztahy, nemá dlužník k dispozici nástroj, jímž by se byl schopen vznesenému regresnímu nároku ubránit. Jak potvrzuje Kovařík, lze takto obranu směnečného dlužníka oklikou přes směnečného rukojmího bez větších obtíží obejít.[203] Při opatřování směnky avalem je tedy optimální řešit nejen vztah mezi remitentem a směnečným rukojmím, ale též vztah mezi směnečným rukojmím a dlužníkem za něhož je tento zavázán.

5.2. Promlčení v souvislosti se zajišťovací směnkou

Má-li zajišťovací směnka plnit funkci kvalitního nástroje zajištění závazků, je nezbytné klást zvláštní důraz na to, aby možnost uplatnění zajišťovací směnky nebyla ohrožena promlčením. Uvedené je pak třeba mít obzvláště na zřeteli při určování splatnosti zajišťovací směnky ve vazbě na kausální pohledávku.

Zákon směnečný a šekový obsahuje ve svém § 70 dílčí úpravu promlčení směnečných závazků, jejíž neznalost je způsobilá vztahy ze směnky vzniklé řádně zkomplikovat. Uvedená úprava se vztahuje k počátku běhu a délce trvání promlčecích lhůt vůči osobám směnečně zavázaným. V dalších otázkách promlčení, které nejsou zákonem směnečným a šekovým explicitně upraveny, je bez dalšího aplikovatelná obecná úprava promlčení obsažená v novém občanském zákoníku.[204] V běhu promlčecí lhůty vůči přímým směnečným dlužníkům, která je v souladu s § 70 odst. 1 ZSŠ

[203] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 43.
[204] Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 196; srov. ust. § 609 a násl. NOZ.

zásadně tříletá a počíná běžet ode dne splatnosti směnky, nelze spatřovat, vzhledem k obdobné úpravě občanskoprávní, zvláštní problematiku. Naproti tomu délka trvání promlčecí lhůty vůči směnečným dlužníkům nepřímým, jež trvá dle § 70 odst. 2 ZSŠ pouhý jeden rok od okamžiku učinění protestu či od okamžiku splatnosti směnky opatřené zápornou protestační doložkou, již otevírá prostor pro možnost relativně snadného oslabení nároku směnečného věřitele, k němuž může dojít právě v důsledku uplynutí promlčecí lhůty a následným vznesením příslušné námitky.

Při užití zajišťovací směnky je zcela nezbytné mít výše uvedené specifické aspekty promlčení směnečných závazků na paměti a směřovat sjednání splatnosti pohledávky do zajišťovací směnky vtělené vždy tak, aby se zajišťovaná příčinná pohledávka promlčovala dříve, nežli pohledávka ze zajišťovací směnky. Toto ze strany věřitele prozíravé uspořádání vzájemných vztahů činí ze směnky kvalitní zajišťovací instrument umožňující uspokojení věřitele i pro případ, že je kausální pohledávka již promlčena a dlužník by se tak jejímu uplatnění mohl účinně bránit. Prezentovaný názor podporuje i rozhodovací praxe našich soudů, která k této problematice explicitně uvádí, že *„promlčení kausálního závazku, jehož splnění je zajišťováno směnkou, nemá žádný vliv na platební povinnost ze směnky a ani se nedotýká běhu promlčecí lhůty směnečného nároku.“*[205]

V souvislosti s vymáháním nároku ze zajišťovací směnky je stran otázek promlčení nutno rovněž zdůraznit, že i námitka promlčení podléhá v souladu s ustálenou judikaturou našich soudů lhůtě k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu a k jejímu pozdnímu uplatnění tak nelze v následném řízení, jehož předmětem je toliko rozhodnutí, zda se vydaný směnečný platební rozkaz zrušuje či ponechává v platnosti, v žádném případě přihlédnout.[206]

5.3. Zajišťovací směnka a směnečné obohacení

Nepříznivé důsledky související s promlčením směnečných závazků se zákonodárce snažil ve vybraných případech zmírnit prostřednictvím úpravy směnečného obohacení, která je obsažena v § 89 ZSŠ. U směnek plnících roli zajištění

[205] K tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27.

[206] Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 5 Cmo 342/2006, stanovící, že *„také námitka promlčení podléhá námitkové lhůtě proti směnečnému platebnímu rozkazu.“*

ovšem použití ustanovení o směnečném obohacení nepřichází v úvahu.[207] Z povahy daného ustanovení je nezbytné dovodit, že jeho uplatnění je na místě pouze u směnek plnících funkci platební. Samotný fakt obohacení nelze spatřovat v tom, že se směnečná pohledávka stala promlčenou, nýbrž v tom, že se směnečný dlužník na úkor směnečného věřitele skutečně obohatil. Má se přitom na mysli obohacení pozitivního charakteru, kdy dlužník obdržel od věřitele určité plnění, k jehož úhradě mělo dojít směnkou či jejím prostřednictvím, přičemž v důsledku promlčení či zániku práv ze směnky k předpokládanému protiplnění nedošlo. Je přitom patrno, že v situaci, kdy směnka pouze zajišťuje závazek příčinný, který trvá a existuje bez ohledu na závazek směnečný, nelze o popsaném pozitivním obohacení hovořit, a to zejména s ohledem na to, že v důsledku nemožnosti uplatnit práva ze zajišťovací směnky ztratil její majitel nanejvýš právě tento zajišťovací prostředek a nikoliv kausální pohledávku samotnou. V tomto duchu se k otázce uplatnění směnečného obohacení u zajišťovací směnky staví i judikatura Nejvyššího soudu, která výslovně stanoví: *„promlčení nebo zánik práv ze zajišťovací směnky nemá podle čl. I. § 89 zákona č. 191/1950 Sb. bez dalšího za následek vznik nároku na vydání směnečného obohacení“*[208] a navazuje tak kontinuálně na judikaturu Nejvyššího soudu z období první republiky.[209]

5.4. Prezentace a protestace zajišťovací směnky

Úvodem leze bez dalšího říci, že i pro zajišťovací směnku platí obecná ustanovení zákona směnečného a šekového o povinnosti předložit směnku v prezentační lhůtě[210] či při splatnosti.[211] Této povinnosti nelze přitom majitele směnky zprostit ani připojením záporné protestační doložky, jak výslovně podává ust. § 46 odst. 2 ZSŠ,

[207] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 60.
[208] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2011, s. 731.
[209] Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 12. 4. 1933, sp. zn. Rv II 758/31, publikovaný ve sbírce Vážný, svazek XV., ročník 1933, s. 497 vymezující se vůči směnečnému obohacení následovně: *„při žalobě podle § 89 směn. zák. jde o samostatnou pohledávku ze samostatného právního důvodu obligačního, při níž musí žalobce dokázati nejen, že šlo o směnečný nárok, a škodu, nýbrž musí dokázati i obohacení žalovaného na jeho úkor, které záleží v rozdílu dvou hodnot, hodnoty toho, co žalovaný za směnku dostal, a hodnoty toho, co za ni dal.“*
[210] Srov. ust. § 34 ZSŠ.
[211] Srov. ust. § 38 ZSŠ.

byť, jak již bylo uvedeno shora, důkazní břemeno stran prokázání této skutečnosti je v dané situaci převráceno v neprospěch směnečného dlužníka. Zmíněné povinnosti vyvěrající výhradně z úpravy práva směnečného přitom platí vždy, a to bez ohledu na vývoj zajišťovaného závazku kausálního.

Majitelům zajišťovacích směnek často připadá jejich předložení k placení jako záležitost zbytečná. Nutno poznamenat, že je-li směnečný dlužník osobou totožnou s dlužníkem závazku kausálního, je nadmíru pravděpodobné, že nachází-li se tento v prodlení s plněním závazku zajišťovaného, nebude ochoten nic plnit ani na zajišťovací směnku. Významněji vystupuje však prezentace směnky k placení do popředí v situacích, kdy je směnečné zajištění převzato třetí osobou, která typicky nedisponuje patřičným přísunem informací ohledně vývoje závazku směnkou zajištěného.[212] Je-li tomu tak, nelze pojímat prezentaci zajišťovací směnky jako pouhou formalitu.

V kapitole 4.3.1. této práce jsem se zabýval poněkud nesnadnou problematikou sladění splatnosti závazku směnečného a závazku, který je jím zajišťován. V návaznosti na tam uvedené se jeví otázka prezentace směnky jako zcela zásadní, neboť není-li zmíněnému sladění splatnosti uvedených závazků věnována dostatečná pozornost, může snadno nastat situace, kdy se zajišťovací směnka stane splatnou dříve nežli závazek, který má tato zajišťovat. Za této situace počnou bez dalšího běžet veškeré zákonem směnečným a šekovým předvídané lhůty, tedy lhůty k prezentaci směnky, činění nezbytných zachovávacích úkonů vůči nepřímým dlužníkům, jakož i lhůty promlčecí. Chce-li si majitel směnky v této i nadále zachovat kvalitní nástroj zajištění, musí uvedená úskalí směnečného práva respektovat, směnku předložit, jakož i její předložení zjistit protestem (je téměř jisté, že dlužník na směnku odmítne plnit, není-li dosud v prodlení s plněním závazku zajišťovaného). Netřeba nějak zdůrazňovat, že náklady věřitele s tímto vzniklé, zejména pak náklady na pořízení protestu, jdou, je-li zajišťovaný závazek dlužníka následně splněn včas a řádně, zcela k tíži majitele směnky.

Závěrem podkapitoly o prezentaci a protestaci zajišťovací směnky považuji za nezbytné též podotknout, že v souladu s ustálenou rozhodovací praxí našich soudů, je jediným plnohodnotným ekvivalentem prezentace směnky k placení podání směnečné žaloby a následné doručení směnečného platebního rozkazu dlužníkovi

[212] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 45-47.

(žalovanému).[213] Z hlediska teorie směnečného práva je nicméně sporné, zda uplatnění směnky soudní cestou má nejen uplatňovací, ale též zachovávací aspekt, tj. zda lze podáním žaloby předejít zániku postihových práv vůči nepřímým dlužníkům. Přikláním se k názoru Chalupy,[214] který zastává stanovisko, že směnečná žaloba je skutečně plnohodnotným ekvivalentem předložení směnky k placení a spojuje v sobě oba uvedené aspekty.

[213] Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1937/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 2/2002, s. 156, který konstatuje, že *„právní následky předložení směnky k placení vůči přímému směnečnému dlužníkovi nastávají i doručením směnečného platebního rozkazu se stejnopisem směnečné žaloby tomuto dlužníku.“*

[214] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 71.

6. Výkon práva ze zajišťovací směnky

Zajišťovací směnka je korektně jednajícím věřitelem nabývána pro případ, že jí zajištěná kausální pohledávka nebude dlužníkem splněna včas a řádně. Z tohoto hlediska má pak při očekávaném průběhu kausálního vztahu zůstat zajišťovací směnka nevyužita. Není-li tomu tak a směnkou zajišťovaná pohledávka není dlužníkem uspokojena, otevírá se věřiteli vedle možnosti domáhat se splnění kausální pohledávky běžným pořadem práva současně i možnost hojit se z poskytnutého zajištění. Abychom mohli hovořit o řádném využití zajišťovací směnky, je zcela nezbytné, aby směnečný věřitel respektoval prioritu zajištěné pohledávky a dodržel shora nastíněný postup, tj. přistoupil k jejímu uplatnění až v okamžiku selhání na straně vztahu kausálního. Předpokladem řádného uplatnění zajišťovací směnky je tedy skutečnost existence zajištěné pohledávky, uplatnitelnost samotné zajištěné pohledávky (tato musí být tedy splatnou, nikoliv podmíněnou a současně se dlužník musí nacházet v prodlení s jejím uspokojením), a dále též soulad uplatnění směnky se smlouvou o zajištění směnkou.[215] Opakovaně bylo výše poukázáno na fakt, že zajišťovací směnka neztrácí nic na své abstraktnosti a samostatnosti, přičemž prvky nepřímé akcesority a subsidiarity se projevují výlučně v rovině obrany směnečného dlužníka a nějak se nedotýkají platnosti směnky samotné. Je tedy bez dalšího možné, aby směnečný věřitel uplatnil zajišťovací směnku navzdory uvedeným předpokladům a byl při absenci kvalitní obrany směnečného dlužníka přesto úspěšný. Tuto eventualitu zajišťovací směnka skrývá a lze ji považovat za největší zdroj potenciálního rizika pro osoby z ní zavázané. Při nerespektování zajišťovací povahy směnky, tedy v situaci, kdy se věřitel snaží získat skrze zajišťovací směnku více, než by mu náleželo z kausální pohledávky zajištěné směnkou, nelze již v žádném ohledu hovořit o jejím řádném uplatnění a chování věřitele se přesouvá do roviny excesu.[216] Zajišťovací směnka nemá v žádném případě, má-li být její uplatnění aprobováno jakožto uplatnění řádné, sloužit k získání hmotněprávní výhody, která by představovala rozdíl mezi tím, co lze požadovat ze směnky a co lze požadovat ze směnkou zajištěné pohledávky.

[215] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 78-83.

[216] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 65, 138; uvedený autor činí rozdíl mezi excesivním (úmyslným) uplatněním zajišťovací směnky a uplatněním nikoliv řádným (nedbalostním), přičemž v situaci excesivního uplatnění zajišťovací směnky spatřuje výhodnější postavení pro směnečného dlužníka stran unesení důkazního břemene ohledně vědomého jednání majitele směnky ke škodě dlužníka.

6.1. Řádný výkon práva ze zajišťovací směnky

6.1.1. Mimosoudní výkon práva ze zajišťovací směnky

První variantou, která se při mimosoudním uplatnění směnky nabízí, je její předložení k placení přímému směnečnému dlužníkovi (nejčastěji se bude jednat o výstavce směnky vlastní). Při výkonu přímého směnečného práva je pochopitelně nezbytné respektovat specifické aspekty směnečné pohledávky, zejména její odnosný charakter a dodržet postupy směnce vlastní, jež jsou dány výlučně úpravou zákona směnečného a šekového.[217] Je-li však shora uvedený přímý směnečný dlužník současně i dlužníkem směnkou zajištěné kausální pohledávky, s jejímž splněním se toho času nachází v prodlení, je vysoce nepravděpodobné, že bude dobrovolně ochoten cokoliv plnit na pohledávku směnečnou. Na zajišťovací směnce se ovšem v pozici přímého směnečného dlužníka může, a často tomu tak ostatně je, ocitnout i osoba od dlužníka zajišťované pohledávky odlišná. Typicky se bude jednat o subjekty, které za přímého dlužníka převzaly rukojemský závazek. Jsou-li na směnce takto zavázané osoby, je před jejím soudním uplatněním vhodné přistoupit k uplatnění mimosoudnímu právě vůči těmto osobám, přičemž je pravděpodobné, jedná-li se o bonitní dlužníky, že tito na směnku plnit budou, a to zejména s cílem předejít znatelnému zvýšení nákladů na jejich straně, které by následné soudní uplatnění směnky bez dalšího obnášelo.

Pokud jsou na směnce zavázány též osoby v pozici směnečných dlužníků nepřímých a směnka je neúspěšně prezentována k placení či přijetí, případně nastane-li jiná ze situací směnečné nouze, jak ji předvídá ust. § 43 a § 44 ZSŠ, otevírá se majiteli směnky možnost vést mimosoudním postupem postih právě vůči nepřímým směnečným dlužníkům a žádat po nich vše, k čemuž jej opravňuje ust. § 48 ZSŠ. Při snaze o vedení postihu musí být majitelem směnky kladena zvláštní pozornost na to, aby jeho práva vůči nepřímým směnečným dlužníkům v souladu s ust. § 53 ZSŠ nezanikla, a to v důsledku zmeškání tam stanovených lhůt. Aby majitel směnky předešel též eventuálnímu vzniku odpovědnosti za škodu, je rovněž vhodné respektovat při snaze o výkon postihu úpravu směnečné notifikace obsaženou v ustanovení ust. § 45 ZSŠ.

[217] Za řádnou prezentaci směnky k placení lze považovat pouze předložení originálu směnky jejím legitimovaným držitelem, a to příslušné osobě v určeném místě a čase. Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 71.

Mezi další z forem řádného mimosoudního výkonu práva ze zajišťovací směnky, řadíme její prodej, který je, není-li mezi účastníky v rámci smlouvy o zajištění směnkou dojednáno jinak, po dospělosti zajišťované pohledávky bezpochyby možný,[218] což potvrzuje i poslední rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky.[219] Prodejem zajišťovací směnky, tj. úhradou kupní ceny za směnku třetí osobou, dochází k uspokojení věřitele, přičemž úhrada kupní ceny snižuje či případně zcela umořuje dluh, jenž je směnkou zajištěn. Samotným prodejem směnky nedochází přitom k bezprostřednímu snížení majetku dlužníka, jak by tomu bylo například při uspokojení se skrze prodej zástavy. Zásah do majetkové sféry dlužníka nastane až jeho dobrovolným plněním na směnku, respektive v důsledku vedené exekuce či výkonu rozhodnutí, bylo-li o směnce ve prospěch jejího nového majitele judikováno. Prodej směnky skrývá ovšem určitá úskalí, s nimiž je třeba se vypořádat. Problematické je na straně dlužníka získání povědomosti o tom, že směnka byla prodána, v důsledku čehož jeho povinnost plnit na kausální pohledávku uspokojením věřitele zanikla. Plnění, které by bylo dlužníkem věřiteli poskytnuto na kausální závazek po prodeji zajišťovací směnky, mělo by nutně charakter bezdůvodného obohacení.[220] V této souvislosti je vhodné, aby se dlužník v momentě úhrady příčinného závazku přesvědčil o tom, že věřitel je stále majitelem zajišťovací směnky a požadoval její vrácení ihned proti plnění (k možnosti uvedené požadovat srov. kapitolu 7.1.1. této práce). Druhým sporným bodem je při prodeji zajišťovací směnky výše dosažené ceny.[221] Aby majitel směnky předešel námitce dlužníka, že za směnku bylo možno získat více, je na místě, aby prodej směnky nerealizoval sám z volné ruky a využil služeb obchodníka s cennými papíry. Směnka je vždy jednotlivě emitovaný cenný papír a jako taková nedisponuje žádným obecným měřítkem hodnoty, jak je tomu kupříkladu u cenných papírů obchodovaných na veřejných trzích. Z uvedeného důvodu

[218] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 55.

[219] Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3045/2010, jehož právní věta zní následovně: *„po splatnosti směnkou zajišťované pohledávky majiteli směnky nic nebrání v tom, aby dosáhl (náhradního) uspokojení své (směnkou zajištěné) pohledávky také tím způsobem, že směnku převede za úplatu na třetí osobu Skutečnost, že nabyvatel směnky se v takové situaci nestane současně věřitelem směnkou zajištěné pohledávky, pak sama o sobě dlužníka nezbavuje povinnosti (převedenou) směnku zaplatit.“*

[220] Srov. ust. § 2991 odst. 2 NOZ (skutková podstata bezdůvodného obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl).

[221] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 56.

lze proto svěřením prodeje směnky do rukou kvalifikovaného odborníka námitkám dlužníků o podcenění směnky účinně předejít.

Posledním z mimosoudních postupů výkonu práva ze zajišťovací směnky je započtení. Předem nutno zdůraznit, že úkon spočívající v započtení práva a povinnosti nenahrazuje předložení směnky k placení a nemá tedy povahu zachovávacího úkonu způsobilého předejít zániku postihových práv.[222] Předpokladem započtení je pochopitelně skutečnost, že majitel směnky je z jiného důvodu, nikoliv nutně však důvodu směnečného, dlužníkem některého z dlužníků směnečných. Ke vzájemné kompenzaci může dojít za splnění předpokladů zákonem stanovených.[223] Na místě je přikročit k tomuto způsobu výkonu práva ze zajišťovací směnky zejména v případech, kdy je dlužník směnečný odlišný od dlužníka kausálního (pokud by tomu tak nebylo, bylo by pochopitelně možné započítat kausální pohledávku vůči jakékoliv jiné pohledávce).[224]

6.1.2. Soudní uplatnění zajišťovací směnky

Pokud nemá věřitel možnost realizovat své uspokojení skrze zajišťovací směnku v rovině mimosoudní, ať už proto, že ze směnky zavázaná osoba není ochotna dobrovolně plnit, případně nelze docílit řádného prodeje směnky, či je tento postup v rozporu se smlouvou o zajištění směnkou, nezbývá věřiteli, nežli se obrátit s žalobou k soudu a hojit se na směnečném dlužníkovi touto cestou.[225] Samostatná povaha zajišťovací směnky přitom nebrání věřiteli ani v tom, aby se domáhal souběžně plnění ze směnky a ze závazku jí zajišťovaného.[226] Právě s ohledem na samostatnost obou závazků však není vhodné, aby se tak stalo jednou žalobou – takový postup by totiž bránil soudu rozhodnout ve zkráceném rozkazním řízení směnečném.[227]

Při soudním uplatnění zajišťovací směnky je nezbytné respektovat postavení dlužníka, vůči němuž je směnka uplatňována. Platí, že k výkonu přímého směnečného práva (tj. k výkonu práva vůči výstavci směnky vlastní a příjemci směnky cizí, respektive vůči jejich směnečným rukojmím) zcela postačuje samotná splatnost

[222] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 71.
[223] Srov. ust. § 1982 a násl. NOZ.
[224] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 56.
[225] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 56 in fine.
[226] Srov. op. cit. sub. 104 a 114.
[227] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 54.

směnky, a to aniž by tato byla předtím předložena k placení.[228] Jak již bylo uvedeno v závěru kapitoly 5.4 této práce, je podání žaloby u soudu obecně považováno za jediný úkon, kterým lze plnohodnotně nahradit fyzické předložení směnky k placení. Při výkonu práva vůči směnečným dlužníkům nepřímým je naproti tomu třeba, jak bylo zdůrazněno v předchozí kapitole, klást zvýšený zřetel na to, zda nedošlo k zániku postihových práv vůči nim v důsledku obmeškání, což by mělo za následek neúspěch ve sporu.

Poněkud zvláštní situace nastala stran soudního uplatnění zajišťovací směnky v souvislosti s novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 396/2012 Sb., která do našeho civilního procesu přinesla s účinností k 1. 1. 2013 povinnost žalobce přistoupit k realizaci předsoudní výzvy k plnění, a to pod hrozbou možného nepřiznání náhrady nákladů navzdory následnému úspěchu ve věci samé.[229] Jelikož je tato povinnost stanovena bez výjimky, která by umožnila reflektovat specifika toho kterého předmětu sporu, nastává u směnek obecně poněkud absurdní situace, kdy na jednu stranu není při uplatnění směnky vůči přímým směnečným dlužníkům jakákoliv předchozí aktivita věřitele (žalobce) k úspěchu ve sporu vyžadována, avšak na stranu druhou, nechce-li se žalobce připravit o právo na přiznání náhrady nákladů řízení, a to včetně náhrady nákladů za event. právní zastoupení, musí k zaslání předsoudní výzvy přistoupit. Netřeba snad zdůrazňovat, že v poměrně velkém procentu případů je tento krok toliko krokem formálním, na jehož základě se úhrada ze strany dlužníka ani nepředpokládá.

O značné procesní výhodě, která je věřiteli prostřednictvím zajišťovací směnky poskytnuta, a která je způsobilá vedený spor podstatně zkrátit a případně i zvrátit ve prospěch věřitele, jež by ve sporu o plnění z pohledávky kausální úspěšný být nutně nemusel, bylo pojednáno již v rámci kapitoly 3.5. Byť se lze soudnímu uplatnění směnky bránit vždy, nutno poznamenat, že proti řádně uplatněné zajišťovací směnce, jejíž majitel respektoval všechny prvky jejího zajišťovacího charakteru a tím její

[228] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 71 in fine; k tomu srov. též Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 998/2009, jež stanoví: *„právní následky předložení směnky k placení vůči přímému směnečnému dlužníku nastávají doručením směnečného platebního rozkazu se stejnopisem směnečné žaloby tomuto dlužníku.“*

[229] Srov. ust. § 142a OSŘ, které zní následovně: *„žalobce, který měl úspěch v řízení o splnění povinnosti, má právo na náhradu nákladů řízení proti žalovanému, jen jestliže žalovanému ve lhůtě nejméně 7 dnů před podáním návrhu na zahájení řízení zaslal na adresu pro doručování, případně na poslední známou adresu výzvu k plnění.“*

nepravou akcesoritu a subsidiaritu, nelze se účinně bránit, jelikož tato je věřitelem uplatňována zcela po právu. To vše pochopitelně za předpokladu, že směnka netrpí žádnou vadou ve své rovině směnečné.[230]

6.2. Excesivní výkon práva ze zajišťovací směnky

Postupem, který shledáváme při výkonu práva ze zajišťovací směnky jako excesivní je takový postup, kdy věřitel nerespektuje povahu zajišťovací směnky, tj. kdy se skrze zajišťovací směnku pokouší neoprávněně získat hmotněprávní výhodu, o níž jsem se zmínil výše.

6.2.1. Nerespektování zajišťovacího charakteru směnky

Zajišťovací směnka je při nerespektování jejího zajišťovacího charakteru nejčastěji uplatněna v okamžiku, kdy jí zajišťovaná pohledávka neexistuje (již zanikla či vůbec nevznikla), nebo není dosud splatnou, případně není vůbec soudně vymahatelná či u ní shledáváme absenci prodlení[231] dlužníka s jejím plněním. Uplatnil-li směnečný věřitel zajišťovací směnku bez ohledu na její zajišťovací charakter, otevírá se směnečným dlužníkům poměrně široká možnost obrany skrze relativní kausální námitky,[232] jimž je věnována samostatná kapitola dále v textu práce. Předpokladem uplatnění námitek vyvěrajících z nerespektování zajišťovací funkce směnky je pochopitelně skutečnost, že osoba majitele směnky je osobou, s níž má směnečný dlužník vlastní vztah (nejčastěji půjde o věřitele zajišťované pohledávky, který je smluvní stranou smlouvy o zajištění směnkou), tedy že nedošlo k materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky v důsledku směnečného převodu (nesměnečný převod směnky, jak bylo již opakovaně uvedeno, uplatnění zmíněných námitek v cestě nestojí).

---

[230] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 130.

[231] Absence prodlení dlužníka a splatnost zajištěné pohledávky jsou záměrně uváděny jako dvě rozdílné kategorie. Byť platí, že je-li zajištěná pohledávka splatnou a není na ni řádně plněno, nachází se dlužník v prodlení, nicméně prodlení samotné je kategorií širší (může nastat situace, kdy je sice zajištěná pohledávka splatná, avšak dlužník se v prodlení s její úhradou nenachází, a to typicky pro absenci nezbytné součinnosti na straně věřitele – nezbytná součinnost věřitele přitom může spočívat i v neschopnosti či neochotě vydat dlužníkovi při plnění kausální pohledávky zajišťovací směnku; k možnosti dlužníka uvedené požadovat srov. další výklad).

[232] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 84.

6.2.2. Osamostatnění zajišťovací směnky

Povahu poněkud specifického excesu při užití zajišťovací směnky má pak též její osamostatnění. Jde o stav, kdy se majitelem zajišťovací směnky v důsledku jejího převodu stává osoba odlišná od věřitele směnkou zajištěné příčinné pohledávky.[233] Aniž bych se věnoval všem modalitám, prostřednictvím nichž k danému osamostatnění může dojít, je zcela nezbytné zdůraznit, že právě osamostatnění zajišťovací směnky je z hlediska směnečných dlužníků nejhorším možným vývojem situace, která může snadno resultovat v nezáviděníhodnou povinnost dvojího placení. Uvedené lze dobře ilustrovat na následujícím příkladu, jenž představuje jen jednu z modalit excesivního osamostatnění. Představme si situaci, kdy je k zajištění kausálního závazku vystavena zajišťovací směnka ve formě cenného papíru na řad, nadto neopatřená žádnou zvláštní hodnotovou doložkou, z níž by byla její zajišťovací funkce na první pohled patrná, to vše při pouhém neformálním ujednání ohledně zajišťovacího charakteru směnky. V okamžiku splatnosti není dle původně očekávaného vývoje situace kausální závazek dlužníkem řádně uhrazen, přičemž věřitel svou pohledávku z něj za tohoto stavu postupuje na třetí osobu. Zajišťovací směnka je následně, po postoupení pohledávky kausální, jejím dosavadním majitelem (původní věřitel závazku kausálního) převedena na osobu odlišnou od osoby nového věřitele pohledávky kausální, přičemž v jednání nového nezáludného majitele směnky nelze v žádném ohledu spatřovat vědomé jednání ke škodě dlužníka (tento v okamžik nabývání směnky nemá ohledně jejího zajišťovacího charakteru žádnou povědomost). Nový věřitel kausální pohledávky tuto vůči dlužníkovi účinně uplatní a je prostřednictvím dlužníkova plnění uspokojen. Tímto okamžikem považuje dlužník celou věc za vyřízenou a ponechává zajišťovací směnku bez zvláštního zřetele jejímu osudu. Celá problematika uvedeného osamostatnění zajišťovací směnky vyplyne na povrch v okamžiku, kdy je vůči směnečnému dlužníkovi uplatněno právo na plnění ze samostatně stojícího závazku směnečného. Šance směnečného dlužníka ubránit se takovémuto uplatnění směnky ze strany jejího nového

[233] Na tomto místě se nemohu nezmínit o diametrálním rozdílu, který je jednotlivými autory, z jejichž monografií bylo při tvorbě této práce zejména čerpáno, kladen na otázku osamostatnění zajišťovací směnky. Zatímco Chalupa (op. cit. sub. 81) věnuje osamostatnění zajišťovací směnky rozsáhlý prostor a z detailnosti, s níž k danému tématu přistupuje, je znát, že jej považuje za vysoce významné, nelze nalézt v monografii Kovaříkově (op. cit. sub. 58) o otázce osamostatnění zajišťovací směnky prakticky žádné ucelené pojednání.

majitele se v nastíněném případě rovnají prakticky nule.[234] Toto riziko, které zajišťovací směnka nese, a které by měly mít subjekty vstupující do směnečných vztahů na paměti, je dáno právě již mnohokrát zmíněnou samostatností a abstraktností směnečného závazku. Je nezbytné si uvědomit, že úhradou příčinného zajišťovaného závazku není nějak dotčena existence a trvání závazku směnečného. Ten tedy úhradou zajištěné pohledávky nezaniká, přičemž jeho úhrada dává vzniknout pouze relativní námitce směnečného dlužníka stavící na neexistenci zajištěné pohledávky, tedy na opadnutí důvodu pro vystavení zajišťovací směnky. Zcela obdobně lze uvedené aplikovat i v opačném směru, tedy nelze dovodit, že plnění na zajišťovací směnku má za následek zánik pohledávky kausální.[235]

Není sporu o tom, že se zajišťovací směnkou a současně s jí zajišťovanou pohledávkou (tj. při paralelním převodu obou pohledávek na tentýž subjekt) lze bez dalšího disponovat, a to i před splatností zajišťovaného závazku.[236] Uvedené jednání věřitele není s ničím v rozporu a nezakládá exces v podobě osamostatnění zajišťovací směnky. Obdobně některé postupy směnečného věřitele, které by se na první pohled mohly jevit jako snaha o osamostatnění směnky, budeme nakonec nuceni aprobovat jako postupy zcela po právu. Bude tomu tak v případech, kdy v důsledku úplatného převodu směnky dojde k uspokojení věřitele z předmětu zajištění a tím i v daném rozsahu k možnosti dlužníka toto namítat v případném sporu o plnění ze směnkou zajišťované pohledávky kausální (viz výše zmíněná možnost prodeje směnky jako jedna z forem mimosoudního výkonu práva ze směnky).

Osamostatnění směnky není zákonem zapovězeno, přesto jde na první pohled o zcela zjevný exces a nekorektní jednání směnečného věřitele. V této souvislosti si lze klást otázku, zda postup směnečného věřitele při snaze o osamostatnění zajišťovací

---

[234] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 98.

[235] K tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Odo 2564/2011, konstatující, že: *„plněním na zajišťovací směnku nezaniká zajištěná pohledávka a stejně tak plněním na zajištěnou pohledávku nezaniká pohledávka ze zajišťovací směnky. Okolnost, že šlo o směnku zajišťovací, a že tedy věřiteli může náležet z ekonomického hlediska plnění jen jednou, se projeví tím, že v rozsahu proplacení zajišťovací směnky se dlužník ubrání případnému nucenému vymožení exekučním titulem přiznané zajištěné pohledávky námitkou plnění na zajišťovací směnku.“*

[236] Srov. za použití argumentu a contrario Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630: *„převod zajišťovací směnky před splatností zajištěného závazku bez současného převodu zajištěné pohledávky je porušením smluvního ujednání o zajišťovacím charakteru směnky. To platí, i když ani ve smlouvě ani na samotné směnce není vyjádřeno, že směnku nelze před splatností zajištěného závazku převést.“*

směnky nekoliduje s normativem dobrých mravů. Nutno konstatovat, jak uvádí Chalupa, že převod směřující k osamostatnění směnky nelze v souladu s rozhodovací praxí soudů z pohledu ustanovení § 588 NOZ (dříve ust. § 39 ObčZ) za nemravný označit.[237]

Ze shora podaného jasně vyplývá, že excesivní postup směnečného věřitele při užití zajišťovací směnky může být pro směnečného dlužníka značně zdrcující a postavit jej doslova do pozice jakéhosi věřitelova vazala. Tak je tomu pochopitelně v situaci, kdy směnečný dlužník nevěnuje náležitou, případně dokonce vůbec žádnou, pozornost uspořádání vzájemných vztahů s věřitelem. Naopak při kvalifikovaném a důsledném přístupu lze zneužití zajišťovací směnky poměrně efektivně zabránit, případně si alespoň připravit dostatečný prostor pro následné vybudování kvalitní obrany, která je způsobilá dlužníka zprostit povinnosti na zajišťovací směnku cokoliv plnit.

[237] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 88.

7. Ochrana a obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky

Již před samotnou emisí zajišťovací směnky by měl budoucí směnečný dlužník zvažovat vstup do uvedeného závazku a pro případ, že se k němu nakonec uchýlí, vyvinout co možná nevyšší snahu po kvalitní úpravě vztahů směrem k věřiteli. Soubor preventivních nástrojů, které se projevují jednak v rovině smluvní a dále v rovině směnečné, a jež jsou schopny předejít eventuálním negativním scénářům při užití zajišťovací směnky, případně alespoň znatelně zredukovat jejich dopad, spadá do roviny *ochrany* směnečného dlužníka proti excesivnímu využití zajišťovací směnky.[238] Naproti tomu soubor prvků, který se uplatní v situacích, kdy ke zneužití zajišťovací směnky skutečně dojde a projevuje se typicky v oblasti směnečného rozkazního řízení formou relativních kausálních námitek, označujeme jako *obranu* směnečného dlužníka proti excesivnímu využití zajišťovací směnky.[239]

7.1. Ochrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky

7.1.1. Ochrana v rovině smluvní

Smluvní ochrana proti excesivnímu uplatnění zajišťovací směnky se projevuje specifickou úpravou vzájemných práv a povinnosti v rámci smlouvy o zajištění směnkou, případně v rámci jiného mimosměnečného ujednání účastníků emise směnky.

Než přejdu k pojednání o doporučeném obsahu smlouvy o zajištění směnkou, dovolím si zmínit dva prvky, které jsou rozhodovací praxí soudů, respektive doktrínou, považovány za prvky smlouvě o zajištění směnkou vlastní, a to i při absenci jejich výslovného sjednání. Prvním takovým obsahovým prvkem je zapovězení samostatné dispozice se zajišťovací směnkou do okamžiku splatnosti jí zajištěné pohledávky, jelikož by se zcela zjevně jednalo o postup, který je v ostrém kontrastu s účelem emise zajišťovací směnky.[240] Druhým, avšak nikterak méně významným obsahovým prvkem smlouvy o zajištění směnkou, je oprávnění dlužníka požadovat při úhradě směnkou zajišťované kausální pohledávky též vydání zajišťovací směnky, jejíž důvod

[238] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 101.
[239] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 117.
[240] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 20 a 38; k tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630 (právní věta viz op. cit. sub. 236).

v okamžiku uspokojení věřitele předpokládaným plněním na zajišťovaný závazek odpadl. Jelikož je zajišťovací směnka ponechaná v oběhu po úhradě kausální pohledávky způsobilá směnečnému dlužníkovi zásadním způsobem zkomplikovat život, je nutno dovodit, že i tato povinnost směnečného věřitele je smlouvě o zajištění směnkou vlastní bez dalšího.[241] Tento prvek v sobě do jisté míry současně skrývá i určitou formu implicitní ochrany směnečného dlužníka před osamostatněním zajišťovací směnky. Kovařík nadto doslova uvádí, že *„dlužník, který byl prokazatelně připraven plnit a který plnění neuskutečnil jen proto, že mu věřitel odmítl proti nabízenému plnění směnku vrátit, nemůže být sám v prodlení pro prodlení věřitele.“*[242] Právo na vydání směnky lze přitom uplatnit při zániku zajištěné pohledávky i žalobou u soudu. Před účinností nového občanského zákoníku bylo teorií dovozováno, že právní základ daného nároku spočíval nikoliv v rovině věcného práva vlastnického (tj. nejednalo se o vlastnickou žalobu na vydání věci),[243] nýbrž šlo o nárok *sui generis* vyplývající ze vztahu, který dal zajišťovací směnce vzniknout. Vzhledem k nově zavedenému velmi širokému pojetí věci v právním smyslu je však nyní otázka právní povahy zmíněného nároku na vydání zajišťovací směnky opět otevřena a přikláním se k názoru, že nově bude třeba vznesený nárok hodnotit jako nárok věcněprávní, nikoliv pouze obligační.

Jelikož zákonná ochrana směnečných dlužníků proti excesivnímu užití zajišťovací směnky neexistuje a ochranu poskytovanou rozhodovací praxí soudů ovlivněnou názory doktrinálními nelze shledat dostatečnou, je čistě na směnečných dlužnících, aby si před vstupem do směnečného závazku vztahy s věřitelem náležitě upravili sami.[244] Smluvní úprava by měla především obsahovat explicitní zapovězení postupů, které byly výše označeny za excesivní výkon práva ze zajišťovací směnky. Jde zejména o zákaz uplatnění směnky v situaci, kdy zajištěná pohledávka neexistuje (zanikla v důsledku plnění či jiného zákonem aprobovaného důvodu či k jejímu vzniku vůbec nedošlo), a dále též v situaci, kdy pohledávku, k jejímuž zajištění byla směnka emitována, nelze soudně uplatnit (typicky není dosud splatnou, nebo je podmíněná či se dlužník

[241] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 21.
[242] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 54.
[243] Z ustanovení § 1 odst. 2 ZoCP bylo možno dovodit, že cenné papíry, tedy i směnky, věcmi nebyly.
[244] Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 18, s. 21.

nenachází v prodlení s jejím plněním pro prodlení na straně věřitele).[245] Výše bylo zmíněno, že při uvedených excesech je možno se bránit vznesením příslušné kausální námitky. Zahrnutí výslovných zákazů do smluvního vztahu však nelze hodnotit jako samoúčelné, neboť staví vztahy mezi dlužníkem a věřitelem do zcela hmatatelných mantinelů a bez dalšího zakládá onen vlastní vztah k majiteli směnky požadovaný ustanovením § 17 ZSŠ. Pochopitelným limitem smluvního zapovězení excesivního výkonu směnečného práva je indosace směnky na nezáludně jednajícího nabyvatele.

Nevýznamný není ani ten aspekt výslovného ujednání o hranicích řádného užití zajišťovací směnky, který umožňuje, aby skrze takovéto výslovné ujednání a účast na mimosměnečném vztahu s věřitelem dosáhli na kausální námitky i směneční dlužníci, kterým by jinak bez dalšího nesvědčily (především se uvedené týká směnečných rukojmích, kteří si účastí na obdobné dohodě zajistí již dříve zmiňovaný vlastní vztah k námitce).

V rámci smluvní ochrany je vhodné, aby se směneční dlužníci pokusili zapovědět i takové výkony směnečného práva ze zajišťovací směnky, které nejsou rozhodovací praxí soudů shledávány jako výkony excesivní.[246] Jde především o stav, kdy je zajišťovací směnka uplatněna v okamžiku, kdy je již jí zajištěná příčinná pohledávka promlčena.[247] Zcela od věci není současně ani výslovné sjednání povinnosti směnečného věřitele vydat zajišťovací směnku při zániku příčinné pohledávky, a to navzdory tomu, že uvedený prvek je, jak bylo naznačeno shora, smlouvě o zajištění směnkou vlastní.

Samostatnou problematikou při sjednávání smlouvy o zajištění směnkou je řešení otázky osamostatnění zajišťovací směnky. Již bylo zdůrazněno, že osamostatnění je pro směnečné dlužníky nejhorším možným vývojem situace. Proto je vhodné při možnosti ovlivnit obsah smlouvy o zajištění směnkou eventualitě osamostatnění bez dalšího předejít. Stát se tak může ve dvou rovinách. Jednak zapovězením postoupení zajištěné kausální pohledávky a dále explicitním zákazem převodu zajišťovací směnky. První ze zmíněných zákazů je zákazem efektivním, jelikož v souladu s ust. § 1881 odst. 2 NOZ nelze postoupit pohledávku, pokud to ujednání dlužníka a věřitele vylučuje. Nerespektování uvedeného zákazu by vedlo k relativní

[245] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 109.
[246] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 109.
[247] Op. cit. sub. 204.

neplatnosti smlouvy o postoupení zajištěné pohledávky.[248] Zákaz převodu zajišťovací směnky již podobně efektivní není. Porušení zákazu sice bude zakládat na straně směnečného věřitele porušení smluvní povinnosti, nebude však mít za následek neplatnost převodu směnky,[249] a to bez ohledu na to, zda se bude jednat o směnku ve formě cenného papíru na řad či na jméno.[250]

Na závěr pasáže o smluvní ochraně proti excesivnímu užití zajišťovací směnky se sluší uvést důvody, proč je vhodné k jejímu sjednání přistoupit. Nelze zastírat, že některá jednání nelze smluvně zakázat a smluvní ochrana stává se skutečně efektivní až v okamžiku, kdy jde ruku v ruce s ochranou směnečnou, jíž je věnováno následující pojednání. Přesto má však i samotná ochrana smluvní svůj smysl. Především se prostřednictvím výslovného ujednání v rámci smlouvy o zajištění směnkou dostává směnečným dlužníkům potřebné právní jistoty ohledně následné možnosti uplatnění námitek zakládajících se na jejich vztazích s majitelem směnky. Každé porušení smluvního zákazu ze strany směnečného věřitele zakládá v souladu s ustanovením § 2913 odst. 1 NOZ právo směnečného dlužníka na náhradu škody. Není též vyloučeno, byť se to při typické konstelaci vztahů při emisi zajišťovací směnky nedá příliš reálně předpokládat, že porušení smluvního zákazu bude utvrzeno adekvátní smluvní pokutou, což by bylo samo o sobě způsobilé motivovat směnečného věřitele k nikoliv excesivnímu postupu. V neposlední řadě je existence zcela jasného smluvního ujednání schopna usnadnit důkazní pozici při prokazování skutečnosti vědomého jednání nového majitele směnky ke škodě směnečného dlužníka,[251] zejména pak za situace, kdy zvláštní

[248] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 104.

[249] Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004, publikovaný v Právní rozhledy č. 10/2005, s. 337, jež stanoví následující: *„dohody zakazující převod směnky jsou možné; nezakládají však ani u směnky na řad, ani u směnky na jméno neplatnost převodu směnky, je-li tento proveden v souladu s předpisy směnečného práva.“* V obdobném duchu vyznívá i novější rozhodnutí téhož soudu ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 445/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 33.

[250] Chalupa se závěry soudní praxe o platnosti převodu směnky na jméno v rozporu s výslovným ujednáním nesouhlasí (srov. Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 105). Vychází přitom z premisy, že pro převod rektasměnky se užije kompletní úprava režimu práva občanského, a tedy převod rektasměnky v rozporu s výslovným ujednáním bude zakládat v souladu s ust. § 1881 odst. 2 NOZ relativní neplatnost daného převodu. Nutno poznamenat, že tento jeho závěr ostře kontrastuje s odůvodněním rozhodnutí Vrchního soudu v Praze (op. cit. sub. 248 shora) ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004. Pozn. autora: Chalupa ve svém pojednání vykládá danou problematiku na tehdy platné a účinné právní úpravě občanského zákoníku (ust. § 525 odst. 2 ObčZ), kdy převod pohledávky v rozporu s výslovným ujednáním s dlužníkem zakládal nikoliv neplatnost relativní, nýbrž neplatnost absolutní.

[251] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 110-111.

hodnotová doložka vyskytující se na zajišťovací směnce na toto ujednání explicitně odkazuje.

7.1.2. Ochrana v rovině směnečné

Jelikož pro zajišťovací směnku bude vždy rozhodná především její rovina směnečná vyplývající z obsahu listiny a příslušných ustanovení zákona směnečného a šekového, je třeba na směnečnou ochranu, k níž dochází nejčastěji formou modifikace obsahu směnky (pochopitelně formou legální modifikace již v okamžiku vystavení směnky, nikoliv dodatečným pozměňováním jejího obsahu) nazírat jako na garanta ochrany smluvní. Nutno brát v potaz, že jakékoliv smluvní ujednání je účinné pouze mezi jeho účastníky a případně mezi jejich sukcesory, nikoliv již v situaci, kdy je zajišťovací směnka indosována, poněvadž právě indosace vede zpravidla k následné neúčinnosti sjednané smluvní ochrany.[252]

Prvním prvkem směnečné ochrany, o němž jsem se již opakovaně výše v textu práce zmiňoval, je odnětí indosability, tedy vystavení směnky ve formě cenného papíru na jméno. Protože vše podstatné o rozdílu mezi směnkou na jméno a směnkou na řad z hlediska námitkové situace směnečných dlužníků již bylo řečeno, omezím se pouze na konstatování, že právě prostřednictvím vystavení zajišťovací rektasměnky, může si směnečný dlužník spolehlivě zajistit uplatnitelnost všech kausálních námitek vyvěrajících ze zajišťovacího charakteru směnky, případně ze specifického mimosměnečného ujednání učiněného v rámci smluvní ochrany.[253]

Důležitým prvkem směnečné ochrany je také deklarace zajišťovacího charakteru směnky přímo na směnečné listině, a to prostřednictvím připojení vedlejší doložky hodnotové. Této fakultativní směnečné doložce byla věnována samostatná pasáž v rámci kapitoly 4.3.3., přičemž stran směnečné ochrany proti excesivnímu užití zajišťovací směnky odkazuji na tam uvedené. Zcela obdobný charakter a dopad jako vedlejší hodnotová doložka má též doložka, jejímž obsahem je konstatování zákazu samostatného převodu zajišťovací směnky po splatnosti zajišťované pohledávky

[252] Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 19, s. 25.
[253] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 113.

(tj. zapovězení možnosti věřitele uspokojit se ve formě prodeje zajišťovací směnky), byl-li mezi stranami v rámci smlouvy o zajištění směnkou pochopitelně sjednán.[254]

Je-li směnečným dlužníkem na zajišťovací směnku placeno, zakládá mu zákon směnečný a šekový ve svém ust. § 39 právo požadovat jednak kvitování úhrady směnečným věřitelem přímo na listinu a současně též trvat na vydání směnky samotné. Přestože se může podané jevit jako samozřejmost, nezřídka se stává, že směnka je po úhradě směnečného dluhu ponechána v rukou věřitele, který může po čase pojmout úmysl ji opakovaně uplatnit či dále převést. Vynětí směnky z oběhu, ať už při úhradě směnečného dluhu, respektive při požadavku na vrácení směnky při úhradě dluhu kausálního, je samo o sobě svébytným nástrojem, který předchází excesivnímu uplatnění směnky. Nemá-li věřitel v rukou směnečnou listinu, nemůže ji logicky ani zneužít. Pro úplnost si dovoluji ještě uvést možnost kvitovat přímo na směnku i samotnou úhradu dluhu kausálního (zvláště významný může být takový postup v situaci, kdy je ze směnky její zajišťovací povaha patrná). Byť zákon tuto eventualitu výslovně nepředpokládá, nelze ji považovat za vyloučenou či dokonce za zakázanou.[255]

7.2. Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky

Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky přichází ke slovu v okamžiku, kdy je již nárok vůči směnečným dlužníkům skutečně uplatněn. Pod pojmem obrany se skrývá soubor námitek, jejichž prostřednictvím se lze zprostit povinnosti na směnku plnit. Přestože není vyloučeno, aby směnečný dlužník příslušné námitky vznášel okamžitě při prezentaci směnky, projevuje se námitková obrana nejčastěji až v rámci řízení, v němž k vymáhání práv ze směnky dochází. Byla-li směnečným dlužníkem námitková obrana uplatněna již dříve, je zcela nezbytné projevit ji v soudním řízení kvalifikovaným způsobem opakovaně.[256]

7.2.1. Námitky proti výkonu směnečného práva

Výkonu směnečného práva se lze, ostatně jako výkonu kteréhokoliv práva jiného, bránit vždy, a to bez ohledu na fakt, zda se jedná o výkon řádný či excesivní. Otázkou

[254] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 114.
[255] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 114-116.
[256] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 62.

ovšem je, jaký bude mít taková obrana výsledek. Pokud bude uplatnění řádné a směnka bezvadná, neměl by být směnečný dlužník ani při sebelepším vymezení obrany úspěšný. Na druhé straně však nutno vnímat tu skutečnost, že i důvodná obrana proti excesivnímu uplatnění zajišťovací směnky nemusí být úspěšná, nepostaví-li se směnečný dlužník k jejímu vymezení dostatečně kvalifikovaně a nerespektuje-li zvláštní charakter směnečného rozkazního řízení, jež se v souvislosti se soudním uplatněním směnky zpravidla, bylo-li to žalobcem navrženo a soud nepojal pochybnost o platnosti předloženého prvopisu směnky, koná.[257]

Pro námitky není zákonem vymezena žádná forma, přičemž za námitku možno označit prakticky každou obranu proti uplatnění směnky. V žádném případě nelze dovozovat, že dostatečným obsahem námitky je pouhé vymezení důvodu, proč se směnečný dlužník uplatnění směnky brání. Právě naopak je podstatou námitky pokud možno co nejrozsáhlejší vymezení a též doložení skutkových okolností, v nichž obranu uplatňující směnečný dlužník shledává důvody zprošťující ho povinnosti na směnku plnit. Každý jednotlivý případ obrany tedy vyžaduje opření námitky o vylíčení skutkových okolností, a to tak, aby je nebylo nutno následně již jakkoliv doplňovat či upřesňovat. Je přitom pravidlem, že v důsledku koncentrace řízení čelí žalobce široké škále možných i nemožných námitkových tvrzení.[258]

Námitky lze klasifikovat do několika skupin. Nejvýznamnější je ovšem z hlediska tématu práce dělení na námitky absolutní a relativní, a dále též dělení na námitky směnečné a nesměnečné. Za absolutní označujeme takové námitky, kterým dává vzniknout samotný obsah směnky nebo okolnosti přímo související se směnečným vztahem (typicky se jedná např. o námitku neexistence směnečného závazku pro vadu listiny, případně o absolutní námitku stavící na tvrzeném zániku směnečného závazku do listiny vtěleného, a to typicky pro jeho dřívější splnění). Relativní námitky jsou naproti tomu vystavěny na mimosměnečných vztazích směnečného dlužníka a věřitele, respektive čerpají částečně i z okolností spojených se samotnou směnkou za předpokladu, že roli sehrává též skutečnost stojící mimo směnečný vztah. Relativní námitky v porovnání s námitkami absolutními nikdy nenapadají existenci a obsah směnečného závazku jako takového - *„shledá-li soud relativní námitku opodstatněnou,*

[257] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 117. Ohledně specifik uvedeného řízení srov. pasáž v kapitole 3.5.
[258] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 117. Obdobně též Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 63.

rozhodne tak, že dlužník není povinen směnečný dluh uhradit, nikoliv však z důvodu, že neexistuje směnečný závazek, ale proto, že s ohledem na jiné skutečnosti existující mimo směnečný vztah není namístě uložit dlužníkovi povinnost, aby existující směnečný dluh zaplatil.“[259] Velmi významnou podkategorií relativních námitek jsou pak námitky kausální, které mají původ v okolnostech kausálního vztahu, jenž byl důvodem vzniku závazku směnečného. Poněkud na hraně mezi námitkou absolutní a relativní stojí soubor námitek brojících proti vadám podpisu na směnečné listině.[260] Sporné je, zda jde o námitky podřízené ust. § 17 ZSŠ, tedy o námitky dlužníkem použitelné jen v určitých relacích, anebo zda lze tyto vznášet i proti pozdějším poctivým majitelům směnečné listiny. Kloním se obdobně jako Kovařík k názoru, že v tomto poněkud specifickém případě, je nutno upřednostnit ochranu dlužníka, resp. ochranu dlužníka toliko domnělého, jež byl skrze směnku dotčen útokem do své majetkové sféry, a to i na úkor pozdějšího poctivého majitele směnky, který při jejím nabývání nemohl míti o vadě podpisu jakoukoliv povědomost.[261]

Druhým shora naznačeným dělením je dělení námitek na směnečné a nesměnečné. Směnečné námitky vždy souvisí se směnkou či směnečným vztahem, je tedy zřejmé, že absolutní námitky jsou výlučně námitkami směnečnými. Je možné nalézt i námitky relativní, které jsou současně námitkami směnečnými. Takové relativní směnečné námitky stojí na pomezí směnečného a mimosměnečného vztahu, přičemž čerpají částečně z obou. Typovým příkladem je námitka excesivního vyplnění blankosměnky, která jednak bezprostředně souvisí s obsahem směnky, ale současně staví na obsahu ujednání o jejím vyplnění. Veškeré ostatní relativní námitky jsou námitkami nesměnečnými, tedy námitkami zakládajícími se na vztazích existujících mimo směnku, nejčastěji pak na vztahu směnečného dlužníka a věřitele, v němž spatřujeme důvod emise zajišťovací směnky.[262] Právě takovýmto relativním kausálním

[259] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 120.

[260] Vedle snad nejčastější námitky zfalšovaného podpisu řadíme mezi námitky vad podpisu na směnce rovněž námitku vady zastoupení (směřuje proti oprávnění osoby, která za dlužníka listinu podepsala), námitku nesvobodného podpisu, námitku falešné směnky (zakládá se na tvrzení, že směnka byla nad podpis doplněna až následně, event. byly v listině provedeny jiné úpravy v neprospěch podpisatele) a námitku omylu ve směnce (podpisatel byl uveden úmyslně v omyl ohledně listiny, kterou podepisuje a o níž důvodně předpokládal, že se nejedná o směnku).

[261] Kovařík, Z., op. cit. sub. 5, s. 484.

[262] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 120-121.

nesměnečným námitkám bude dále věnována výhradně pozornost, poněvadž právě tyto jsou pro problematiku zajišťovací směnky charakteristické.

7.2.2. Předpoklady pro uplatnění kausálních námitek směnečným dlužníkem

S ohledem na skutečnost, že všechny kausální námitky jsou námitkami relativními, je možné přistoupit k jejich účinnému uplatnění pouze v situacích, kdy jsou účastníci směnečného vztahu totožní s účastníky směnečné smlouvy. Hovoříme pak o tzv. vlastním vztahu směnečného dlužníka a věřitele k námitce. Ten je typicky založen účastí směnečného věřitele a dlužníka na mimosměnečném právním vztahu, v němž nastala nebo s nímž bezprostředně souvisí daná námitková skutečnost.[263] Vlastní vztah k námitce trvá přitom bez dalšího i v situacích, kdy se na místo směnečného dlužníka či věřitele dostal universální sukcesor v podobě dědice.

Okolností, která je schopna relativní námitkovou obranu spolehlivě umrtvit je převod směnky. Ne však každý převod směnky má pro směnečné dlužníky zmíněné negativní následky. Předně současný převod zajišťovací směnky a jí zajištěné pohledávky na tutéž osobu nepůsobí deaktivaci relativní námitkové obrany – nový směnečný věřitel totiž v důsledku postoupení zajištěné pohledávky vstoupil plnohodnotně do vztahu kauzálního a dostal se tak do přímého vztahu dlužníka a věřitele.[264] Podobně u zajišťovacích směnek ve formě cenného papíru na jméno nebude jejich převod působit ztrátu možnosti vznášet kausální námitky vůči novému majiteli. Směnečnému dlužníkovi zůstávají předmětné námitky zachovány s ohledem na skutečnost, že k převodu rektasměnky dochází v souladu s § 11 odst. 2 ZSŠ pouze s účinky obyčejného postupu. Obdobně jako u rektasměnky, byť z poněkud odlišného důvodu, tomu bude z hlediska možnosti uplatňování kausálních námitek při tzv. podindosaci směnky, která je předvídána v ustanovení § 20 ZSŠ. Jde o indosaci směnky na řad za situace, kdy již byla tato protestována pro neplacení, či při existenci záporné protestační doložky uplynuly lhůty k učinění protestu. Přestože forma převodu

[263] Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 123.
[264] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 71 in fine.

bude mít i nadále povahu indosace, její účinky se budou v souladu s posledně citovaným zákonným ustanovením rovnat účinkům obyčejného postupu.[265]

Z podaného výčtu je patrné, že zásadní problém při převodu zajišťovací směnky z hlediska uplatnitelnosti kausálních námitek skrývá její převod směnečný ve formě plnohodnotné indosace. Celá tato problematika se přitom prakticky redukuje na zodpovězení otázky, zda a případně jak je možné překonat překážku, jež staví směnečným dlužníkům do cesty ustanovení § 17 ZSŠ. O důvodech existence uvedeného ustanovení, které odjímá směnečným dlužníkům možnost uplatnění kausálních námitek, a které je schopno přivodit jim tím nemalé obtíže, jsem se zmínil v rámci kapitoly 2.6. této práce. Obecná překážka nemožnosti užít kausální námitky vůči novému majiteli indosované směnky je prolomena v jediném bodě, a to v situaci, kdy nový majitel jednal při jejím nabývání vědomě na škodu dlužníka. Uvedená subjektivní vazba nového majitele k převodu musí přitom existovat již v okamžiku samotného převodu, nepostačí fakt, že se nový majitel dodatečně dozví, například z uplatněných námitek, že směnka plnila zajišťovací funkci a byla převedena v rozporu s účelem její emise. Nepoctivost nabyvatele směnky musí být přitom vědomá (srov. formulaci předmětného ustanovení zákona směnečného a šekového: „jednal *při nabývání směnky vědomě* na škodu dlužníka“).[266] Nový majitel nemusí ovšem při nabývání seznat, že jde vůbec o směnku, která byla předurčena k plnění zajišťovací funkce. V tomto dokáže významnou úlohu sehrát, jak bylo již uvedeno výše, vedlejší doložka hodnotová, jejímž prostřednictvím bude zajišťovací charakter směnky výslovně deklarován a umožní tak lépe prokázat vědomé jednání nabyvatele ke škodě dlužníka. Přitom platí, že čím obsáhlejší zmíněná doložka bude, pochopitelně s ohledem na prostor směnečné listiny, tím pro směnečné dlužníky lépe. Za ideální je jejím prostřednictvím odkázat přímo na zajišťovaný příčinný závazek, což samo o sobě má mnohem vyšší relevanci, nežli pouhé konstatování zajišťovacího charakteru směnky v jejím textu. Nutno si však uvědomit, že deklarace zajišťovacího charakteru směnky dlužníky nezbavuje důkazní povinnosti stran prokázání nekorektního postupu nabyvatele, pouze jejich situaci usnadňuje. Jelikož právo ze zajišťovací směnky lze vykonat řádně i jejím prodejem, nelze z pouhé existence hodnotové doložky dovozovat cokoliv o nekorektním postupu

[265] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 62.

[266] K vědomosti nabyvatele o existenci relativní směnečné obrany dlužníkovy či dokonce k záměrné indosaci směnky s cílem dlužníka zmíněné obrany zbavit srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 72.

nabyvatele. Pokud bychom dovodili opak, nebyl by prodej takto vystavovaných směnek de facto ani možný, jelikož potenciální kupce by odradila právě latentně existující možnost vznesení účinných kausálních námitek směnečným dlužníkem.[267]

Z uvedeného lze učinit jednoznačný závěr. Chtějí-li směneční dlužníci předejít nemožnosti uplatňovat kausální námitky proti uplatněné směnce, nezbývá jim, nežli se pokusit o vystavení zajišťovací směnky ve formě cenného papíru na jméno, a to při současném opatření uvedené směnky dostatečně určitou hodnotovou doložkou.[268]

Závěrem si pro úplnost dovoluji ohledně možnosti uplatnění kausálních námitek směnečnými rukojmími odkázat na kapitolu 5.1., v níž bylo mimo jiné poukázáno na judikaturou dovozený tzv. nepřímý vztah rukojmího k námitce, který mu za určitých okolností též otevírá dveře k uplatnění kausální obrany.

7.2.3. Výčet nejčastějších kausálních námitek pramenících ze zajišťovací povahy směnky

Před uvedením výčtu nejčastějších kausálních námitek, které přicházejí v souvislosti se zajišťovací směnkou v úvahu, považuji za nutné zdůraznit fakt, že jde pouze o jakousi abstrakci nejtypičtějších situací, za nichž přichází uplatnění kausální obrany v úvahu, přičemž v reálném případě musí být každá takováto námitka doplněna náležitým skutkovým vymezením dokládajícím její důvodnost.[269] Bez důsledného skutkového vymezení nemůže žádná z níže uvedených variant námitek založit způsobilou obranu a zvrátit tak spor ve prospěch směnečného dlužníka.

7.2.3.1. Námitky zániku důvodu zajišťovací směnky

První poměrně rozsáhlou skupinou námitek jsou námitky stavící svou skutkovou rovinu na skutečnosti zániku důvodu zajišťovací směnky.[270] Má-li být taková námitka úspěšná, musí dlužník nejen tvrdit obecný zánik důvodu směnky, ale též vymezit, co k zániku kausy vedlo. Bezesporu nejčastější bude z uvedené skupiny námitka zániku

[267] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 72-73.
[268] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 74.
[269] Častým příkladem nedostatečného skutkového vymezení námitky je pouhý obecný popis důvodu obrany v podobě jakési šablony, do níž by bylo možné dosadit různé varianty skutkového vymezení. Nelze například tvrdit, že zajišťovaná příčinná pohledávka zanikla, aniž by bylo skutkově doloženo, v čem konkrétně spatřuje dlužník důvod jejího zániku. Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 118.
[270] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 63-67. Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 132.

zajištěné kausální pohledávky splněním. Byl-li směnkou zajištěný závazek dlužníkem splněn, odpadá důvod, pro nějž byla směnka vystavena a k námitce dlužníka nelze směnečnému věřiteli opakovaně přiznat plnění ze zajišťovacího prostředku. Při částečném plnění dluhu kausálního, bude pochopitelně možné zmíněnou námitku uplatnit jen v rozsahu dosud poskytnutého plnění (těžko se však bude dlužník bránit v situaci, kdy věřitel respektoval skutečnost částečného plnění a zajišťovací směnku uplatnil nikoliv ve výši celého směnečného peníze, ale ve výši, jež zohledňuje dlužníkovo částečné plnění). Zásadní a opakovanou chybou dlužníků je nerozlišování zániku závazku kausálního a směnečného. Byť se dlužníkovi mohou tyto skutečnosti jevit jako zaměnitelné, námitky s nimi související jsou zcela odlišné povahy, a to včetně tvrzení a okruhu důkazů, který se s nimi pojí.[271] Zatímco námitka zániku zajištěného závazku je námitkou relativní a lze ji tedy bez dalšího vznášet pouze mezi účastníky kausálního vztahu, je námitka splnění směnečného závazku námitkou absolutní, která je přístupná všem směnečným dlužníkům bez rozdílu. Z tohoto hlediska je taktéž podstatné, aby dlužník již při úhradě dluhu jasně definoval, na který z nich plní. Pro případ, že se tak děje na závazek směnečný, je na místě požadovat v souladu s ust. § 39 ZSŠ vyznačení kvitance přímo na směnku a následně, byl-li uhrazen směnečný peníz v plné výši, požadovat její vydání.

Pro zánik příčinné pohledávky se pochopitelně uplatní i další možnosti zániku závazku dané obecnou úpravou práva závazkového. Dohoda smluvních stran kausálního vztahu o jeho zániku, případně uplynutí doby, na niž byl kausální vztah sjednán, bude tak dávat vzniknout možnosti uplatnění námitky zániku zajištěné pohledávky dohodou či uplynutím času. Jsou-li dány zákonné či smluvní předpoklady pro odstoupení od smlouvy zakládající kausální vztah[272] a oprávněná smluvní strana projeví náležitým způsobem vůli od smluvního vztahu odstoupit, pak tento od počátku zaniká[273] a spolu s ním i důvod zajištění směnkou. Toto následně resultuje v možnost uplatnění námitky zániku zajištěné pohledávky odstoupením od smlouvy. Zohlednit je

[271] Koncentrace zkráceného směnečného řízení, v němž došlo k vydání směnečného platebního rozkazu, může při nerozlišování uvedených skutečností vést k tomu, že dlužník v rámci lhůty dané k obraně vymezí námitku nesprávnou, která následně nebude soudem shledána jako důvodná, a to navzdory faktu, že druhá z námitek by byla způsobilá založit náležitou obranu a zprostit tak dlužníka povinnosti na směnku plnit.

[272] Srov. úpravu prodlení obsaženou v ust. § 1968 a násl. NOZ (vč. úpravy možnosti odstoupení pro podstatné a nepodstatné porušení smluvní povinnosti dlužníkem).

[273] K účinkům odstoupení od smlouvy srov. ust. § 2001 a násl. NOZ.

třeba speciální úpravu ust. § 2005 NOZ, která modifikuje obecné účinky odstoupení (tj. zánik závazku s účinky *ex tunc*) z hlediska zajištění.[274] Z dikce citovaného ustanovení je patrno, že odstoupení od smlouvy nemá vliv na trvání sjednaného zajištění, což lze vztáhnout nejen na zajišťovací závazky explicitně vymezené v ust. § 2010 a násl. NOZ, ale bezpochyby i na zajišťovací prostředky, mezi něž řadíme právě zajišťovací směnku.[275] V důsledku odstoupení od smlouvy tak sice původní kausa směnky zanikla, ale ze zákona jí byla podřazena kausa nová, kausa spočívající v právu na vypořádání vzájemných práv a povinností ze zaniklého závazkového vztahu.[276] Vznesení námitky zániku zajištěné pohledávky odstoupením od smlouvy by tak v těchto případech, stran zajištění nároků vzešlých z odstoupení od smlouvy, nebylo na místě.

Další námitkou, o které se výslovně zmíním, a která staví na zániku příčinné pohledávky, je námitka zániku zajištěné pohledávky započtením. Střetnou-li se pohledávky způsobilé započtení a je-li ze strany některého z účastníků učiněn náležitý projev vůle směřující k započtení, pohledávky v překrývajícím se rozsahu zanikají. Zde opět nutno zdůraznit, že započtení lze provést i přímo vůči pohledávce směnečné, přičemž takovýto úkon dává následně vzniknout nikoliv námitce kausální, ale námitce směnečné – námitce zániku směnečné pohledávky započtením. Pro dlužníka je zásadní tyto úkony odlišovat a náležitě vymezit, vůči které z pohledávek k provedení zápočtu dochází, čemuž musí být následně přizpůsobena i obrana proti uplatnění zajišťovací směnky.[277] Třeba podotknout, že úkon směřující k započtení bude zakládat způsobilou obranu pouze v případech, kdy k jeho uskutečnění došlo do dne vydání směnečného platebního rozkazu.[278]

---

[274] Srov. ust. § 2005 odst. 2 NOZ, jež výslovně stanoví, že: *„odstoupení od smlouvy se nedotýká práva na zaplacení smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, pokud již dospěl, práva na náhradu škody vzniklé z porušení smluvní povinnosti ani ujednání, které má vzhledem ke své povaze zavazovat strany i po odstoupení od smlouvy, zejména ujednání o způsobu řešení sporů. Byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.*

[275] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 66. Platí-li uvedené pro zajišťovací vztahy, jimž je vlastní akcesorita a subsidiarita, musí uvedené dopadat rovněž i na vztahy s uspořádáním volnějším (argumentum a maiori ad minus).

[276] V souvislosti s novou soukromoprávní úpravou nutno poznamenat, že dříve byly zmíněné účinky odstoupení od smlouvy ve vztahu k zajištění výslovně upraveny toliko ve vztahu ke smlouvě úvěrové (srov. úpravu obsaženou v ust. § 505 a násl. ObchZ).

[277] Co se týče možných fatálních důsledků nerozlišování uvedených námitek, platí obdobně cit. sub. 271.

[278] Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. Bulletin advokacie, 2007, č. 12, s. 29.

Zajištěná pohledávka může pochopitelně zaniknout, jak uvedeno shora, i dalšími způsoby danými obecným závazkovým právem, tedy dissolucí,[279] privativní novací či narovnáním.[280] Jelikož u dvou posledně uvedených dochází k zániku závazku původního a jeho nahrazení závazkem novým, bylo nutno výslovně upravit osud zajištění, které by pro případ absence výslovné úpravy v důsledku své akcesority sdíleno osud závazku původního a jako takové tedy bez dalšího zaniklo.[281]

7.2.3.2. Námitka zániku smlouvy o zajištění směnkou

Vazba mezi kausální pohledávkou a zajišťovací směnkou může být rozvázána v důsledku zániku smlouvy o zajištění směnkou, která zmíněnou vazbu zakládá. Je nutno si uvědomit, že stejně jako se smluvní strany dohodly na vystavení zajišťovací směnky k zajištění konkrétního kausálního závazku, mohou se tyto dohodnout též na tom, že další trvání zajištění nepovažují za nutné, byť kausální závazek nadále existuje (resp. může uvedené nastat v souvislosti s poskytnutím jiného zajištění namísto zajištění směnkou). Při uplatnění zajišťovací směnky navzdory zániku zmíněné vazby, je směnečným dlužníkům dána sada námitek stavících právě na zániku smlouvy o zajištění směnkou (bude se typicky jednat o zánik zapříčiněný dohodou smluvních stran, případně zánik daný uplynutím doby, na niž bylo zajištění směnkou sjednáno). Jde přitom nepochybně rovněž o kausální námitky vyvěrající ze zániku důvodu zajišťovací směnky. Zánik smlouvy o zajištění směnkou sice přetrhává vazbu mezi příčinnou pohledávkou a směnkou vystavenou k jejímu zajištění, nemůže se však sám o sobě jakkoliv dotknout závazků v rovině směnečné, které vzhledem k jejich samostatnosti trvají i nadále.

[279] Srov. ust. § 1981 NOZ.

[280] Srov. ust. § 1902 a násl. NOZ.

[281] Srov. ust. § 1907 NOZ, a to zejména ve vztahu k rozsahu zajištění poskytnutého třetí osobou: *„zajištění práv, která jsou předmětem novace nebo narovnání, se vztahuje i na práva z nich vzniklá. Poskytla-li však zajištění osoba třetí, která k novaci nebo k narovnání nepřistoupila, je zavázána nejvýše v rozsahu původního závazku a zůstávají jí zachovány všechny námitky, které mohla proti pohledávce uplatnit, kdyby k novaci nebo k narovnání nebylo došlo.“*

7.2.3.3. Námitky předčasného uplatnění zajišťovací směnky

Významnou skupinu kausálních námitek tvoří námitky předčasného uplatnění zajišťovací směnky.[282] Pro skupinu těchto námitek platí, že zajišťovací směnka i nadále svůj důvod má, avšak pro okolnosti vyskytující se v kausálním vztahu není majiteli směnky dosud dáno právo, aby se ze zajišťovací směnky uspokojoval. Výchozím bodem je pochopitelně fakt, že je uplatněna směnka splatná a bezvadná, nebylo-li by tomu tak, má směnečný dlužník k dispozici naopak námitky směnečné (např. námitka uplatnění nesplatné směnky, případně též námitky směřující proti platnosti samotné směnečné pohledávky). Pravděpodobně nejčastější relativní námitkou ze skupiny námitek odvozených od předčasného uplatnění zajišťovací směnky bude námitka nesplatnosti zajištěné pohledávky. Uvedená námitková obrana spočívá na prokázání skutečnosti, že směnkou zajišťovaná pohledávka není dosud pohledávkou splatnou, a tedy ani není dán důvod pro uspokojení věřitele ze zajišťovací směnky. Zřetelně je tak možností uplatnění této obrany dáno najevo, že zajišťovací směnka nemá poskytovat jejímu majiteli hmotněprávní výhodu a umožnit mu získat více, nežli by mu náleželo z příčinného vztahu. Obdobnou, byť z hlediska skutkového vymezení odlišnou, námitkou je námitka dosavadní absence prodlení dlužníka s uspokojením zajištěné pohledávky. Rozdíl oproti posledně uvedené námitce tkví v tom, že zajištěná pohledávka sice již může být splatnou, přesto se nelze na dlužníkovi hojit skrze zajištění, a to s ohledem na fakt, že se dlužník dosud nenachází se splněním zajištěné pohledávky v prodlení - typicky pro prodlení věřitele příčinné pohledávky s poskytnutím nezbytné součinnosti v situaci, kdy je dlužník prokazatelně připraven plnit.[283] Je-li zajištěná pohledávka podmíněná (bude se typicky jednat o podmínku suspensivní, neboli odkládací) a v důsledku existence takové podmínky není dosud na straně příčinného vztahu povinnost dlužníka plnit, má tento možnost přistoupit k uplatnění námitky podmíněnosti zajištěné pohledávky. V případě podmínky rezolutivní (rozvazovací) může naopak nastat situace, kdy již směnečný dlužník povinnost plnit dluh kausální nemá, byť tomu tak v minulosti bylo (před naplněním rozvazovací podmínky). V kapitole 3.5. této práce jsem též zmínil, že směnkou lze

[282] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 68-69. Chalupa, R., op. cit. sub. 81, s. 132-133.
[283] K prodlení věřitele srov. úpravu nového občanského zákoníku obsaženou jeho v ust. § 1975 a násl.

zajistit i pohledávky v budoucnu vzniklé. Pokud se tak stalo a majitel směnky se pokouší o její uplatnění ještě před vznikem zajištěné pohledávky, má dlužník možnost vystavět obranu v podobě námitky zatímní neexistence zajišťované pohledávky. Tuto kausální námitku je ovšem nezbytné odlišovat od námitek neexistence zajišťované pohledávky jako takové, které byly zmíněny výše. Zatímní neexistence totiž nezpůsobuje absenci důvodu zajišťovací směnky, naopak akcentuje tu skutečnost, že pohledávka v budoucnu vzniknout i nadále může, a dostane-li se dlužník do prodlení s jejím splněním, bude věřiteli dáno právo uspokojit se ze zajištění - dosud tomu tak ovšem není.

7.2.3.4. Námitky nezpůsobilé kausy směnky či nepřípustnosti zajištění

Poslední do jisté míry samostatnou skupinou kausálních námitek jsou námitky odvozené od neplatnosti kausálního závazkového vztahu (nezpůsobilá kausa, jíž platné právo stíhá sankcí v podobě neplatnosti), případně od neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou (tj. nepřípustnosti sjednání zajištění vůbec).[284] Byť je důsledkem zmíněné neplatnosti zánik důvodu zajišťovací směnky, což tuto skupinu námitek znatelně přibližuje skupině kausálních námitek, jež byla shora zmíněna jako prvá, je vhodné specifikům těchto námitkových důvodů věnovat náležitou pozornost. Námitka neplatnosti kausálního zajišťovaného vztahu je dlužníkovi dána v okamžiku, kdy je tento stižen neplatností. Podstatné je zde však rozlišování neplatnosti absolutní a relativní.[285] Zatímco relativní neplatnosti je nezbytné se náležitě dovolat, k neplatnosti absolutní přihlédne soud i bez návrhu z úřední povinnosti (není ovšem povinen uvedené vyšetřovat, což by bylo v rozporu se zásadou dispozitivní a zásadou projednací, jimiž je ovládáno civilní sporné řízení, tedy i řízení o zaplacení směnky). Je pochopitelné, že bude-li dlužník příčinné pohledávky a dlužník směnečný osobou totožnou, neplatnosti relativní se dovolá. Pokud je však směnečný dlužník osobou odlišnou od osoby dlužníka závazku kausálního, je mu dána námitka neplatnosti

[284] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 69-71.

[285] O odlišném přístupu k absolutní a relativní neplatnosti právních jednání po účinnosti nového občanského zákoníku srov. předchozí pasáže této práce.

kausálního závazkového vztahu pouze stran neplatnosti absolutní, jelikož v důsledku jeho neúčasti na závazku kausálním se jeho relativní neplatnosti dovolávat nemůže.[286]

Neplatností, ať už relativní či absolutní, může být stižena i směnečná smlouva o zajištění. Trpí-li smlouva o zajištění směnkou uvedenou vadou, nelze vůbec hovořit o tom, že směnka cokoliv zajišťuje. Uvedené následně resultuje v možnost uplatnění námitky neplatnosti směnečné smlouvy o zajištění. Specifickým důvodem neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou jsou pak situace, kdy je zajištění v určitých vztazích zákonem zapovězeno (jde tedy o nepřípustný důvod zajištění). Typickým příkladem je ustanovení § 56 odst. 1 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích a družstvech (dále tož jen „ZOK" či „zákon o obchodních korporacích") které obchodní korporaci zapovídá možnost zajistit či utvrdit závazky člena orgánu obchodní korporace pro případ, že by toto zajištění či utvrzení bylo kontrolním orgánem obchodní korporace, v návaznosti na splnění předchozí informační povinnost dle ust. § 55 odst. 1 ZOK, zakázáno.[287]

Ustanovení § 2878 NOZ[288] pak výslovně zakotvuje nemožnost zajistit závazky poskytnuté do sázky (nemožnost zajištění se ovšem nedotýká platnosti závazku zajišťovaného, např. zápůjčky či úvěru vědomě poskytnutých do sázky, které jsou pochopitelně platné, byť soudně nevymahatelné).[289]

Posledním typovým příkladem nepřípustnosti zajištění směnkou, o němž se explicitně zmíním, je opakovaná snaha zaměstnavatelů zajistit abstraktním směnečným závazkem pohledávky z pracovněprávních vztahů vůči svým zaměstnancům. Naše novodobá judikatura takovéto využití směnky neaprobovala pro jeho rozpor se zákoníkem práce, a to jak se zákoníkem účinným do 31. 12. 2006, tak zákoníkem

---

[286] Srov. ust. § 586 odst. 1 NOZ, které stanoví: *„je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba."*

[287] Ust. § 56 odst. 1 ZOK navazuje na úpravu dříve obsaženou v ust. § 196a odst. 5 ObchZ, které zapovídalo možnost zajistit závazky tam vypočtených osob bez souhlasu valné hromady akciové společnosti (v souladu s ust. § 135 odst. 2 ObchZ bylo přitom toto ustanovení bez dalšího aplikovatelné i na poměry společnosti s ručením omezeným). Nutno podotknout, že úprava zákona o obchodních korporacích je v tomto směru o poznání širší, když tato se vztahuje nově na obchodní korporace obecně, nikoliv pouze na obchodní korporace kapitálového charakteru, jak tomu bylo za účinnosti obchodního zákoníku.

[288] Cit.: *„pohledávka ze sázky nebo zápůjčky či úvěru poskytnutých vědomě k sázce, kterou nelze vymáhat, nemůže být platně zajištěna. Byl-li dluh odpovídající takové pohledávka uznán, nepřihlíží se k tomu."*

[289] V tomto směru se úprava nového občanského zákoníku zcela shoduje s dřívější úpravou hry a sázky obsaženou v ust. § 845 ObčZ.

účinným od 1. 1. 2007.[290] Nelze však přehlížet fakt, že úprava zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZPr“ či „zákoník práce“) podléhá neustálým změnám, zejm. pak nutno zdůraznit, že ustanovení § 13 odst. 2 písm. g) ZPr, které možnost zajištění explicitně zapovídalo (až na výjimky tam uvedené),[291] bylo s účinností od 1.1.2012 zcela vypuštěno. Nový občanský zákoník nadto přinesl do problematiky zajištění v pracovně-právních vztazích dříve zcela nevídanou liberalizaci. V souladu s ust. § 2401 NOZ se na pracovní poměr, jakož i na práva a povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele z pracovního poměru použije jiný zákon, jímž je již zmíněný zákoník práce. Současně v ust. § 4 ZPr je zakotvena obecná subsidiarita práva občanského tam, kde zákoník práce neobsahuje úpravu zvláštní. Jelikož zákoník práce zvláštní úpravu stran zajištění neobsahuje, a to s výjimkou úpravy otázek souvisejících s dohodou o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, dovoluji si tvrdit, že za v současnosti platné a účinné právní úpravy je sjednání zajištění či utvrzení závazku vzniklého z pracovně-právního vztahu bez dalšího možné, a to jistě včetně zajištění prostřednictvím závazku směnečného. Samozřejmě je otázkou, zda tento závěr potvrdí i soudní praxe, když v případě zcela zjevně excesivního využití zajišťovacích instrumentů na úkor zaměstnanců by se nabízela možnost vyslovení neplatnosti daného zajištění s odkazem na rozpor se základními zásadami pracovně-právních vztahů,[292] event. pro rozpor s dobrými mravy.[293]

[290] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 477/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 35, event. novější Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3720/2010, jež k dané problematice výslovně uvádí: *„pohledávku z pracovněprávního vztahu vzniklou do 31. 12. 2006 nelze zajistit směnkou. Skutečnost, že směnka byla vystavena k zajištění pohledávky z pracovněprávního vztahu, není důvodem neplatnosti směnky; zakládá však námitku nepřípustného důvodu směnky.“*

[291] Srov. ustanovení zákoníku práce ve znění účinném do 31. 12. 2011: *„zaměstnavatel nesmí požadovat ani sjednat zajištění závazku v pracovněprávním vztahu, s výjimkou konkurenční doložky a srážek z příjmu z pracovněprávního vztahu.“*

[292] Srov. ust. § 1a ZPr.

[293] Srov. ust. § 588 NOZ.

8. Zajišťovací směnka a spotřebitelský úvěr

8.1. K vývoji platné právní úpravy v rovině zajištění spotřebitelských úvěrů směnkou

V úvodních pasážích práce bylo uvedeno, že zajišťovací směnka není našim pozitivním právem upravena, není to ovšem zcela pravda. Byť nelze o úpravě zajišťovací směnky v platném právu hovořit, existuje, resp. existovalo, ustanovení, které se o směnkách zajišťovacích explicitně zmiňuje. Dříve se jednalo o ustanovení § 12 zákona č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů, které znělo následovně: *„splácí-li spotřebitel spotřebitelský úvěr prostřednictvím směnky nebo šeku nebo zajišťuje-li jimi jeho splacení, musí si věřitel počínat tak, aby byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.“* Toto právní pravidlo bylo následně doslovně recipováno do ust. § 18 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 24. 2. 2013 (dále též jen „ZoSpÚ“ nebo „zákon o spotřebitelském úvěru“), jímž byla předchozí právní úprava pravidel pro sjednávání spotřebitelských úvěrů zcela nahrazena. Jako poněkud paradoxní lze vnímat skutečnost, že jediné ustanovení, které se v rámci našeho právního řádu v souvislosti se zajišťovací směnkou vyskytovalo,[294] bylo důsledkem transpozice práva evropského (konkrétně se jedná o důsledek transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. 4. 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru).

Ani směnka zajišťující spotřebitelský úvěr však neztrácela nic na své abstraktnosti a samostatnosti, přičemž pro její formu, obsah, jakož i možné varianty užití se bez dalšího uplatnilo vše, co bylo uvedeno v předchozích pasážích této práce. Při zajištění spotřebitelského úvěru směnkou nebylo též možno vyloučit ani využití zajišťovací blankosměnky.[295] Jediným odlišným prvkem tak byly pouze důsledky existence shora citovaného ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru. Ve vágní formulaci příslušného zákonného ustanovení nešlo přitom spatřovat nic jiného, nežli snahu zákonodárce

[294] Ust. § 18 ZoSpÚ ve znění účinném k datu 1. 1. 2014 se o zajišťovací směnce zmiňuje i nadále, byť v poněkud jiné souvislosti (k tomu srov. kapitolu 8.2. této práce).
[295] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 93.

o ochranu spotřebitele před možnými důsledky abstraktní a samostatné povahy závazku vtěleného do zajišťovací směnky.

Již bylo řečeno, že zajišťovací směnku lze prakticky bez dalšího převést, přičemž platnosti převodu není schopna účinně zabránit ani výslovná dohoda se směnečným věřitelem. U směnky zajišťující spotřebitelský úvěr platí uvedené obdobně. Byla-li tedy převáděna zajišťovací směnka ve formě cenného papíru na jméno, nemusel činit spotřebitelův věřitel, v zájmu dodržení požadavku stanoveného shora citovaným ustanovením zákona o spotřebitelském úvěru, ničeho. Při takovém převodu zůstávala směnečným dlužníkům - spotřebitelům zachována veškerá práva, která jim vyplývala ze smlouvy, jíž byl sjednán spotřebitelský úvěr a tehdejšímu ustanovení § 18 ZoSpÚ tak bylo učiněno za dost. Naopak při směnečném převodu směnky ve formě cenného papíru na řad (tj. při indosaci směnky) musel by její dosavadní majitel učinit v duchu posledně zmíněného ustanovení veškerá nezbytná opatření, jimiž by prakticky limitoval materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky, k níž v důsledku indosace dochází (ad absurdum by tak musel nového majitele prokazatelně obeznámit se všemi skutečnostmi, které zakládaly možnou kausální obranu dlužníka, o tomto opatřit důkaz a tento předat dlužníkovi, který by se při uplatnění směnky mohl bránit s odkazem na to, že nový majitel jednal vědomě na škodu dlužníka, když věděl o námitkách, o něž jej indosace zajišťovací směnky připravuje).[296] Neučinil-li tak věřitel, vznikla mu povinnost nahradit spotřebiteli veškerou škodu, která mu v důsledku nerespektování limitů stanovených tehdejším ustanovením § 18 ZoSpÚ vznikla. Pokládám přitom za podstatné zmínit, že náhrada škody byla skutečně jediným event. důsledkem nerespektování zmíněného ustanovení - protiprávně jednající věřitel nemohl být stižen žádnou sankcí v rovině správního trestání.[297] Rovněž pokládám za důležité vyzdvihnout skutečnost, že právo dlužníka na náhradu škody bylo při protiprávním jednání věřitele pochopitelně limitováno tím, že dlužníkovi v důsledku protiprávního jednání nějaká škoda vůbec vznikla.[298] Vznik škody nebylo samozřejmě v žádném ohledu možno dovodit v situacích, kdy dlužník uhradil prostřednictvím zajišťovací směnky tolik, kolik by byl povinen hradit tehdy, byla-li by zajišťovací směnka uplatněna přímo

[296] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 94.
[297] Srov. ust. § 20 ZoSpÚ ve znění účinném do 24.2. 2013.
[298] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 97. Z tohoto důvodu se absence možného správního postihu protiprávně jednajícího věřitele nejevila jako příliš šťastné řešení.

ze strany věřitele smlouvy o spotřebitelském úvěru, tj. přímo ze strany remitenta zajišťovací směnky.

8.2. Aktuální (ne)možnost využití směnky při zajištění spotřebitelských úvěrů

Jak je jistě patrno z minulého času použitého v předchozí pasáži této kapitoly, došlo v koncepci použití směnky při zajišťování spotřebitelských úvěrů ke změnám a nutno podotknout, že změnám zcela zásadního charakteru. Poslední novela[299] zákona o spotřebitelském úvěru totiž použití směnek při zajišťování povinností ze smluv o spotřebitelských úvěrech zcela zapověděla,[300] když ust. § 18 odst. 1 ZoSpÚ stanoví nově v souvislosti s uvedeným následující: *„ke splacení nebo zajištění splacení spotřebitelského úvěru nelze použít směnku nebo šek."*

Jak uvádí důvodová zpráva[301] k poslední novele zákona o spotřebitelském úvěru, vedly ke změně platné právní úpravy především neseriózní praktiky poskytovatelů spotřebitelských úvěrů, zejména pak poskytovatelů z nebankovního segmentu trhu, kterými byly směnky pravidelně zneužívány k získání hmotněprávní výhody, tedy k získání plnění nad rámec toho, co by náleželo ze vztahu kausálního. Z předkládaných variant novelizace byla nakonec zvolena varianta absolutního zákazu použití směnek. Jelikož je však směnka poměrně svébytným nástrojem a od okamžiku svého vystavení skutečně samostatně stojícím závazkem, je nutno klást si otázku po tom, jak se absolutní zákaz použití směnky projeví v praxi.

Troufám si na tomto místě tvrdit, že přijetím zmíněného absolutního zákazu se toho pro spotřebitele stran jejich právního postavení bohužel příliš nezměnilo. Představme si pro ilustraci důvodů posledně zmíněného tvrzení situaci, kdy není zákaz použití směnky úvěrujícím respektován a k zajištění spotřebitelského úvěru je směnka, event. blankosměnka, skutečně vystavena. Právní úpravy zpravidla neznalý spotřebitel, tím spíše pak spotřebitel, který se nachází ve finanční tísni, nespatřuje nadto v podpisu směnky nic nestandardního. Bude-li směnka proti spotřebiteli následně úvěrujícím

[299] Srov. zákon č. 43/2013 Sb., změna zákona o spotřebitelském úvěru.

[300] Použití zajišťovacích směnek bylo zcela zapovězeno i v souvislosti se zprostředkováním spotřebitelských úvěrů (srov. ust. § 18 odst. 3 ZoSpÚ).

[301] Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 43/2013 Sb., změna zákona o spotřebitelském úvěru, sněmovní tisk 781/2012.

skutečně uplatněna (lhostejno, zdali půjde o uplatnění řádné či excesivní), založí ust. § 18 odst. 1 ZoSpÚ spotřebiteli toliko možnost vznést relativní kausální námitku spočívající v zakázaném důvodu zajišťovací směnky. Byť se touto procesní obranou může spotřebitel placení na směnku úspěšně vyhnout, platí pro její použití veškeré výše již mnohokrát zmíněné formální postupy související se zkráceným směnečným řízením. Netřeba zvláště zdůrazňovat, že v těchto situacích se spotřebitel zpravidla není schopen sám orientovat a tato jeho neznalost vede nakonec typicky k uložení povinnosti na směnku plnit. Pokud by byla navíc směnka úvěrujícím (remitentem) za účelem jejího zneužití cíleně indosována na třetí osobu, rovnaly by se vyhlídky úspěšnosti námitkové obrany spotřebitele prakticky nule.

Pokud se tedy zákonodárci jevilo řešení ve formě přijetí absolutního zákazu použití směnek jako řešení úplné a vše pokrývající, je třeba tento závěr při znalosti specifik směnečněprávní úpravy významně relativizovat. O tom, že k úpravě otázek zajišťovací směnky při zajištění spotřebitelských úvěrů bylo možno přistoupit poněkud lépe, lze se přesvědčit například u našich rakouských sousedů. Rakouský zákon o ochraně spotřebitele se k užití zajišťovacích směnek ve vztazích mezi podnikateli a spotřebiteli staví tak, že užití zajišťovacích směnek je obecně zakázáno, ledaže by se jednalo o zajišťovací směnky opatřené rektadoložkou, tedy o zajišťovací směnky na jméno.[302] Z toho, co bylo o rektasměnkách z hlediska možné obrany směnečných dlužníků řečeno, je bez dalšího patrno, že zmíněný přístup k dané problematice řeší prakticky veškeré eventuální negativní dopady, které mohou v důsledku směnečných převodů zajišťovací směnky nastat.

Jako pozitivní lze nicméně vnímat skutečnost, že poslední novela zákona o spotřebitelském úvěru odstranila dosavadního „legislativního šotka“ a umožnila tak orgánu vykonávajícímu dozor nad oblastí poskytování spotřebitelských úvěrů[303] uložit věřiteli nebo zprostředkovateli při porušení ustanovení o užití směnky při zajišťování spotřebitelského úvěru peněžitou sankci za správní delikt, a to až do celkové výše 20.000.000,- Kč.[304]

[302] Kotásek, J., op. cit. sub. 14, s. 234-235.

[303] Orgánem vykonávajícím na tomto úseku správní činnosti dozor je Česká obchodní inspekce.

[304] Srov. Brychta, M. K zajištění spotřebitelských úvěrů směnkou. In: *Epravo.cz* [online]. 15. ledna 2013 [vid. 2014-01-12]. Dostupné z: http://www.epravo.cz/top/clanky/k-zajisteni-spotrebitelskych-uveru-smenkou-po-pripravovane-novele-zakona-o-spotrebitelskem-uveru-88274.html.

9. Problematika směnek s povinností zpětného odkupu

Dalším využitím směnky, o němž lze zcela jednoznačně prohlásit, že při něm směnka plní funkci zajišťovacího nástroje, je problematika směnek s povinností zpětného odkupu. V souvislosti s tímto využitím směnek můžeme hovořit o skutečných směnečných úvěrech, neboť podstata zmíněného využití směnky spočívá v tom, že majitel směnky tuto převádí na třetí osobu, jíž je zpravidla banka, která mu oproti tomuto poskytuje finanční prostředky. Jak bude ovšem zdůrazněno níže, nejedná se v tomto případě o směnečný eskont a navazující eskontní úvěr.[305]

9.1. Vymezení oproti jiným formám nakládání se směnkou, zejména směnečnému eskontu

Podstatou směnečného eskontu je, že oproti převodu směnky[306] jsou jejímu původnímu majiteli poskytovány finanční prostředky. Převod směnky je v tomto případě stavem definitivním, není tedy předpokládáno zpětné převedení směnky bankou na předchozího majitele. Banka nebo jiný poskytovatel eskontního úvěru drží směnku zpravidla až do okamžiku její splatnosti a následně tuto uplatňuje vůči výstavci či v případě směnek cizích vůči akceptantovi.[307] Až v situaci směnečné nouze je směnka uplatněna ve formě postihu pro neplacení proti indosantu (osobě, jíž byl poskytnut eskontní úvěr, tedy předchozímu majiteli směnky), který je z titulu garančního účinku indosamentu nadále zavázán jako směnečný dlužník nepřímý.[308] Smluvní ujednání v rámci poskytnutí eskontního úvěru dává bance zpravidla i možnost započíst event. směnečnou pohledávku vůči zůstatku na bankovním účtu klienta (eskontovaného), což samo o sobě vede k tomu, že v souvislosti se směnečným eskontem vznikají spory jen velmi zřídka. Eskontní úvěr je úvěrovaným splacen jednorázově právě prostřednictvím indosace směnky, přičemž lze říci, že ve srovnání s běžnými úvěry,

[305] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 99

[306] K převodu v tomto případě dochází prakticky výhradně formou směnečnou, tedy prostřednictvím indosace, a to z důvodu následné možnosti vedení směněného postihu vůči indosantu.

[307] Není však ani vyloučen prodej směnky před splatností, v této souvislosti hovoříme o tzv. reeskontaci směnky.

[308] Srov. ust. § 15 odst. 1 ZSŠ.

které jsou standardně spláceny prostřednictvím tzv. anuitních splátek,[309] je eskontní úvěr z ekonomického hlediska pro úvěrovaného výhodnější.[310]

V případě směnek s povinností zpětného odkupu je situace v porovnání se shora uvedeným poněkud odlišná. I zde je oproti indosaci směnky na jejího nového majitele (typicky je jím opět banka) poskytováno peněžní plnění, které můžeme označit za úvěr, avšak dle dohody smluvních stran úvěrové smlouvy není úmyslem indosatáře (úvěrujícího) směnku držet až do splatnosti a tuto následně i inkasovat, naopak předpokládaným průběhem vzájemných vztahů je zpětné odkoupení směnky úvěrovaným (původní majitel směnky), čímž dochází proti směnce ke splacení poskytnutého úvěru. Tento proces je někdy označován jako tzv. repo operace[311] se směnkou.[312]

Právní základ povinnosti zpětného odkupu směnky jejím dřívějším majitelem nelze nicméně spatřovat, jak by se mohlo na první pohled zdát, v konstrukci smlouvy o smlouvě budoucí,[313] která by zakládala povinnost indosanta směnku za předem sjednanou částku zpětně odkoupit.[314] Současně ujednání o povinnosti zpětného odkupu nelze připodobnit ani pravidelnému obsahu smlouvy o zajištění směnkou, a to především proto, že účastníkem zmíněné smlouvy je na straně povinného pravidelně směnečný dlužník, který svým směnečným dluhem zajišťuje jinou svou povinnost. Při ujednání o povinnosti zpětného odkupu směnky je účastníkem smlouvy naproti tomu dosavadní směnečný věřitel, který svou směnečnou pohledávku dává k zajištění jiné své povinnosti, čímž svou pozici věřitele nejenže ztrácí, ale současně se dostává jako indosant do role směnečného dlužníka, byť dlužníka nepřímého. Přestože smluvní vztah, kdy úvěrový dlužník dává úvěrujícímu k zajištění směnku, kterou tento nemá za očekávaného vývoje situace v úmyslu realizovat, může připomínat vztah

[309] Anuitní splátka je splátkou, jejíž výše se po celou dobu splácení nemění, přičemž obsahuje dvě složky, a to část, jíž je hrazena jistina úvěru a část, kterou je hrazen smluvní úrok. V počátečních fázích splácení je přitom složka jdoucí na úrok ve výrazné převaze vůči částce jdoucí na jistinu úvěru, což se v průběhu trvání úvěrového vztahu postupně mění ve prospěch druhé z těchto složek.

[310] Mezi největší poskytovatele eskontních úvěrů u nás patří Komerční Banka, a.s. a Česká spořitelna, a.s. O tom, že eskontní operace se u nás v dobách dřívějších těšily vyšší oblibě, svědčí i fakt, že budova současného sídla Komerční banky, a.s. (Na Příkopě 33, Praha 1), byla postavena v období první republiky pro potřeby tehdejší České eskontní banky.

[311] Repo od anglického repurchase, tj. zpětná koupě.

[312] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 99.

[313] Srov. ust. § 1785 a násl. NOZ.

[314] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 100.

zástavní, nejedná se ani o tento. Odhlédneme-li od formální roviny, zejména od druhu použitého indosamentu, je významné, že směnka se v případě zkoumaného institutu dává do rukou majitele plnohodnotného, nikoliv pouze kvazimajitele, jak by to odpovídalo úpravě ust. § 19 ZSŠ.[315] Nelze přehlížet ani fakt, že zástavní právo je toliko subsidiární formou uspokojení věřitele, přitom u směnky s povinností zpětného odkupu je naproti tomu výplatou směnky hrazen přímo sám úvěrový dluh. Pokud by směnka zpětně vykoupena nebyla, a to z jakéhokoliv důvodu, mohl by ji úvěrující (indosatář) bez dalšího prodat aniž by byl vázán postupem pro výkon zástavního práva, jak je předvídán v ust. § 1359 a násl. NOZ.[316]

S odkazem na shora uvedené lze uzavřít, že u směnek s povinností zpětného odkupu je podstatou ujednání stran úvěrové smlouvy o tom, jakou formou bude poskytnutý úvěr splacen, to jest zpětným odkoupením směnky za předem sjednanou částku, přičemž pro případ nevyplacení směnky jejím původním majitelem se úvěrujícímu otevírá možnost tuto realizovat (dalším prodejem nebo uplatněním vůči přímému směnečnému dlužníkovi), a to vedle nadále trvající možnosti vydobytí i samotné úvěrové pohledávky. Jak bude ještě v širších souvislostech vyloženo dále, nejedná se tedy o nic jiného, než o zvláštní případ zajišťovacího převodu práva.[317]

9.2. Právní základ a realizace uspokojení u směnek s povinností zpětného odkupu

Zajišťovací převod práva, který je v rámci nového občanského zákoníku upraven v ust. § 2040 a násl.[318] však může mít u směnek s povinností zpětného odkupu účinek výhradně obligační, přičemž jakékoliv změny týkající se směnky musí se udát zásadně formou směnečnou, jak ji předvídá zákon směnečný a šekový. K zajišťovacímu převodu

[315] Srov. odst. 1 uvedeného ustanovení zákona směnečného a šekového: *„obsahuje-li indosament doložku "hodnota k zajištění", "hodnota v zástavě" nebo jinou doložku vyjadřující zastavení, může majitel vykonat všechna práva ze směnky; jeho indosament má však jen účinek zmocňovacího indosamentu.“*

[316] Vzhledem k tomu, že cenný papír nově spadá do kategorie věcí v právním smyslu, odpadá pozitivním právem dříve upravené rozlišování mezi realizací zástavy, jejímž předmětem byla věc a zástavy, jejímž předmětem byl listinný cenný papír (srov. dřívější úpravu ust. § 44 a násl. ZoCP).

[317] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 101.

[318] Jak uvádí konsolidovaná důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, došlo s ohledem na potřeby praxe v rámci rekodifikace soukromého práva k podrobnější úpravě institutu zajišťovacího převodu práva, který byl v občanském zákoníku dosavadním upraven toliko v jediném ustanovení § 553 ObčZ (současně byl novou právní úpravou konzumován i dosavadní výslovně upravený institut zajišťovacího postoupení pohledávky).

směnečné pohledávky tedy dojde směnečně, a to prostřednictvím indosace.[319] Přestože úprava zajišťovacího převodu práva byla v novém občanském zákoníku podstatně rozšířena, nelze než doporučit, aby si smluvní strany vzájemné vztahy upravily pokud možno co nejpodrobněji. Jako vhodné se jeví zapovědět úvěrujícímu možnost směnku převést, zastavit, prodat či s ní jinak nakládat před okamžikem, kdy má být tato úvěrovaným (indosantem) zpětně vykoupena. Současně není od věci upravit ani povinnost úvěrujícího směnku po jejím vyplacení bez dalšího vydat zpět úvěrovanému (včetně ujednání jakým způsobem se tak stane), byť je zjevné, že tato povinnost je prakticky středobodem celého vztahu při užití směnek s povinností zpětného odkupu.

Za nezbytné považuji zmínit, že právní konstrukce v tomto případě neodpovídá situaci upravené v ust. § 1909 NOZ,[320] neboť není možno hovořit o placení prostřednictvím směnky, dokonce není možno hovořit o platební směnce vůbec. Předpokládanou výplatou poskytnutou úvěrovaným není směnka placena, ale skutečně zpětně vykupována s tím, že placena bude následně osobami směnečně zavázanými. Směnka tedy neslouží vůbec tomu, aby byl dluh prostřednictvím její úhrady placen. Konečně i v případě prodlení na straně úvěrového vztahu není indosant osobou, která by měla směnku platit, poněvadž jeho závazek je pro úvěrujícího na směnce nejméně zajímavý (odpovídá za zaplacení směnky toliko prostřednictvím postihu pro neplacení dle ust. § 43 ZSŠ).[321]

Z hlediska druhu směnky lze konstatovat, že jsou bez dalšího k uvedenému účelu použitelné jak směnky cizí, tak směnky vlastní. Současně neexistuje ani omezení stran formy cenného papíru, v němž by měla být směnka vystavena, byť nutno podotknout, že směnky ve formě cenného papíru na jméno (rektasměnky) nejsou pro tento způsob použití příliš vhodné. Problém rektasměnky tkví zejména v tom, že nebyla-li by směnka při event. uplatnění přímým dlužníkem uhrazena, nebylo by možné hojit se prostřednictvím postihu, když tento je možný výhradně proti indosantu. Současně nelze pro nového majitele směnky za pozitivní vnímat ani zachování plného rozsahu námitek, které proti němu mohou být směnečným dlužníkem uplatněny.

[319] Pochopitelně s výjimkou rektasměnek, u nichž dochází v souladu s ust. § 11 ZSŠ k převodu smlouvou s účinky obyčejné cesse. Jak bude nicméně uvedeno dále, směnky, jejichž indosabilita byla výstavcem zapovězena, nejsou pro tento účel příliš vhodné.

[320] Úprava obdobná s úpravou obsaženou v ust. § 334 ObchZ.

[321] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 102.

Ohledně skončení vztahu souvisejícího se směnkami s povinností zpětného odkupu si lze představit celkem čtyři jeho možná vyústění. Na místě prvním je bezpochyby od počátku očekávané vyplacení směnky úvěrovaným a její následné vrácení. V případě prodlení na straně úvěrového vztahu může dojít k realizaci směnky jejím prodejem třetí osobě, případně uplatněním proti směnečným dlužníkům přímým a neplnili-li by tito na směnku řádně též i úhradou směnky z titulu postihu pro neplacení (v tomto posledně uvedeném případě je však otázkou, zda by nepřímý dlužník, který se nachází v prodlení s plněním vztahu úvěrového, to jest s předpokládaným vyplacením směnky za předem ujednanou částku, hradil dobrovolně závazek směnečný).[322]

V případě řádného vyplacení směnky úvěrovaným může mít její následné vrácení v zásadě dvojí podobu (neuvažuji zpětné postoupení u směnek ve formě cenného papíru na jméno). Předně se může jednat o pouhé vrácení směnečné listiny jejímu předchozímu majiteli. Tento bude muset za účelem zpětného obnovení své směnečné legitimace eliminovat navazující rubopis jeho přeškrtnutím, jak je tento postup předvídán v ust. § 16 odst. 1 ZSŠ.[323] Směnku je možné pochopitelně na jejího předchozího majitele rovněž zpětně indosovat. Pro tento případ bude však zcela na místě použití indosamentu opatřeného tzv. doložkou úzkosti (srov. ust. § 15 odst. 1 ZSŠ), neboť všechny důvody, pro které byl věřitel na směnečných vztazích zainteresován, odpadly zpětným výkupem směnky a není žádného myslitelného důvodu, pro který by měl tento směnečně odpovídat za to, že ostatní směneční dlužníci budou na směnku plnit.

[322] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 104.

[323] Jelikož je přeškrtnutí opatřením technickým, byť s jistými právními následky, může přeškrtnutí provést jak dosavadní majitel směnky, tak osoba, již je směnka zpětně vydána; k tomu srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 24, s. 68.

10. Zajišťovací směnka v insolvenčním řízení

Pokud je na straně směnečného dlužníka, případně na straně dlužníka závazku kausálního, jde-li pochopitelně o osoby rozdílné, zjištěn úpadek, lhostejno ve které z forem předpokládaných zákonem č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „InsZ“ nebo „insolvenční zákon“),[324] vyvstává v souvislosti se směnkami obecně, o to více pak v souvislosti se směnkami zajišťovacími, poněkud zvláštní problematika, jíž je nutno řešit.

10.1. Přihlašování směnek do insolvenčního řízení obecně

V souladu s ust. § 109 odst. 1, písm. a) InsZ je se zahájením insolvenčního řízení[325] spojen účinek spočívající v tom, že pohledávky a jiná práva týkající se majetkové podstaty nemohou být uplatněny žalobou, lze-li je uplatnit přihláškou.[326] Uvedené platí pochopitelně bez dalšího i pro pohledávky směnečné, a to včetně těch, které byly již uplatněny u soudu a o nichž již bylo dokonce judikováno (tj. věřiteli svědčí exekuční titul).[327] Nedodržení lhůty k podání přihlášky pohledávky má přitom pro věřitele zcela fatální následky, když v souladu s ust. § 173 odst. 1 InsZ platí, že k přihláškám, které byly podány po lhůtě stanovené insolvenčním soudem v rozhodnutí o úpadu se v insolvenčním řízení nepřihlíží a neuspokojují se žádným ze způsobů řešení úpadku.

Procesní úprava řešení úpadku vyžaduje, aby přihlašující věřitel ke své přihlášce pohledávky připojil přílohy (listiny), kterých se přihláška dovolává a které pravost, výši

[324] Ustanovení § 3 InsZ definuje úpadek ve dvou formách, a to ve výrazně častější formě platební neschopnosti a dále ve formě předlužení, která je vyhrazena toliko právnickým a podnikajícím fyzickým osobám.

[325] Insolvenční řízení je zahájeno, jakmile je u věcně a místně příslušného insolvenčního soudu podán insolvenční návrh, přičemž v souladu s ust. § 101 odst. 1 InsZ platí, že vyhláška obsahující oznámení o zahájení insolvenčního řízení musí být v insolvenčním rejstříku zveřejněna nejpozději do dvou hodin poté, kdy insolvenčnímu soudu došel insolvenční návrh.

[326] Tento účinek zahájení insolvenčního řízení lze označit za projev jedné ze zásad insolvenčního řízení, která je vymezena v ust. § 5 písm. d) InsZ stanovící, že *„věřitelé jsou se v rámci insolvenčního řízení povinni zdržet jednání směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon.“* Tato zásada je teorií označována za zásadu výlučnosti insolvenčního řízení (srov. např. Winterová, A. et al.: Civilní právo procesní. 6. vydání. Praha: Linde, 2011, s. 631).

[327] Srov. ust. § 173 odst. 2 InsZ.

a případně i pořadí přihlašované pohledávky osvědčují.[328] Takto řádně přihlášené pohledávky jsou následně přezkoumány insolvenčním správcem podle zásad stanovených v ust. § 188 InsZ. Ve vztahu k přílohám přihlášek pohledávek se již praxe ustálila na tom, že postačí, jsou-li listiny, jichž se přihláška pohledávky dovolává, přiloženy toliko v kopiích. Z povahy směnečného závazku se však uvedené jeví jako poněkud problematické. S ohledem na předchozí výklad netřeba zdůrazňovat, že směnka je dokonalým cenným papírem, do něhož je právo inkorporováno a s osudem listiny tak neoddělitelně spjato. Je tedy otázkou, zda se lze i v případě směnečných pohledávek spokojit s předložením pouhé kopie směnky.

První přístup, který osobně považuji za přístup správný, jelikož odpovídá povaze směnečných závazků, jakož i platné procesně-právní úpravě, vyžaduje předložení nikoliv pouhé kopie, nýbrž originálu směnečné listiny.[329] Tato povinnost sice není nikde v insolvenčním zákoně explicitně vyjádřena, nicméně lze ji z jeho právní úpravy dovodit výkladem. Pokud ust. § 173 odst. 4 insolvenčního zákona stanoví, že podání přihlášky má tytéž účinky jako podání žaloby, pak je nutno skrze obecnou subsidiaritu občanského soudního řádu[330] dovodit nezbytnost aplikace ust. § 175 OSŘ, které stanoví v souvislosti s podáním návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu povinnost žalobce předložit spolu s návrhem směnku v prvopisu.[331] Správnosti požadavku na předkládání prvopisu směnky svědčí i rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky, byť ji lze na insolvenční řízení uplatnit toliko analogicky.[332]

---

[328] Srov. ust. § 177 InsZ.

[329] Obdobně Sigmund, A. Přihlašování pohledávek do insolvence – doma i v zahraničí. In: *Epravo.cz* [online]. 29. března 2013 [vid. 2014-01-04]. Dostupné z: http://www.epravo.cz/top/clanky/prihlasovani-pohledavek-do-insolvence-doma-i-v-zahranici-89745.html

[330] Srov. ust. § 7 InsZ.

[331] Navzdory skutečnosti, že se úprava ust. § 175 OSŘ vztahuje k problematice zkráceného řízení směnečného, je zcela nepochybné, že povinnost předložit směnku v prvopise existuje i v situacích, kdy vydání směnečného platebního rozkazu navrhováno není. Důvodem existence této úpravy je právě specifická povaha směnečných závazků, které jsou natolik snadno převoditelné, že prakticky jedinou efektivní obranou proti jejich převedení je jejich faktické vynětí z oběhu.

[332] Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 252/2009, jež k dané problematice ve svém odůvodnění výslovně uvádí: *„ani směnečný platební rozkaz, který nabyl právní moci a je vykonatelný, nemění nic na skutečnosti, že se jedná o soudní rozhodnutí deklaratorní povahy, nikoliv povahy konstitutivní a oprávněný je povinen i v exekuci prokázat k eventuální obraně povinného po nařízení exekuce, že je i nadále majitelem směnky (i v exekučním řízení platí všechna ustanovení směnečného zákona, např. čl. I § 39 odst. 1). Pokud směnku její majitel zničil, jeho směnečný nárok zcela zanikl, a to i tehdy, byl-li mu pravomocně přiznán soudem.“*

Výše naznačený přístup, který pro případ absence předložení originálu směnky, vedl k popření pravosti přihlášené směnečné pohledávky insolvenčním správcem na přezkumném jednání,[333] byl poněkud korigován, byť ani zdaleka ne zapovězen, rozhodnutím Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 3. 2011, sp. zn. 2 VSPH 1135/2010-P1-9, v jehož odůvodnění je konstatováno, že přihlašující věřitelé jsou zbaveni povinnosti předložit spolu s přihláškou pohledávky v insolvenčním řízení i originál směnečné listiny, avšak s ohledem na specifické skutkové okolnosti vedeného incidenčního sporu o určení pravosti pohledávky přihlášené do insolvenčního řízení výlučně pro případ, že důvodem nepředložení originálu směnky je skutečnost jeho uložení u soudu v souvislosti s nalézacím řízením vedeným proti dlužníkovi, jež bylo v důsledku prohlášení konkursu na jeho majetek přerušeno. Bylo dovozeno, že za těchto okolností postačí přiložení kopie spolu s označením místa (v rámci přihlášky pohledávky), kde se originál směnečné listiny ke dni podání přihlášky nachází, čímž je insolvenčnímu správci dostatečně umožněno k přihlášce pohledávky přiloženou kopii směnky s originálem směnky ztotožnit. Poslední praxe insolvenčních správců, která je autorovi z jeho činnosti známa, se ustálila někde na pomezí dvou shora uvedených přístupů, když předložení originálu směnečné listiny je vyžadováno i nadále, avšak postačí jeho předložení před konáním přezkumného jednání, resp. na přezkumném jednání samotném (přihlašující věřitelé jsou za tímto účelem insolvenčním správcem výslovně kontaktování, případně je výzva insolvenčního správce zveřejněna před konáním přezkumného jednání v insolvenčním rejstříku).

10.2. Problematika přihlašování pohledávky ze zajišťovací směnky

Zcela na úvod je nutno zmínit, že navzdory tomu, že zajišťovací směnka spadá nepochybně do kategorie zajišťovacích nástrojů *largo sensu*,[334] z pohledu práva insolvenčního ji mezi zajištění řadit nelze. Insolvenční zákon ve svém ust. § 2 písm. g) vymezuje,[335] kdy je věřitel považován za věřitele zajištěného,[336] přičemž zajištění

[333] Srov. ust. § 192 InsZ.

[334] Srov. kapitolu 3.3 této práce, v níž je pojednáno o širších souvislostech zajišťovacích závazků a zajišťovacích nástrojů v rámci našeho právního řádu.

[335] Zajištěným věřitelem je ten z věřitelů, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to jen zástavním právem, zadržovacím právem, omezením převodu nemovitosti, zajišťovacím převodem práva nebo postoupením pohledávky k zajištění anebo obdobným právem podle zahraniční úpravy.

směnečné v tomto taxativním výčtu absentuje. Proto se pro pohledávku ze zajišťovací směnky, event. jí zajištěnou pohledávku kausální, neuplatní odchylky stanovené insolvenční zákonem pro přihlašování, přezkum a uspokojování pohledávek zajištěných.[337]

Přihláška pohledávky z titulu směnečného zajištění se může v rámci insolvenčního řízení vyskytnout v zásadě ve třech variantách. První z nich je situace, kdy se v úpadku nachází směnečný dlužník poskytující zajištění,[338] přičemž dlužník závazku kausálního je osobou od směnečného dlužníka odlišnou a se splněním zajišťovaného závazku se dosud v prodlení nenachází. Z povahy smlouvy o zajištění směnkou, která tvoří pojítko mezi pohledávkou směnečnou a pohledávkou kausální, vyplývá, že v tomto případě dosud nenastal okamžik pro řádné uplatnění zajišťovací směnky, přesto však, chce-li si věřitel alespoň teoretickou možnost[339] na uspokojení se ze směnky ponechat, musí v poměrně krátké lhůtě stanovené rozhodnutím o úpadku[340] svou směnečnou pohledávku uplatnit přihláškou. Specifika insolvenčního řízení přitom umožňují, aby byly přihlášeny i pohledávky nesplatné, jakož i pohledávky vázané na splnění podmínky.[341] Právě této posledně uvedené možnosti by měl přihlašující věřitel, chce-li předejít popření pohledávky ze strany insolvenčního správce, využít, to jest přihlásit směnečnou pohledávku jako podmíněnou (uspokojení se ze směnky plnící zajišťovací funkci je v tomto případě vázáno na splnění suspenzivní podmínky spočívající v tom, že nastane prodlení na straně vztahu kausálního).[342]

---

[336] Skutečnost, že je věřiteli přiznán status věřitele zajištěného, má zpravidla zcela zásadní dopad na rozsah uspokojení, které se mu v rámci insolvenčního řízení dostane. V souladu s ust. § 167 InsZ jsou zajištění věřitelé v rozsahu svého zajištění uspokojování ze zpeněžení věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty, jimiž byla jejich pohledávka zajištěna.

[337] Srov. např. ust. § 174 odst. 3, § 176, § 293, § 298 InsZ.

[338] Typicky se bude jednat o směnečného dlužníka přímého, tedy výstavce směnky vlastní, příjemce směnky cizí, resp. osoby, které za tyto převzaly rukojemský závazek.

[339] Průměrná míra uspokojení pohledávek nezajištěných věřitelů se v rámci insolvenčního řízení pohybuje od jednotek procent, až po desítky procent, a to v závislosti na způsobu řešení úpadku (z hlediska nezajištěných věřitelů se jako nejméně výhodný jeví likvidační způsob řešení úpadku v podobě konkursu, naopak za nejvýhodnější lze označit způsob řešení úpadku oddlužením plněním splátkového kalendáře).

[340] Srov. ust. § 136 odst. 2, písm. d) InsZ, které stanoví lhůtu k přihlášení pohledávek věřitelů v délce 2 měsíců (výjimku tvoří situace, kdy je spolu s rozhodnutím o úpadku spojeno i rozhodnutí o způsobu řešení úpadku ve formě oddlužení; v těchto případech činí lhůta k přihlášení pohledávek toliko 30 dnů).

[341] Srov. ust. § 173 odst. 3 InsZ.

[342] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 115.

Druhou v úvahu přicházející situací je varianta, kdy je úpadek zjištěn na straně dlužníka kausálního závazku, jehož řádné splnění je zajištěno směnkou, z níž je zavázána osoba od kausálního dlužníka odlišná, přičemž tato se v úpadku nenachází.[343] Věřitel si za této situace zpravidla přihlašuje za dlužníkem pohledávku kausální. S ohledem na dikci ustanovení § 183 InsZ však podání přihlášky pohledávky nemá vliv na právo věřitele domáhat se upokojení ze zajištění[344] poskytnutých třetími osobami (tj. takových, která nespadají do majetkové podstaty dlužníka) a věřitel se tedy bude moci i nadále obrátit s požadavkem plnění na dlužníka směnečného, případně svůj nárok na plnění ze zajišťovacího instrumentu proti němu i pořadem práva vymoci. V rozsahu uspokojení ze zajištění by měl přihlášený věřitel vzíti svou přihlášku pohledávky bez zbytečného odkladu zpět,[345] neučiní-li tak, bude jeho účast v insolvenčním řízení ukončena rozhodnutím insolvenčního soudu.[346] Poněkud specifická problematika v souvislosti s uvedeným vzniká následně na straně směnečných dlužníků poskytujících zajištění. Dle ust. § 2991 odst. 2 NOZ platí, že se bezdůvodně obohatí ten, za něhož bylo plněno, co měl po právu plnit sám, tedy při plnění na směnku vzniká směnečnému dlužníkovi regres vůči dlužníkovi závazku kausálního. Chce-li si však směnečný dlužník zachovat možnost vést tento regres i vůči insolventnímu dlužníkovi závazku kausálního, je nezbytně nutné, aby jím byla pohledávka z titulu zmíněného regresního nároku řádně a včas uplatněna přihláškou, byť jako pohledávka podmíněná.[347] Neučiní-li tak, uzavře si možnost cokoliv na svou pohledávku za insolventním dlužníkem v rámci insolvenčního řízení získat. Jedinou výjimkou z posledně uvedeného pravidla je situace předvídaná v ust. § 183 odst. 3, věta druhá InsZ, kdy není nutné přihlášku pohledávky z titulu regresního nároku podávat, přihlásil-li se do insolvenčního řízení se svou kausální pohledávkou za dlužníkem přímo věřitel. Pokud se tak skutečně stalo a směnečný dlužník následně přihlášeného věřitele

[343] Kovařík, Z., op. cit. sub. 58, s. 119.

[344] Platí-li uvedené pro zajišťovací závazky v užším slova smyslu, pak uvedené platí bez dalšího i pro vztahy s uspořádáním volnějším, tedy i pro zajišťovací instrument v podobě směnky (argumentum a maiori ad minus).

[345] Srov. ust. § 184 odst. 1, věta první InsZ.

[346] Srov. ust. § 186 odst. 1, věta první InsZ.

[347] Srov. ust. § 183 odst. 3, věta první InsZ: *„osoby, od kterých může věřitel požadovat plnění podle odstavců 1 a 2 (tj. osoby poskytující zajištění nespadající do majetkové podstaty dlužníka), mohou pohledávku, který by jim proti dlužníku vznikla uspokojením věřitele, přihlásit jako pohledávku podmíněnou.“*

v rozsahu poskytnutého zajištění uspokojí, může se bez dalšího domáhat uspokojení v rozsahu věřiteli poskytnutého plnění i v rámci insolvenčního řízení, a to bez zřetele k tomu, zda jím byla regresní pohledávka dříve přihlášena či nikoliv.[348]

Poslední a nutno podotknout, že z hlediska samostatnosti závazku ze zajišťovací směnky i nejspecifičtější variantou je ta, kdy je insolventní dlužník závazku kausálního současně i dlužníkem směnečným. Jak bylo uvedeno v kapitole 3.3. této práce, jsou závazek kausální a závazek směnečný zásadně závazky samostatnými, jen volně propojenými skrze smlouvu o zajištění směnkou, která do jejich vzájemné relace vnáší prvky nepravé akcesority a subsidiarity, tedy nic nemůže bránit paralelnímu přihlášení obou těchto pohledávek v rámci insolvenčního řízení.[349] Přes tento zcela jednoznačný závěr ovšem nelze přehlížet okolnost, že dlužník, jehož úpadek byl rozhodnutím soudu pravomocně zjištěn, dluží jen částku ze směnkou zajištěné kausální pohledávky a že zajišťovací směnka byla od počátku zamýšlena toliko k uspokojení náhradnímu. Rovněž v rámci insolvenčního řízení by měl tedy přihlašující věřitel obdržet jedno plnění a nezískat tak prostřednictvím zajišťovací směnky neoprávněnou hmotněprávní výhodu. Z hlediska praktického, zejména pak při zohlednění specifik insolvenčního řízení, kdy výsledky přezkumného jednání,[350] event. zvláštního přezkumného jednání, které se ohledně přihlášených pohledávek věřitelů u insolvenčního soudu koná, jsou základem pro míru účasti a následný rozsah uspokojování přihlášených věřitelů, může velmi snadno dojít k tomu, že jedna z přihlášených pohledávek bude ze strany insolvenčního správce čistě z důvodů právní obezřetnosti popřena. V zájmu předejití tohoto scénáře lze doporučit, aby věřitel již v rámci přihlášky pohledávky zcela jednoznačně vymezil, že navzdory skutečnosti, že jsou jím z formálního hlediska přihlašovány pohledávky dvě (tj. pohledávka kausální a pohledávka ze zajišťovací směnky), jde z hlediska materiálního (tj. co se týče uspokojení) o pohledávku jedinou, kdy v rozsahu uspokojení jedné nebude se již věřiteli dostávat uspokojení na druhou

[348] Pro vstup směnečného dlužníka do insolvenčního řízení se přiměřeně použije ust. § 18 InsZ obsahující úpravu vstupu do řízení pro případ změny v osobě přihlášeného věřitele v důsledku postoupení pohledávky.

[349] Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s. 813, který výslovně stanoví, že *„věřitel směnkou zajištěné pohledávky je oprávněn uplatnit zajištěnou pohledávku ze zajišťovací směnky v jakémkoliv pořadí, případně i souběžně.“* Byť s sebou nese insolvenční řízení jistá specifika, lze závěry uvedeného judikátu bezpochyby vztáhnout i na něj.

[350] K průběhu přezkumného jednání srov. ust. § 190 a násl. InsZ.

z nich. Jako vadný též nelze hodnotit postup, kdy je pohledávka ze zajišťovací směnky přihlášena jako pohledávka podmíněná, event. kdy bude ryze z praktických důvodů přihlášena toliko pohledávka směnečná, u níž je osvědčení pravosti a výše zpravidla nepoměrně snazší, nežli v případě pohledávky kausální.

Zcela závěrem nelze nezmínit fakt, že přihlášení směnečné pohledávky do insolvenčního řízení v žádném ohledu nebrání uplatnění směnky vůči jiným z ní zavázaným osobám, zejména pak směnečným rukojmím. Pro jejich postavení v rámci insolvenčního řízení, pro případ, že by na směnku skutečně plnili, platí zcela obdobně to, co bylo uvedeno výše ohledně vstupu do insolvenčního řízení při uplatňování regresních nároků.

10.3. Zajišťovací směnka náležející dlužníku a její osud v insolvenčním řízení

Je více než zřejmé, že dlužník[351] nemusí být vždy pouze osobou ze zajišťovací směnky zavázanou, ale též osobou z tohoto zajišťovacího nástroje oprávněnou. Je-li insolvenční správce ve smyslu ust. § 229 InsZ osobou s dispozičními oprávněními k majetku spadajícímu do majetkové podstaty dlužníka,[352] tedy mu je uloženo vlastním jménem a na účet dlužníka činit právní jednání týkající se majetku dlužníka, jakož i výkon jiných práv a povinností, je insolvenční správce nejen oprávněn, ale i povinen uplatnit a vymáhat ve prospěch majetkové podstaty dlužníkovy pohledávky,[353] tedy i pohledávky směnečné.

Pokud bylo řízení o vymožení plnění ze zajišťovací směnky vedeno dlužníkem již dříve, došlo s účinky k okamžiku prohlášení konkursu k jeho přerušení.[354] Insolvenční správce nicméně může, jakožto osoba k tomu aktivně věcně legitimovaná, navrhnout jeho pokračování. Nutno podotknout, že se tak zpravidla děje pod hrozbou zastavení řízení na základě předchozí výzvy příslušného soudu.

---

[351] Pojem dlužník je v rámci insolvenčního zákona používán pro osobu, jejíž úpadek či hrozící úpadek je insolvenčním řízením řešen; dřívější pojem úpadce, který byl užíván v rámci zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o konkursu a vyrovnání"), byl s účinností insolvenčního zákona opuštěn.

[352] Insolvenční správce nabývá dispoziční oprávnění v plném rozsahu toliko v rámci likvidačního způsobu řešení úpadku, kterým je konkurs; srov. ust. § 229 odst. 3, písm. c) insolvenčního zákona.

[353] Srov. ust. § 294 odst. 1 InsZ.

[354] Srov. ust. § 263 InsZ, které vymezuje účinky prohlášení konkursu na probíhající řízení.

Nebyl-li návrh na vydání směnečného platebního rozkazu dlužníkem podán před prohlášením konkursu, může, a s ohledem na povinnost stanovenou insolvenčním zákonem i musí, přistoupit k jeho podání insolvenční správce. Tento má situaci do jisté míry usnadněnu i tím, že s podáním návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu není spojena žádná poplatková povinnost.[355] Stran řádného uplatnění zajišťovací směnky v tomto případě platí obdobně to, co bylo uvedeno v předchozích pasážích této práce, chce-li být tedy insolvenční správce ve svém počínání úspěšný, měl by respektovat zajišťovací povahu směnečného závazku a přistoupit k jeho uplatnění až v okamžiku, kdy na základě předchozí výzvy insolvenčního správce není plněno na zajištěný závazek kausální.[356] Za vyloučené rovněž nelze považovat ani úplatné převedení zajišťovací směnky na třetí osobu, byť dělo-li by se tak před splatností závazku kausálního, bylo by zásadně nutné, při zachování principů řádného nakládání se zajišťovací směnkou, postoupit spolu se zajišťovací směnkou i jí zajišťovanou kausální pohledávku.

V majetkové podstatě dlužníka se může objevit i listina aspirující na právní režim blankosměnky. Jak bylo uvedeno v kapitole 2.4. této práce, je právo vyplnit blankosměnku specifickým oprávněním, které je vždy a bez dalšího akcesorické vůči blankosměnce samé.[357] Při respektování směnečného vyplňovacího oprávnění může tedy blankosměnku vyplnit i insolvenční správce a tuto následně pořadem práva uplatnit vůči osobám z ní zavázaným.

[355] Srov. ust. § 11 odst. 2, písm. o) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů; insolvenční správce je od placení soudních poplatků osvobozen s ohledem na skutečnost, že poplatková povinnost by v tomto případě mohla znamenat zmaření možnosti vymoci plnění, na které má dlužník po právu nárok, ve prospěch majetkové podstaty.

[356] Insolvenční zákon opustil dřívější nepříliš vhodnou konstrukci právní fikce zákona o konkursu a vyrovnání, kdy spolu s účinky prohlášení konkursu nastávala splatnost dosud nesplatných pohledávek úpadce za jeho dlužníky; srov. ust. § 14 odst. 1, písm. g) zákona o konkursu a vyrovnání.

[357] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389 k tomuto výslovně uvádí, že: *„S převodem nebo přechodem blankosměnky přechází na nabyvatele bez dalšího i právo ji vyplnit“*.

Závěr

Z historického hlediska a současně též z povahy směnečné úpravy je zřejmé, že směnkám jakožto dlužnickým cenným papírům byla a je vlastní zejména funkce platební. Jak ovšem z podaného rozboru vyplývá, je směnka způsobilá vystupovat nejen ve zmíněné funkci platební, ale nabýt též funkce relativně nové - funkce zajišťovací. Právě v relativně nově objevené zajišťovací funkci směnky lze spatřovat na straně jedné významný potenciál kvalitního zajišťovacího instrumentu, na straně druhé však současně též poměrně velké riziko pramenící právě z faktu, že zajišťovací funkce směnky je čímsi relativně nově objeveným a dosud nikoliv beze zbytku poznaným. Za všech okolností by tak účastníci vztahů, při nichž dochází k emisi zajišťovací směnky, měli pamatovat na imanentní vlastnosti směnky, tj. zejména na její neopakovatelnou abstraktnost a samostatnost, které ji budou vždy a bez dalšího doprovázet a nakonec budou mít tendenci se prosadit. Z tohoto důvodu by mělo být snahou osob účastnících se vztahů, při nichž k vystavení zajišťovací směnky dochází, a to především pak těch směnečně zavázaných, aby byla zajišťovací funkce směnky náležitě upravena jak v rovině smluvní, tak v rovině směnečné. Bude-li uvedené dodrženo, lze zajišťovací směnku považovat za poměrně efektivní a bezpečný nástroj zajištění, který naplní stranami předjímanou funkci. Naopak v situacích, kdy není vstup do vztahu vzniklého vystavením zajišťovací směnky náležitě ošetřen, je zajišťovací směnka schopna způsobit osobám z ní zavázaným nemalé obtíže, tím spíše v případech, kdy je zajišťovací směnka získávána remitentem se záměrem jejího následného zneužití. Současně by si i směneční věřitelé měli uvědomit, že ani zajišťovací směnka není nástrojem samospasitelným a sama o sobě není schopna překonat bariéru spočívající v nedostatku bonity osob z ní zavázaných. Stejně jako u jiných zajišťovacích nástrojů tak platí, že ani sebepromyšlenější uspořádání vztahu nedokáže nahradit uvážlivý výběr smluvního partnera.

Navzdory skutečnosti, že byla vyvinuta maximální snaha o to, aby bylo zvolené téma zpracováno co možná nejkomplexněji, jsem si plně vědom faktu, že téma *směnka v roli zajišťovacího nástroje* může být nazíráno nejen z hlediska typicky užívané směnky zajišťovací, jíž se pokouší prakticky v celé šíři věnovat tato práce, ale též z jiných hledisek možného užití směnky jako určitého prostředku zajištění. Jedná se zejména o právní úpravu řešící situace, v nichž se směnka stává poněkud specifickým

předmětem práva zástavního. Mám nicméně za to, že tato problematika spadá spíše do širšího rámce pojednání o právu zástavním, nežli do rozboru specifických otázek souvisejících se směnkou zajišťovací stricto sensu.

Přestože si zajišťovací směnka v rámci naší právní teorie i praxe žije svým životem již více než dvacet let a lze ji tedy považovat za institut poměrně konsolidovaný, setkáváme se i nyní opakovaně se zjevným nepochopením její zajišťovací funkce a se směšováním platebních a zajišťovacích směnek,[358] případně s nepochopením postavení samostatného závazku vzniklého vystavením zajišťovací směnky jako takového.[359] Nejen z tohoto důvodu jsem přesvědčen, že poměrně podrobné a komplexní zpracování tématu zajišťovací směnky v rámci této práce může být přínosem a přidanou hodnotou nejen pro závěry teorie, ale zejména pro potřeby praxe.

Úplným závěrem si dovolím drobnou úvahu stran zajišťovací směnky a možné úpravy de lege ferendea. Opakovaně jsem v práci zmiňoval, že zajišťovací směnka postrádá skutečně jakoukoliv úpravu, snad s výjimkou problematiky zajištění spotřebitelského úvěru. U směnek platebních určitá úprava existuje - co se týče platebních směnek pro solvendo ji spatřujeme v ust. § 1909 NOZ. Je tedy otázkou, zejména pak v souvislosti s přijetím nové soukromoprávní úpravy, která se v nejbližších letech dočká pravděpodobně poměrně široké novelizace, zda by si i zajišťovací směnka výslovnou zmínku v platném právu nezasloužila. Pochopitelně nemám v žádném případě na mysli zásah do legislativně takřka dokonalé textace zákona směnečného a šekového. Naopak je na místě zamyšlení, zda by nebylo vhodné doposud teorií a judikaturou dovozené závěry týkající se především imanentních atributů smlouvy o zajištění směnkou, jakož i závěry o absenci akcesority a subsidiarity závazku

[358] Srov. Giese, E., Dušek, P., Payne-Koubová, J. et al.: Zajištění závazků v České republice. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 274-279. V pasážích, v nichž má být pojednáno o směnce jako prostředku zajištění dochází k zaměňování platebních a zajišťovacích směnek, přičemž určitá forma zajištění je u platebních směnek spatřována v tom, že skýtají věřiteli vyšší pravděpodobnost, že k placení skutečně dojde. Toto chápání směnky jako zajišťovacího instrumentu však nelze považovat za správné.

[359] K tomu srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 13 Cmo 3/2009, jímž bylo zrušeno rozhodnutí soudu nižší instance, když v odůvodnění lze vyčíst následující: *„odvolací soud uzavírá, že směnka není akcesorickým a subsidiárním zajišťovacím institutem (jako například ručení nebo zástava), ale směnečný závazek je zcela samostatným závazkem (i když plní funkci zajišťovací) a věřitel z takového závazkového vztahu směnkou získává postavení směnečného věřitele za účelem usnadnění vymáhání zajištěné pohledávky. V tomto směru není správný závěr soudu prvního stupně, že směnka zajišťovací sdílí osud směnkou zajištěné pohledávky."*

ze zajišťovací směnky, výslovně upravit. Přestože by tato úprava nemohla ničeho změnit na povaze směnečného závazku jako takového, domnívám se, že by postavila problematiku zajišťovací směnky na poněkud pevnější základ a zejména v souvislosti se vznášením relativních kausálních námitek směnečnými dlužníky při soudním uplatnění směnky by se nakonec ukázala právní úpravou životnou.

Seznam použitých zkratek[360]

NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZSŠ	zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů
ZMPS	zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoCP	zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZoZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
ZPr	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZoSpÚ	zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
InsZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů

[360] Řazeno chronologicky dle výskytu v textu práce.

Seznam použité literatury a pramenů

Knižní literatura

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. 2. vydání. Praha: ASPI, 2004, s. 348.

Giese, E., Dušek, P., Payne-Koubová, J. et al.: Zajištění závazků v České republice. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 356.

Chalupa, R.: Základy směnečného práva. 2 vydání. Praha: Linde, 2008, s. 319.

Chalupa, R.: Zajišťovací směnka. Praha: Linde, 2009, s. 189.

Chalupa, R.: Zákon směnečný a šekový: komentář. Část 1, Směnky. 2. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 623.

Kotásek, J., Pihera, V., Pokorná, J. et al.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 419.

Kotásek, J., Směnečné právo – komentář k čl. I zákona směnečného a šekového. Praha: Prospektum, 2006, s. 319.

Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový, komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 421.

Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 128.

Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 642.

Kovařík, Z.: Přehled judikatury: směnečná judikatura. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 190.

Svoboda, K., Smolík, P. et al.: Občanský soudní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1800.

Švestka, J., Dvořák, J. et al.: Občanské právo hmotné díl II. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 550.

Švestka, J. et al.: Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2471.

Winterová, A. et al.: Civilní právo procesní. 6. vydání. Praha: Linde, 2011, s. 751.

Časopisecká literatura

Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. Bulletin advokacie, 2007, č. 12, s. 25.

Grulich, T.: Ještě k osamostatnění zajišťovací směnky. Právní rádce, 2000, č. 11, s. 31.

Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 18, s. 19.

Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 19, s. 23.

Chalupa, R.: Abstraktnost směnečné pohledávky. Právní rádce, 2002, č. 12, s. 25.

Chalupa, R.: Osamostatnění zajišťovací směnky. Právní rádce, 2000, č. 7, s. 18.

Kotásek, J.: Ke směnečným námitkám. Obchodní právo, 2000, č. 11, s. 2.

Kotásek, J.: Blankosměnka z pohledu dlužníka. Časopis pro právní vědu a praxi, 1999, č. 3, s. 284.

Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. Bulletin advokacie, 2000, č. 9, s. 43.

Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 11.

Kovařík, Z.: Zajišťovací směnky a některé další otázky směnek ve světle soudních rozhodnutí. Soudní rozhledy, 2004, č. 8, s. 281.

Kovařík, Z.: Vznik, podstata a zánik práva vyplnit blankosměnku. Právní rozhledy, 2007, č. 1, s. 10.

Taurig, P.: Převod zajišťovací směnky. Právní rádce, 2009, č. 3, s. 27.

Soudní rozhodnutí

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/99, publikovaný v Soudní rozhledy 2000, č. 2, s. 50.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1998, sp. zn. 5 Cmo 417/97, publikovaný v Právní praxe v podnikání, 1998, č. 7-8, s. 43.

Rozsudek Vrchního soudu V Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 10. 1998, sp. zn. 5 Cmo 125/1998, publikovaný v Soudní rozhledy č. 4/1999, s. 126.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997, sp. Zn. 5 Cmo 143/1996, publikovaný v Soudní rozhledy č. 2/1998, s. 35.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 29 Odo 1114/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 1/2006, s. 45.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s. 813.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 5. 1998, sp. zn. 5 Cmo 14/1997, publikované Soudní rozhledy č. 2/1999, s. 54.

Rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006, publikováno v Soudní judikatura č. 3/2009, s. 212.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 306/1997, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2000, s. 19.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 13 Cmo 3/2009.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 6. 2005, sp. zn. 12 Cmo 15/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2005, s. 28.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. 1. 2013, sp. zn. IV. ÚS 376/2011.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/96, publikovaný v Právní rozhledy č. 12/98, s. 636.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3361/2010, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS č. 10/2011, s. 1363.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 10. 2004, sp. zn. 9 Cmo 274/2004, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu č. 8/2005 (R 71/2005), s. 392.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 900/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2005, s. 720.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. 29 Cdo 2352/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 1645/2005.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 9. 2001, sp. zn. 9 Cmo 44/2001, publikovaný v Obchodní právo č. 2/2002, s. 28.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 1998, sp. zn. 9 Cmo 3/1998, publikovaný v Obchodní právo č. 7/1999, s. 28.

Rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2005, sp. zn. 12 Cmo 408/2004, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2007, s. 29.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 4. 2006, sp. zn. 12 Cmo 461/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 7/2008, s. 34.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 5 Cmo 342/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2011, s. 731.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 4. 1933, sp. zn. Rv II 758/31, publikovaný ve sbírce Vážný, svazek XV., ročník 1933, s. 497.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1937/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 2/2002, s. 156.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3045/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 998/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Odo 2564/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004, publikovaný v Právní rozhledy č. 10/2005, s. 337.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 445/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 33.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 477/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 35.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3720/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 252/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s. 813.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 13 Cmo 3/2009.

Elektronické zdroje

Čech, P.: Pojem a druhy věcí v novém občanském zákoníku. Glatzova & Co. Legal News, 2012, č. 3 (březen 2012).

Průměrná délka civilního řízení v obchodních věcech. Ministerstvo spravedlnosti ČR: Ročenky MSp [online]. [cit. 2013-12-20].
Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html.

Brychta, M. K zajištění spotřebitelských úvěrů směnkou. In: *Epravo.cz* [online]. 15. ledna 2013 [cit. 2014-01-12].
Dostupné z: http://www.epravo.cz/top/clanky/k-zajisteni-spotrebitelskych-uveru-smenkou-po-pripravovane-novele-zakona-o-spotrebitelskem-uveru-88274.html.

Sigmund, A. Přihlašování pohledávek do insolvence – doma i v zahraničí.
In: *Epravo.cz* [online]. 29. března 2013 [cit. 2014-01-04].
Dostupné z: http://www.epravo.cz/top/clanky/prihlasovani-pohledavek-do-insolvence-doma-i-v-zahranici-89745.html.

Důvodové zprávy k návrhům zákonů

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidovaná verze).

Důvodová zpráva k zákonu č. 43/2013 Sb., změna zákona o spotřebitelském úvěru, sněmovní tisk 781/2012.

Resumé

Cílem této rigorózní práce je zprostředkovat co možná nejširší pojednání o specifickém užití směnky, kdy se tato ocitá v roli zajišťovacího nástroje. Směnka jakožto dlužnický cenný papír může v hospodářském životě nabývat různých funkcí. Od počátku existence směnečného práva to byla především funkce platební, přičemž funkce zajišťovací se objevila až mnohem později. Právě relativní novost zajišťovací funkce směnky vede k celé řadě otázek, které je třeba v souvislosti s jejím užitím řešit. Zejména je nezbytné si uvědomit, že závazek ze směnky bude bez ohledu na svou funkci vždy závazkem abstraktním a samostatným. Zmíněná abstraktnost a samostatnost se projevuje především v odlišné vazbě na směnkou zajišťovaný závazek, která je o poznání křehčí, nežli je tomu u standardních zajišťovacích závazků, jimž je akcesorita a subsidiarita naopak vlastní.

Zcela úvodem je zařazena pasáž, v níž se autor pokouší shrnout zásadní změny, které pro zajištění závazků směnkou přináší účinnost nové soukromoprávní úpravy, a to včetně krátké úvahy nad přiléhavostí terminologie nového občanského zákoníku v souvislosti se zajištěním a utvrzením závazků.

Navzdory skutečnosti, že cílem práce je pojednání o směnce zajišťovací, je druhá kapitola věnována otázkám směnečného práva obecně. V rámci jednotlivých podkapitol je pak naznačen historický vývoj směnečného práva na našem území včetně pramenů současné právní úpravy. Dále je vyložen pojem směnky jako cenného papíru a následně jsou zařazena pojednání o nejvýznamnějších institutech směnečného práva, které autor považuje ve vazbě na užití zajišťovací směnky za významné.

Třetí kapitola je již zaměřena na výklad samotného pojmu zajišťovací směnky s tím, že dochází k vymezení zajišťovací směnky vůči jiným formám zajištění, je řešen střet samostatnosti a abstraktnosti směnečného závazku s akcesoritou a subsidiaritou, které jsou jiným formám zajištění typicky vlastní. Závěr kapitoly je pak věnován podstatě funkce zajišťovací směnky a poměrně širokým možnostem jejího využití.

Kapitola čtvrtá a pátá podrobně shrnují charakteristické odlišnosti zajišťovací směnky. Jde zejména o otázku formy cenného papíru, v němž je zajišťovací směnka vystavena a též o problematiku vztahující se k vnitřnímu uspořádání směnečného závazku. Samostatné pojednání je pak věnováno čtyřem institutům směnečného práva (směnečnému rukojemství, promlčení směnečných závazků, směnečnému obohacení

a prezentaci a protestaci zajišťovací směnky), a to se zohledněním jejich specifik v rovině užití zajišťovací směnky.

Šestá a sedmá kapitola se zaměřuje na problematiku využití zajišťovací směnky, a to jak na využití řádné, tak excesivní. Podrobně jsou řešeny otázky stran ochrany proti excesivnímu užití zajišťovací směnky, přičemž samotná ochrana proti excesivnímu užití je dále ještě členěna na ochranu v rovině smluvní a na ochranu v rovině směnečné. Významná část práce je orientována na obranu proti výkonu směnečného práva. Obecně je zpracována klasifikace námitek proti výkonu práva ze směnky, předpoklady k uplatnění obrany a v neposlední řadě je podán poměrně rozsáhlý výčet nejčastějších kausálních námitek pramenících ze zajišťovací funkce směnky.

Kapitola osmá se zaměřuje na využití směnek při zajištění spotřebitelských úvěrů. V rámci této kapitoly je vyjma posledního vývoje právní úpravy naznačeno, jak je právní úprava zajišťovací směnky, byť velice okrajově, dotčena vlivem práva evropského. Samostatná podkapitola je pak věnována otázkám faktického dopadu absolutního zákazu užití směnky při zajišťování spotřebitelských úvěrů.

V předposlední kapitole práce se autor zmiňuje o obecně nepříliš známém zajišťovacím instrumentu, a sice o směnkách s povinností zpětného odkupu. Problematika směnek s povinností zpětného odkupu je nejprve odlišena od zdánlivě podobného institutu, kterým je směnečný eskont. Dále je naznačen právní základ rozebíraného zajišťovacího nástroje včetně zdůraznění, v čem spočívá jeho podstata pro zajištěné věřitele.

Závěrem práce je zařazena kapitola desátá, která je věnována problematice zajišťovací směnky v souvislosti s insolvenčním řízením. V první podkapitole je podán výklad specifik přihlašování směnečných pohledávek do insolvenčního řízení následovaný poměrně širokým pojednáním o samotných směnkách zajišťovacích a rozdílných situacích, v nichž se mohou tyto v insolvenčním řízení vyskytnout.

Abstract

The aim of the thesis is to provide a wide treatise about specific use of bill of exchange as a securing instrument. The promissory note as a debtor security may take various economic life functions. Since the inception of law of exchange it was primarily the medium of payment, whereas the securing function was developed much later. Actually a relative novelty of securing function of bill of exchange leads to a wide range of issues that need to be resolved in connection with its use. In particular, it is absolutely necessary to realize that the obligation incorporated into promissory note will be regardless of its function always the obligation abstract and individual. The above mentioned abstract and individual obligation is mainly manifested in a different connection to the secured obligation, which is much more fragile than in case of use of standard securing obligations that are on the contrary characteristic by accesority and subsidiarity.

As an introduction is included a passage in which the author attempts to summarize the major changes brought by the new private law in relation to bill of exchange as securing instrument, including a brief consideration of the terminology of the new Civil Code in relation to the confirmation and security of obligations .

In spite of the fact that the aim of the thesis is concentrated on bill of exchange as securing instrument, the second chapter is devoted to issues of law of exchange in general. Within particular subchapters there is outlined the historical development of law of exchange in our country, including the sources of current legislation. Furthermore author explains the term of promissory note as security and subsequently there are included passages about the most important institutes of law of exchange, which the author considers in connection with the use of bill of exchange as a securing instrument to be significant.

The third chapter focuses on the interpretation of term of securing bill of exchange itself with the comparison of securing bill of exchange and others methods of securing obligation, furthermore author highlights the conflict between abstract and individual obligation which is incorporated into each promissory note and attributes of accesority and subsidiarity which are typical for regular securing obligations. Conclusion of the chapter is dedicated to essence of function of securing bill of exchange and its possible uses.

Chapter four and five summarize in details the characteristic differences of bill of exchange used as securing instrument. Author focuses on question of form of security, in which a promissory note can be emitted and also on issues related to the internal arrangement of obligation created by emission of securing bill of exchange. Separate paper is then devoted to four important institutes of law of exchange (aval, lapse of time, unjust enrichment, presentation and protestation), all in scope of securing bill of exchange obligation.

The sixth and seventh chapter focuses on the issue of use of securing promissory note, both on the proper use and the excessive one. Chapters provide detailed analysis of possible ways of protection against abuse of securing bill of exchange, whereas the mentioned issue is further subdivided into protection in the contract way and in the modification of bill of exchange obligation itself. A significant part of the paper focuses on defense against the exercise of rights connected with promissory note. Author outlines the general classification of objections against the exercise of promissory note, the prerequisites for the application of defense and last but not least, it is given quite an extensive list of the most common causal objections arising from the abusive use of securing bill of exchange.

Chapter eight of the thesis illustrates the use of promissory notes as securing instrument of consumer loans. As part of this chapter, beyond the latest development of legislation, there is mentioned how the exchange law is very marginally affected by influence of European law. A separate subchapter is devoted to the questions of factual impact of the absolute prohibition of the use of securing bills of exchange in providing consumer loans.

The penultimate chapter of the thesis highlights not generally very well-known securing instrument, namely the bills of exchange with repurchase obligation. Bills of exchange with repurchase obligation is first distinguished from the apparently similar institute, which is a bill discounting. It is implied legal basis of the analyzed securing instruments including highlighting what is its nature for secured creditors.

At the end of the paper, there is included chapter ten, which is dedicated to the securing bills of exchange in connection with the insolvency proceedings. The first subsection explains the specifics of registering of exchange claims into insolvency proceedings and is followed by a fairly broad passage which focuses on the securing

promissory notes themselves and various situations in which they may occur in the insolvency proceedings.

Klíčová slova a název práce v anglickém jazyce

Klíčová slova

- zajišťovací nástroj
- směnka
- cenný papír

Keywords

- securing instrument
- bill of exchange
- security

Název rigorózní práce v anglickém jazyce

Bill of exchange in a role of securing instrument